

ÚJ FORRÁS 2022.7

Paul Bowles versei 3
Billy Collins versei 6
Fleur Adcock versei 10

Sári László: Keleti levelek (A Gangeszről és szent helyeiről) 14
Babiczy Tibor versei 20
Tillmann J. A.: Távoli és közeli távlatban (Szalontai Ábelről,
a Badacsonyról és a szellovágásról) 24
Kelényi Béla: A litván farkas (Kései búcsú Paulius Normantastól) 26
Galántai Zoltán: A hódítók (Goya) (vers) 28
Kemecsi Lajos: Lévai Ádám grafikusművész „Létvágó” című kiállításának
megnyitása 29
Jász Attila: A tükrön átbukott angyalok könyvéből (vers) 33

Kolozsi Blanka: A zártság metaforái (Nemes Nagy Ágnes korai köteteinek
receptiótörténeti áttekintése) 34
Kovács Panna: Szerkeszthető-e a szerelem? (*A forró szél imádata.*
Nagy László és Szécsi Margit egymáshoz írt versei) 51
Vilmos Eszter: Méltó küzdelem a gravitációval
(Zoltán Gábor: *Levegőt venni*) 55
Pinczési Botond: „A forradalom, sajnálatosan, technikai okokból, elmarad”
(Nyerges Gábor Ádám: *Nincs itt semmi látnivaló*) 59

Bene Zoltán: Az első éjszaka (próza) 66
Sajó László versei 73
Oláh Péter: facsavar (próza) 76
Nyerges Gábor Ádám: Röhögni fogsz Johann Gottfried Herder (vers) 80
Csíkvári Gábor: Kőleves (próza) 83

Graham Greene: Idő kérdése (próza) 87
Marlon James: Hét gyilkosság rövid története (próza) 91

A borítón és a lapzárókon Lévai Ádám rajzai

E számunk szerzői:

Adcock, Fleur új-zélandi születésű brit költő (London), Babiczky Tibor költő (Bp.), Bene Zoltán író (Szeged), Bowles, Paul amerikai zeneszerző, író és fordító (1910–1999), Collins, Billy amerikai költő (New York), Csíkvári Gábor író (Bp.), Galántai Zoltán író, költő (Bp.), Greene, Graham angol író (1904–1991), Greskovits Endre fordító (Bp.), James, Marlon író (Minnesota), Jász Attila kultúrunkás (Gerecse), Kakuk Tamás költő (Tatabánya), Kelényi Béla költő, tibetológus (Bp.), Kemecsi Lajos néprajzkutató (Bp.), Kolozsi Blanka kritikus (Bp.), Kovács Panna kritikus (Pécs), Nyerges Gábor Ádám író, költő (Bp.), Oláh Péter író (Bp.), Pinczési Botond kritikus (Bp.), Sajó László költő (Bp.), Sári László író, tibetológus (Gyúró), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Tillmann J. A. filozófus (Bp.), Vilmos Eszter kritikus (Pécs)

SERENAD AU CAP*

Tompán gyöngyöző este telepszik a földre
A fátyolos sötétség szélesen teríti szét szürke arcát
Körös-körül a levendula levelein és a fákon
A rohanó alkonyatban kifejezéstelen halott szürkeség
Öleli át a forró földet érintve az arcát
A medencénél magasodó fenyő alatt a laza föld meleg és fekete
Tökéletes csend simítja végig a nedves teraszokat és harmatos szirmokat
Apró gyémántfények hullanak a tengerpart hosszan ívelő vonalára
Csillogva reszketnek az örökkévalóság küzdelmes peremén
A medence mindig sötétlő vize meleg, felgyűlt habjai mozdulatlanok
A rohanó alkonyatban egy sötét alak rendíthetetlen szótlansága öleli
át a forró földet
Érintve az arcát

*Serenad au cap/ Szerenád sapkában (korzikai)

4 NEMZETKÖZI VERS

Megengeded, hogy csak feküdjek a fűben?
Felettem felhők terítéke és én a mindenség leszek
Mindent takarj be levelekkel
Lehetnék a teljesség
Couleuvre-couleuvre*-segítsnekem
Egyzőldkígyórepülthozzámazégenát

*Couleuvre/ sikkó (francia)

AMERIKA

5

Bordázott üvegekben élünk
Önkéntes kristályhéjainkban
Kinek van itt panasza?
Őrizetlen börtönünk fehér fényében
Bágyadtan heverünk a vakondsürke szőnyegen
Száraz levelek zizegnek a függönyön
Nem repül rovar, pikkelyes kígyó sem mozdul
Szatén huzat ágyainkon
Palackok ridegen dugaszolt sora
Ablakaink apró üvegtáblái mögött
Ki az aki lázadni mer?

Kakuk Tamás fordításai

KEDVES OLVASÓ!

Baudelaire a barátjának tekint téged,
Fielding szinte bekezdésenként megszólít,
nehogy becsukd a könyvet,
és most én is megidézlek,
szavaim ajtónyílásában álló
figyelő szellem, hallgatag árnyalak.

Pope üdvözlöl könyvei között, és levesz
megmutatni neked egy bőrkötéses Ovidiust.
Tennyson bebocsájt öntözőárkos kertjébe.
Yeatsnél meg eltört körtefának dőlsz¹
egy felhők alá szorult napon.

De most itt vagy velem,
e papírlap nyílt mezejére költve,
nem zár össze minket szoba vagy ápolt kert,
nem morajlik a korszellem a háttérben,
nem aggat ránk a közerkölcs köpönyeget.

Ehelyett a mi találkozásunk oly rövid és véletlen,
hogy nagyítóval se veszi észre a történelem.
Lehet, hogy ma délelőtt neked tartottam
az ajtót a postán vagy a bankban,
vagy te csomagoltad be a pizstrángomat.
Lehet, hogy melletted sétáltam el az utcán,
vagy te ültél a szembejövő autó volánja mögött.

Szélvédődről szemembe verődik a napfény,
és mire felnézek a visszapillantó tükörrre,
már zsugorodsz – rám rezonáló rokon lélek –,
majd eltűnsz a kanyarban e röpké útszakaszról,
melyen akaratumkon kívül utaztunk közösen.

AZOK AZ ÜRES SZÉKEK

7

Verandákon vagy pázsiton látni őket
a tavacska mellett,
általában kettőt, a párra utalva,

amelyik ott ülhetne
a vizet vagy a nagy, árnyas fákat nézegetve.
Az a baj, hogy soha senkit nem látni

e magukra maradt székeken,
pedig valamikor jó lehetett ott
szünetet, pihenőt tartani a tevés-vevésben.

Néhol kis asztal áll a két szék között,
melyre senki nem tesz poharat
vagy nyitott könyvet lapjaival lefele.

Lehet, hogy semmi közöm hozzá,
de talán nem ártana,
ha akik azokat a székeket

a teraszra vagy a kertbe kítették,
egy nap odaülnének felidézni,
hogymi volt az a látvány,

melynek közös élvezetéhez
az a két-három bútordarab kellett.
Magas és tömör a felhőzet aznap.

A nő felnéz a könyvből.
A férfi kortyol egyet az italából.
Aztán csak a nézgelődésük hallatszik,

a tó vízének csobogása, és egy madár,
majd egy másik öröm- vagy vészrikoltása –
tűnődve telik az idő, hogy melyik.

8 A TANÁR

Van egy részünk, mely azt hiszi,
sose halunk meg – különben
nem ülnénk annyit a tévé előtt,

és van egy részünk, mely azt hiszi,
ha meghalunk, minden élet véget ér.
Ez az a rész, amely dölyföl bennünk
a márványpadlón úsztatva köntösét.

Én viszont azt szeretném hinni,
hogy halálom pillanatában
a világ önmaga térképévé változik,

melyet aztán tartóhengerbe tekerve
mindenhova magammal viszek.

Lehet, hogy antik térkép lesz,
tengeri kígyókkal a négy sarkában,
vagy inkább méretes gömbvetület,
de mikor végre elérek oda, ahova tartok
(ami, úgy érzem, napokba telik majd),

valami laposra fogom kiteríteni,
és ott tekintem át a partok meg a határok
vonalát, és talán felidézek egy országot,
ahol egykor jártam, vagy egy szorost,
ahol egykor tengeri ütközet zajlott.

Azt is szeretném hinni,
hogy mások is lesznek ott,
akik e földabrosz köré gyűlnek,
hogy elmagyarázhassam nekik, milyen volt –

hogyan emelkedtek völgyek fölé zord hegyek,
 hogyan kapta ez a földrajz nevet,
 hogyan keltek át az emberek
 e halványkék területről a világoszöld délire,
 és öltek meg bárkit, akit ott találtak,
 és hogyan volt ez történelemként ismert.

És miközben csöndben néznek és figyelnek,
 mások is érkeznak és szelíden köréink gyűlnek,
 hullámokban, melyek befele gyűrűznek, nem kifele.

Szilágyi Mihály fordításai

¹ ld. William Butler Yeats: Az út ajtó előtt („Elmélkedések polgárháború idején” versciklus/5.)

Fandémion

Fandémion
 00 12

IDŐ MÚLTÁVAL

Kezdem azt hinni, szó szerint lehetővé válik az arcbőröm; a legenyhébb hús szellőtől is kipirul, olyan pirossággal, mely aztán sose múlik el teljesen. Hát, nagyvárosi hiúság volt az örök fiatalság látszatát akarni és mutatni.

Sose voltam egy reneszánsz vagy más éteri szépség, de elég bájos az olyan férfiaknak, akik szeretnek nőkkel mutatkozni. De most, beleszeretvén egy helybe, melynek mindegy, milyennek látszom, vagy boldog vagyok-e,

látszik, hogy boldog vagyok, és ez minden. Úgyis megőszülök, repedezni és töredezni fognak a körmeim, teltebb leszek derékban, az évek elvégzik az ismert változtatásokat. És ha majd arcomon is nyomot hagy az idő,

nem nagy veszteség, jutányos ár egy tavak és bércek közt töltött esztendőért, amikor ha csak kinézek az ablakon a hágóra, máris hidegen hagy minden tükör, s hogy a lelkem hogyan tér napirendre arcom új színe felett.

ÁTMENŐBEN

A zöld pólós langalétának,
aki ellenkező irányba suhant el
mellettem a gyalogátkelőn,
tündérszárnyak voltak a vállán:
gyerekbálba való, rajzfilmbé illő
pillangóhártyák.

Mondhatni, különc? Nincs idő
belegondolni – huss, már el is tűnt,
megállapíthatatlanul. Mondhatni,
idegen? Azt mondják, ifjonc. És
London. Azt mondják, ragadd meg.
Röpke öröm, dobj csókot neki.

Kanyarodik a forgalom a sarkon.
Szitáló eső sodor minket a sugárút
mentén a csillámló sötétben,
cikázik, soha össze nem érő
foltokban kavarog. Ezért a pezsgő,
nyüzsgő forgatagért jöttünk ki.

Az a két törékeny lifegő senkit
nem tud felemelni. A srác talán
heccből viselte őket; mókás, ide süss
jeleként annak, hogy nincs szüksége
emeltyűkre, hiszen ő maga

Hermész¹.

A szárnyakhoz viszont nem fér kétség.

A KÉPTÁRBÓL KIJŐVE

12 A kis reoprókkal teli Tate-szatyorral²
kezedben, a megszemlélt képekkel
fejedben, megállsz a lépcsősoron,
átnézel a Temze túlpártjára, és ott

egy újabb kép: ragyogó épületsor,
víz barna csíkja, és olyan ég, hogy
eltűnődsz, ki festhette: Constable?³
Briliánsabb. Crome?⁴ Mámoritóbb.

Őrülttiszta, talán preraffaelita⁵ ég,
csupa kék, kivéve a röppenő fehér
madarakat ezen az áprilisi napon,
egy másik napon másmilyen volna,

de nem számítana. Minden égbolt
megfelel. Nézz a jobb alsó sarokba:
iszapcsipkedő sirályok két irodaház
és egy György korabeli terasz alatt.

Nézz balra, befogva a szőrbogyós
platánokat, az ottani téglapületek
s egy piros buszt. Vágd el a lámpa-
oszlopnál. Az állványzat maradhat.

Ez a következő képed. Fura, hogy
amikor a falakon függő bentieket
nézted, ezek még nem is léteztek.
De most itt vannak, előmasíroznak

a panorámából, és felsorakoznak
a kereső, mármint a szemed előtt.
Mozdulatlanul tartva látóizmaidat,
egymás után megtekintheted őket.

Kiemelhetsz egy-egy alakot (a háti-
zsákos fiút), elemet, konfigurációt
és jelenetet. Nem képei senkinek.
A fény festette őket. Te válogatod

a tárlat anyagát. Különítsd el, amit
kiválasztottál, és élvezd látványát.
Új festmények születnek fejedben.
Az művészi, amit be is kereteznél.

Szilágyi Mihály fordításai

Fleur Adcock új-zélandi születésű (Papakura, 1934) brit költő, szerkesztő. Új-Zéland állami díjasa, a brit Királyi Irodalmi társaság tagja, a Brit Birodalom lovagja, a Királynő költészeti nagydíjasa.

¹ Hermész: az istenek – főként apja, Zeusz – küldönce, maga is isten a görög mitológiában. Láthatatlanná tevő fejedőt, szárnyas lábbelit viselő ifjúnak ábrázolják, kezében küldetése jelképével, a hírnökbottal. Találékony, furfang, erő és ügyesség jellemzi.

² Tate: a brit nemzeti galéria, a Tate Gallery közkeletű rövid neve.

³ Constable, John (1776–1837): angol tájfestő, a francia romantikusokra és impresszionistákra is hatott.

⁴ Crome, John (1768–1821): angol tájképfestő, a „norwichi iskola” alapítója és legjelentősebb alakja.

⁵ Preraffaeliták: fiatal angol festők és irodalmárok társulása, melyet 1848-ban azzal a céllal hoztak létre, hogy koruk festészetét kivezessék a merev akadémizmusból. A Raffaello (1483–1520) előtti, XV. századi toszkánai festők művészetét eszményítették.

„A Gangesz elbűvölte India szívét. Az élet gazdagságáról és beteljesedéséről beszélt, a fölfelé ívelésről és a hanyatlásról, de az élet tagadásáról és feladásáról is.”

14 Sári László

KELETI LEVELEK

India óriás folyamáról Dzsavaharlal Nehru írt ilyen elmélyülten és költőien, önéletrajzi könyvében. Nehru 1950-től 1964-ig volt az Indiai Köztársaság miniszterelnöke,

és ő maga is a Gangesz partján született egykor, Alláhábád városában. Mint minden indiai, egész életében csodálója és tisztelője volt a szent folyónak.

A Gangesznek már a forrása is szent hely. A hagyomány a Himalájában nagyjából 4000 méteres magasságban tartja számon a folyó forrását. Ez a hely attól a Risikes nevű zarándokvárostól északra található, amely a Beatles együttesnek köszönhetően lett világhírű. A négy zenész rövid látogatása nagyobb ismertséget szerzett a városnak a nagyvilágban, mint a hinduizmus több ezer esztendeje.

Risikesből két-három napi kényelmes járással lehet elérni a Gangesz születésének helyét. A forrást imazászlók és apró szentélyek jelzik, a környező barlangokban pedig a hindu vallás remetéi élnek magányosan, többnyire meditációjukba merülve. A környezet egészen pompás: itt még tiszta vízű, rohanó patakok, vízesések, mély kanyonok teszik ilyenné a vidéket. Minden hindu hívőnek vágya elzarándokolni ide.

Attól kissé lejjebb, nagyjából 3000 méteres magasságban, Gangotri faluban áll az első nagyobb és híresebb templom a folyó partján. Természetesen Ganga istennőnek, vagyis magának a folyónak szentelték a hindu hívek. Ganga a Gangesz szanszkrit neve, ugyanis ez a nagy folyó valójában isten, vagyis istennő. Ahogy a hindu mitológiában minden hegy, víz valamilyen istenség megtestesülése. A 2700 kilométer hosszú Gangeszben a hinduk Ganga istennőt, a Himalája lányát tisztelik.

Nehru miniszterelnök így folytatja vallomását a folyó múltjáról és jelentőségéről. „A Gangesz a legindiaibb folyó. Története – forrásától a tengerig, a régmúlt idők óta máig – India civilizációjának és kultúrájának története is, amely birodalmak felemelkedéséről és bukásáról beszél, nagy és büszke városokról, az ember kalandjáról, és az indiai gondolkodást annyira jellemző szellemi elmélyülésről.”

„A Gangesz úgy öleli át Indiát, ahogy a szív koszorúere az emberi szívet” – írja máshol Nehru. Fent, északnyugaton ered, aztán mindjárt délnek tart, és majd nagyjából a mai főváros, Delhi magasságában fordul kelet felé.

Innen szinte egyenes útja vezet a tengerig, a Bengáli-öbölíig. Végigfut egész Indián. Partja mentén India mindegyik vallásának legszentebb helyei állnak, itt épült a világ ma is létező legrégebb városa, Benáresz, ahol a történelmi Buddha elkezdte hirdetni tanítását. A folyó völgyében született, élt és tanított a dzsaina vallás alapítója, Mahávira, India legnagyobb vallása, a hinduizmus pedig a folyó minden homokszemét szentként tiszteli. 15

Mielőtt Ganga istennő lejött a földre, természetesen az Égben élt. Szépsége olyan csábító volt, hogy földi királyok is szenvedélyesen vágytak rá, számosan vetélkedtek a kegyeiért, sőt a kezéért. Gangának persze esze ágában se volt elhagyni égi otthonát, egyetlen földi király kedvéért sem. Brahma főisten sem tartotta érdemesnek a földi királyokat Ganga kezére, mígnem egyikük olyannyira szent életűnek, vagyis érdemesnek bizonyult, hogy Brahma teljesítette kérését.

Ráparancsolt az istennőre, hogy ereszkedjen alá, és legyen a király hitvese. Gangának engedelmeskednie kellett, ám elhatározta, olyan óriási erővel zúdul a földre, hogy elmossa mindenestül. Hogy megmentsék a földet, az istenek összefogtak, és megkérték Siva istent, hogy hajtsa oda göndör fejét Ganga útjába. Így is lett, és Siva bozontos fürtjei között Ganga ezer évig bolyongva érkezett végül a földre. De akkor már szelíden, csillapultan. Így folyik vize ma is, jótékonyan termékenyítve meg Észak-India földjét.

Mivel égi forrásból ered, a Gangesz vize a Himalájában mindig hideg és tiszta. Odafent, a hegyekben erős sodrású, sziklákat törő, a völgyekben pedig lassú folyású. Ezért itt alkalmasabb rituális fürdőzésre. Úgy tartják, hogy nemcsak a testet, de a lelket is megtisztítja, és a hindu hívő Siva isten szellemi erejét is elnyeri általa. Fönt, a hegyek között északon, a hinduk fehér ruhába öltözve ereszkednek a vízbe, s ha a folyó sodrása nagyon erős, lánccal a parti sziklákhöz erősítik magukat. Ahol csendesebb a Gangesz folyása, ott derékig állnak a vízbe, s miközben mellükre, fejükre locsolják a szent vizet, imádkoznak.

A hindu hívők gyakran mutatnak be virágáldozatot Ganga istennőnek. A folyóparti szentélyek körül ma is sok helyen lehet platánlevélbe csomagolt jázmin- és rózsaszirmokat kapni, ezeket a levélcsónakokat eresztik óvatosan a vízre. Sokan utaznak az északi folyószakasz első nagyobb városába, Haridvárra, hogy itt ünnepejjék a hindu újévet. Haridvár az a hely, ahol a Gangesz egy szurdokon keresztül kiér a Himalája hegyeiből a Hindusztáni síkságra. Haridvár már indiai mérték szerint is nagyobb város, gyárakkal, több százeres lakossággal.

De a vízpart ma is olyan, mint évszázadokkal ezelőtt. Egészen szorosan a Gangesz-partra épültek a paloták, a templomok, olyannyira, hogy lépcsőik

egyenesen a vízbe vezetnek. A templomok és fürdőhelyek százával sorakoznak a parton. Az újév előestéjén ilyen környezetben mutatják be Gangának a virágáldozatot. Arra kérik az istennőt, adjon fényt, lelki világosságot.

16 Alkonyatkor levélcsónakok ezrei, tízezrei indulnak útnak a vízen virágszirom-rakománnyal és apró égő gyertyával. Lenyűgöző látvány. Másnap, a hindu újév első napján rendezik a fürdőt.

A hinduk messzi tájakról is eljönnek ide, hogy nagy agyagkorsókkal merítsenek a szent vízből, és magukkal vigyék. Úgy tartják, hogy a víz sohasem válik zavarossá, bármennyit utazik, és bármilyen sokáig áll a korszóban. Különös, hogy a Gangesz vízének valóban sokkal erősebb a csíraölő hatása, mint más vizeké, így aztán lehetséges, hogy tényleg sokáig tiszta marad, nem válik zavarossá.

Haridvárban van olyan fürdőhely, amelyik nem hindu vallásúak számára egyenesen tiltott. De följebb, a hegyekben bárki, bárhol megfürödhet. Ha most magunk elé képzeljük a valóban szív alakú indiai szubkontinenst, akkor Haridvár a szív közepe táján van, de még mindig északon, a Himalájában.

Miután a folyó keletre fordul, egy igazán híres város következik, a már emlegetett Ailáhábád. A várost már a 12. században elfoglalták a muszlim hódítók, tőlük kapta mai nevét. Nincs messze innen – tovább kelet felé – a Gangesz és a hindu vallás fővárosa: Benáresz, vagy másik nevén Váránaszi. Hogy milyen látvány tárul a folyó völgyében a zarándok vagy a turista elé, azt egy a múlt század húszas éveiben erre járó magyar utazó leírásából érdemes idézni. Erdősi Károly szépen írja le a tájat, és ma is majdnem pontosan ugyanezt a képet látja az utazó: „Napkeltétől késő délig folyton a Gangesz termékeny partjai mellett rohant vonatunk, s így volt alkalmunk megismerni az indiai síkság képét. Azt mondhatnám, alig különbözik a mi nagy Alföldünk-től, csak éppen akácok helyett pálmák, kenyérfák sötét, tömör foltjai szagatják meg a végtelen rizsvetéseket. Olykor kis vályogból tákolt kunyhók csoportjai bújnak össze, közülük kimagaslik egy-egy kukoricacső alakú hindu templomtorony. Máskor a rizsvetések és pálmaligetek szinte átmenet nélkül változnak át mellig érő, bozótos steppévé; ez az igazi ősz dzsungel, a leopárdok és a királytigris hazája.”

Egy évszázad elteltével, sajnos, a „tömör, zöld foltok” megritkultak a tájban, de ahol még látunk ilyen hangulatú a kép. Csak éppen a leopárddal és a királytigrissel nem találkozhatunk „a mellig érő bozótosban”, egész Indiában alig fordulnak elő.

Benáresz azonban Benáresz ma is. A hindu világ Jeruzsáleme. Ahogy a hinduk mondják, Benáresz valamiféle kozmikus pont, gyújtópont, „ahol a személyes létezés és az egyetemesség találkozását érezni meg”.

Senki sem tudja, milyen régi a város. Amikor a történelmi Buddha 2500 évvel ezelőtt ide érkezett, már ősi városként emlegették. Léteztek

hasonlóan időtlen korú városok a világban, de azok ma már nincsenek meg. Ninive, Babilon, Théba már a múlté, Benárasz áll.

Egymillió körüli lakosával nem is kisváros, régi templomainak, szentélyeinek száma pedig kétezer körüli, ami szintén páratlan a világon. Azt is mondhatnánk, hogy a város egyetlen nagy templom, kétezer szentéllyel. Szűk utcái hamisítatlan ókori hangulatot árasztanak, örökké szólnak a harangok, a csengők, a gongok. Áttekinthetetlen az utcák, a sikátorok labirintusa, de a kupolák, minaretek, tornyok erdeje is végtelen.

Óriási a forgatag, a színek, a szagok keveredése is szédítő. Bár a buddhizmus, a dzsainizmus szent helye is, és mecsetek is állnak itt szép számmal, a Siva-kultusz fővárosa. Siva a legkülönösebb, legtitkosabb isten, akit valaha az ember teremtett magának. (Ha ugyan így történt.) Egyszerre teremtő és fenntartó, valamint pusztító. Dühöngő, de kegyes, kíméletlen, de igazságos. Mérhetetlen szellemi erővel bír, de kiszolgáltatott, halhatatlan létére is a múlandóság örökös fájdalomától szenved. A róla szóló történetek egyik legszebbike is határtalan fájdalmát, szenvedését meséli el, melyet felesége, Szati elvesztése miatt érzett.

Amikor felesége apja nem hívta meg Sivát egy áldozati ünnepségre, melyet házánál rendezett, mert Siva külsejét ápolatlannak, viselkedését durvának, szeszélyesnek tartotta, Szati, férje becsületének védelmében, az áldozati máglya tűzére vetette magát, és elégett. Siva, még az istenek között is eléggé szokatlan külsejével, valóban meglepte olykor társait és az embereket. Kígyók laktak a hajában, övéről koponyák lógtak. Különös szokása volt, hogy kísértetek és rossz szellemek társaságában állandóan a temetőkből kóborolt, örültekkel és a sötétség lényeivel barátkozott.

Visszont szellemi erejével uralkodott rajtuk, s ezzel egyensúlyt teremtett a világban. Ez a különös férfi örülten szerette Szatit, akinek összeégett testével fájdalmában hétszer táncolta körül a világot. A földi és az égi világ minden teremtménye vele szenvedett, s a Meru hegyen megrémültek az istenek. Mi lesz, ha Siva nem tér magához gyászából? Ha visszavonul isteni tevékenységétől, megszűnik az életerő áramlása mindenütt. Többé se keletkezés, se múlás, mozdulatlan dermed a világ.

Végül új asszonyt találtak neki, és különböző praktikákkal rávették, hogy vele vigasztalódjon. Siva miután elfogadta új asszonyát, teremtő és pusztító ereje visszatért, és mozgásban tartja a világot. Ezt az erőt tisztelik benne a Siva-hitű hinduk, és ezt az erőt szerzik meg a Gangesz vizében fürdőzők.

*Lét hívságától elfordulva, néma éjszakák nyugalmát élvezve,
 lelkünkbe ömlő könnyek árjától fátyolos szemmel
 Siva, Siva, Siva nevét kiáltva – mikor fogunk végre
 magányba vonulni az égi Gangá partjának holdfényben
 csillogó fövenyén?*

*Akár Gangá partján, örökös ima közt múlik el időnk;
 vagy élünk oly nőért, ki mesebeli hűség, csupa erény;
 vagy isszuk mint nektárt a dalokat, a könnyek sok-ezerét:
 mit ér, míg csöpp létünk tovaoson, akármely cselekedet?*

A folyóparton ilyenféle gondolatok támadtak az egyik legkiválóbb indiai költő, Bhartrihari elméjében. A szanszkritul verselő nagy költő Siva-hitű volt, a 6. században élt. Az ő soraiból is látjuk, hogy a hinduk szemléletében az elmúlás fájdalmas, ám természetes esemény volt. Ezt látjuk Benáreszben is.

A hívek könnyű fehér vászonba csavarva, bambuszhordágyra szíjazva leviszik a Gangesz partjára halottaikat, ott máglyára emelik őket, s minden különösebb megrendülés nélkül elégetik a tetemet. A hamut a folyóba szórják. Baktay Ervin pontosan, részletesen írja le ennek a módját.

„A halotthamvasztás szünet nélkül folyik a Gangesz partján. Egyre-másra érkeznek a halottvivő menetek a parti lépcsősor tetejére. A fehér szín uralkodik, fehér ruhát viselnek a halottvivők és a gyászolók, fehér lepelbe csavarják a halottat is. Tetőtől talpig beburkolják a holttestet, mint valami múmiát. A létrához hasonló bambusz hordágyat leteszik a víz mellé, míg a halottégető szolgák előkészítik a máglyát.

A bráhmin pap, aki a hamvasztásnál felügyel, nem érinti a holttestet. A szolgák megmerítik a beburkolt tetemet a Gangá mindeneket megtisztító vizében, aztán a máglyára helyezik. A pap olvasztott vaját, Gangesz-víz és illatos fát vagy olajat szór a máglyára, mire az elhunyt legidősebb fia, vagy a legközelebbi hozzátartozója meggyújtja a farakást.

A családtagok és rokonok szótlanul ülnek körül a máglyát, és türelemmel várják, míg elhamvad. Sírás, jajveszékélés, ájuldozás szinte ismeretlen dolgok. És így is illik. A hindu úgy tudja, hogy a halál nem végleges, örökre szóló válás, nem sötét pont az élet visszavonhatatlan végén, hanem csak átmenet egy újabb létformába.”

Benáreszbe minden hindu igyekszik eljutni legalább egyszer életében. A jobb módúak pedig megtehetik, hogy ide jöjjenek meghalni, ha érzik haláluk közeledtét.

A halottégetésen kívül más látványosság is mutatkozik a benáreszi Gangesz-parton. A parti lépcsősor, amelyet már Baktay is említett, öt kilométeren keresztül húzódik a víz mellett a folyó bal partján. A halottégetés

egy rövidebb, elkülönített szakaszon történik, a lépcsők hosszabb szakaszán a fürdőzők végzik hajnalonta, nem ünnepélyes, mégis rituális tisztálkodásukat.

A felkelő nap fényében megjelennek a lépcsőkön szárikban a nők, ágyékkötőben a férfiak, és csendesen alámerülnek a folyó vízébe. 19 Ezután ruházatuk és testük minden részletét tisztítószerekkel alaposan megmossák a lépcsőn, majd megint visszatérnek a vízbe. A fejüket is a víz alá merítik. Vizes ruhájukat majd a parton cserélik szárazra. Körülöttük ekkor már egyre több egyenes derékkal ülő, meditáló férfialak tűnik fel. A hajnali ködben olyanok, mint mozdulatlan, néma szobrok. Lehet, hogy ilyenkor találkozik „személyes létezésük az egyetemességgel”. (Az idézett prózarészleteket és verseket Gáthy Vera, Vekerdi József és Weöres Sándor fordította.)

Új Forrás 2021/7 – Sári László: Keleti levelek
A Gangesztről és szent helyeiről

Létvágyra járók

Sári László
2022

HAJÓTÖRÉS SZÉLCSEND BEN

Tarka vitorlám, józan eszem, mondd, mért hiszed azt,
hogy temiattad húz a hajó? Hiszen épp csak megragadod te a
szél löketét, mely bármikor elfordul, vagy akár meg is állhat.

"Kisördög bújálók"

*Tibor Babiczky
2014*

BÚCSÚ A TENGEREN

21

Mind kihajózunk egyszer, Mausóleus,
sérült lélekkel, ép fedélzeten,

és amit vádként mondtunk, még ha igaz
is volt, mind visszaszáll a fejünkre –

nincs új a nap alatt, és amit cipelünk,
régi teher. Nézd inkább a vitorlát,

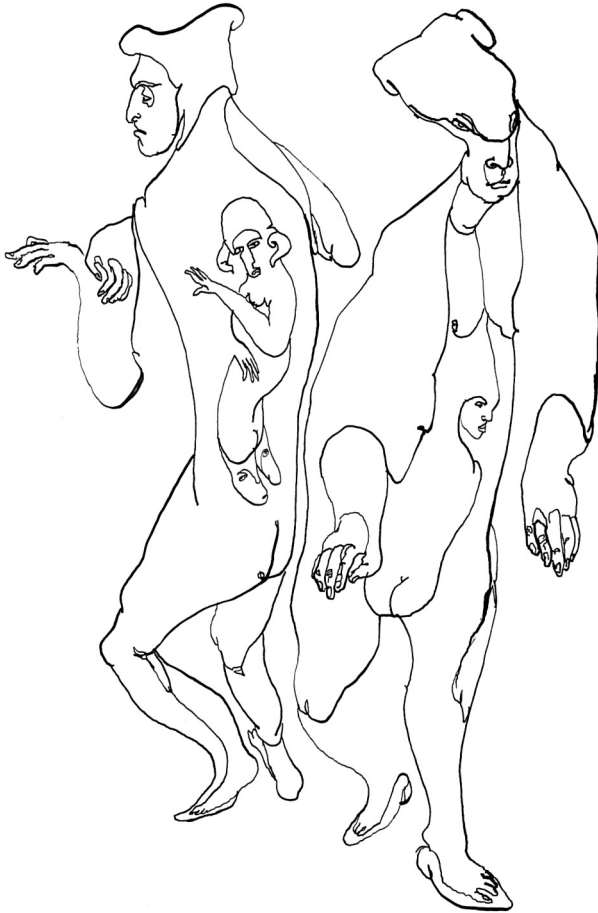
figyeld a kötél feszülését, Mausóleus.
Látod, milyen könnyű a szél, s mégis milyen

szörnyű erővel fúj? Nehezen lélegzel, mondod.
Ne félj, ez ilyen – hiszen épp haza tartasz.

22 A TENGER FILOZÓFIÁJA

Szép voltál, nem láttam még sose nálad gyönyörűbbet,
kagylóként zárult le a két szemed, s mint a hajnali

ég, úgy nyílt ki a szád vörösen ragyogó öble –
szerencsés egy utazás volt az, mikor hajótörést szenvedtem.

... okozott gondok...

Ferenc Molnár

I.

Kint, a nyílt vizen egyetlen szabály van csupán: tartani kell az irányt. Minden más – átok és áldás – szerencse dolga. Ha már utazol, ahogy a hajótest egy része alámerül,

nézz lefelé, és húzz fel valamit hálóddal, a tenger felszínén semmi nincs. Ép vitorlákkal látni meg újra az otthoni révet: ajándék. Csak ne ütközz a partnak! Ezek törtek már hajót a kikötőben.

II.

Ülj le a parton, s nézd a hajót, amiről lemaradtál, felhők puffadt arca tekint most vissza feléd a távolból, nagy vihar készülődik, hallani zúgását

már, és te a kikötőben ülve követheted, bor mellett, roncsolt idegekkel, vitorlák feszülnek így, mi lesz a sorsa a karcsu hajónak, amelyre felszállni vágytál.

Szalontai Ábel évek óta fotózza a Badacsonyt; valamennyi képe az átellenes partról, távlatból mutatja a hatalmas hegyet. Már akkor is gyakran látta, amikor még fényképezni sem tudott; gyerekként a családi nyaraló előtti magas

24 Tillmann J. A.

TÁVOLI ÉS KÖZELI TÁVLATBAN

*Szalontai Ábelről, a Badacsonyról
és a széllovaglásról*

olyannyira döntőnek tekintették, hogy az ember nevének részévé vált: Epheszoszi Hérakleitosz, Kithioni Zénon, Cyrénei Simon... Még ma is mindenféle népek és gépek kívánják megtudni születési helyünket.

Később akár elhagyjuk a helyet, akár ki sem mozdulunk onnan, távlata időről időre megváltozik, ahogy magunk sem maradunk változatlanul. És a tájék is átalakul, még inkább a figyelem fókusza és a valóság értelmezése.

A Badacsonyt először tízévesen egy boglári úttörőtáborból láthattam. A körülmények annyira nyomasztóak voltak – zászlófelvonás, masírozás, barakkélet –, hogy nem maradt róla semmilyen emlékem. Annál inkább nyomot hagyott az első balatoni nyaralás, kezdve már az odavezető, jegenyesorok között kanyargó úttal. Aztán a végeláthatatlannak tetsző víz, amekkorát magamfajta falusi addig nem látott. Széplakról tágas kilátás nyílt, és akkor még homokos, hullámoktól szabdalt volt a partja. Az *Én és a kisöcsém* nevű nyaralóban laktunk, a nevet eléggé furcsának találtam, mert a háziak egyikének sem volt kisöccse. Csak évek múltán derült ki, hogy egy operettélmény volt a névadás forrása.

Felnőttként nem törekedtem a *Magyar Tenger* közelébe; össznépi vágytárgy mivolta és tömegessége egyaránt távolmaradásra készítetett. Később sem kedveltem meg különösebben, amikor egy véletlenül adódott munka folytán két nyáron át dolgoztam a tihanyi strandon. Szörfkölcsönzőként, majd -tanárként minden napot, reggeltől estig a partján kellett töltenem; szünnap nem volt. Csak a viharos idő adott alkalmat arra, hogy távol tudjak maradni a parttól és strandoló tömegeitől.

A légköri viszonyok ilyen változásai számomra nemcsak a gályázástól való elszabadulást hozták meg, hanem a víz és az égbolt változó fényeinek fenséges színjátékával is megajándékoztak. És ha a parttól távolabb jártam,

partról nézhetette a víztükrő fölé magasodó, időről időre földöntúli megvilágításban mutatkozó tájat.

Világra jövetelünk a tér egy pontján történik. Az ember életének meghatározó eseménye egyúttal a kezdőpontja is. A hely, ahonnan életútja kezdetét veszi. Ezt régen

a *Magyar Tenger* a viharok tombolása során valóban tengernek mutatkozott; körös-körül csak víz volt mindenütt, és szél és fény.

A képek sorát nézve felmerült bennem, milyen lehet ez a hegy közelről? Így aztán egy verőfényes őszi napon két keréken körbejártam, egy másik napon megmásztam. Középről a Badacsony két eléggé különböző része tűnik föl: a lankásabb, főként szőlőkkel borított koszorúja fölött erdő húzódik, ebből meredeken emelkedik ki bazaltoszlopokkal övezett platója. A szőlővidék korántsem olyan bukolikus, mint amilyenek egykor Hamvas Béla leírta: „A szőlőtáblák között lágy füves utak, mint csendes patatok folydogálnak. A pincék bejárata előtt hatalmas diófa, még a legforróbb nyárban is hús.”¹ Esszéje közel egy évszázada keletkezett, és a környék valósága alighanem már akkor is másként festett.

Ezeket a hegyeket járva jóval kevésbé idilli helyekkel tarkított tájat láttam. Bár a Badacsony hátában is akadnak már-már arkádiai ligeteket; juhokat és kecskéket, sőt struccokat is lelni, a pincék többnyire pincészetekké, dolyfös udvarházakká vagy turistatérítő vendéglőkké alakultak, az utak körül hirdetőtábla erdők, és még körömszűdió is akad... Persze Hamvasnak, mint szigligeti szemlélődéséről írja, a keze ügyében volt az idilli tájék festéséhez kellő felhajtóerő: „a kulacsban a bor, s ha meditációm akadozni kezdett, egyet kortyintottam...”

Az északi parton a viharok gyakran mindenfajta előjel nélkül érkeznek és csapnak le a tóra. Egyszer egy felhőszakadás a szörfön kint a vízen ért, hirtelen zölddé vált a tó, a haránt hulló esőcseppek sárgászöld fényfüggönyt vontak körém. Ilyen színeket aztán Szalontai Ábel képein láttam viszont újra. Nem utolsó sorban ezért is kezdtem munkáiban elmélyülni.²

Új Forrás 2021/7 – Tillmann J. A.: Távoli és közeli távlatban Szalontai Ábelről, a Badacsonyról és a szállavoglásról

¹ „...a borvidékek mind idillikusak (...) menj fel a Badacsonyra vagy a Szentgyörgy hegyre (...), és minderről kétségtelen tapasztalatot fogsz tudni szerezni.” Hamvas Béla: A bor filozófiája, <http://files.hamvas-bela.webnode.hu/200000049-777b87874f/A%20BOR%20FILOZ%20C3%93FI%20C3%81JA.pdf>

² • A Badacsony hegy 36 nézete. Szalontai Ábel munkáihoz, *Balkon* 2022/1.

<https://tekintettelatengerre.wordpress.com/2022/03/06/a-badacsony-hegy-36-nezete-szalontai-abel-munkaihoz-tillmann-j-a/#fbclid=IwAR0baERpk9cDdV80gycyc0TS61k6HaXtCBYXWFctZ-h0Yr3BXYGfFrIqISBw>

• Kifutópályák a tekintet felemeléséhez. Szalontai Ábel Badacsony-sorozatához, *Új Művészet* 2021/12.

https://tekintettelatengerre.wordpress.com/2022/03/09/kifutopalyak-a-tekintet-felemelesehez-szalontai-abel-badacsony-sorozatahoz-tillmann-j-a/#_ftn5

• Víz, vulkán, végtelen, (Szalontai Ábel Badacsony-képeihöz) *MŰÚT* 2021.11.29.

<http://www.muut.hu/archivum/37599>

1993-ban hetekig vártam Dharamsalában, hogy végre megérkezzen. Aztán egyszer csak ott ült, egy tanítás közben a Tusita meditációs központban, valahol a hátam mögött és nevetett.

26 Kelényi Béla

A LITVÁN FARKAS

Kései búcsú Normantas

Pauliustól (1948–2017)

Végre elindultunk a régóta tervezett nyugat-tibeti útra. Vannak emlékeink. A tömött buszok. A gépfegyverek ropogása Srínágárban, és a buszjegyekért való egész napi alkudozás. A Lamajuru kolostor látomásszerű felbukkanása. A gyertyafényes éjszaka a leh-i katonai rendőrségen. A hótakaró a felhők alatt. Csoma szobája a sárban. A visszaút sötétben, a tibeti ének és a lovak csengettyűjének ritmusa. A nomád pásztorgyerekek szemének eszelős csillogása. Az utolsó szállás a hágó előtt, egy birkaakolban. A hágó fehér csendje, majd ahogy az út lassan kiszökdül. Ahogy megérkezünk és a vezetőnk, Mr. Tashi szétdobálja a csomagokat. Ő megszabadult tőlünk. Addig mi szabadok voltunk.

Egymásra bíztuk az életünket. Egymásnak köszönhattük az életünket. Az út elején, amikor kihúztam a leh-i börtönből. Az út közben, amikor a leszakadt útpadkán átugrottunk a szakadék fölött. A hágón, amikor észrevette, hogy szürkül az arcom és lóra ültetett. Az út végén összevesztünk. Később itthon, Kemenczky Juditnál kibékültünk.

Mindig ment valahova. Mindig készült valahová. Mindig jött valahonnan. Akárhol is volt, akármennyi ideig nem láttam, mindig tudtam, hogy van valahol egy társam. Nem barátom, nem testvérem, nem rokonom. Kevesebb vagy inkább több annál. Társam. Akinek nem tartozom. Akinek az életem köszönhetem.

Nem tudtam tőle elbúcsúzni. Az utolsó évben nem tudtam róla semmit. Nem jött, nem írt, nem telefonált. Nem kerestem. Nem voltam vele, amikor kórházba került. Nem voltam mellette, amikor meghalt.

Nem írtam róla soha. Csak egyetlen egyszer, azt hiszem egy vilniusi kiállításához, néhány sort, bevezetőnek. Ide másolom.

Eléggé le voltam akkor már gyengülve. Vagy csak elmagányosodva. Etetni kezdett, valószínűleg kiképzést tartott. Naphosszat gyalogoltunk, a felsővárosba és vissza, hogy erőre kapjak és megszokjam: elválaszthatatlan vagyok a bakan-csontól.

Mint egy lélegzetvétel, olyan ezeket a fényképeket nézni és újra elindulni, emlékezni a himáljai útra. Ahol mindenütt csak a kő és a minden elborító ég. Ahol egyetlen, mindent átható hanggá olvad össze a szél zúgása, a nap sugárzása és a hegyekből alázuhanó vízcsobogás. A szerzetesek mormolása a hegyekbe zárult kolostorokban. A lapos tetejű házak a zöldellő árpaföldek szigeteiben. És a ráncos, kemény arcú, büszke és vidám emberek. Emberek, akik között élt Csoma – így látja őket Paulius Normantas. Itt nincs más, csak a kövek között kitaposott utak, a hosszú, kőből rakott imafalak és sztúpák az utak mentén. Nincsen más, csak az út, nincsenek mások, csak utak, ezen az úton nincs megérkezés.

Paulius Normantas, litván fotós a magyar néptörzsek nyomdokát követve jutott el a finnugor népekhez, majd Stein Aurél után végigjárta a Selyemutat. És Kőrösi Csoma Sándor útját Nyugat-Tibetben, egészen a zanglai kolostor megfeketedett falú cellájáig. Idáig jutott el Csoma a magyarok eredetének keresése közben, itt dolgozott az első tibeti-angol szótáron és nyelvtanon, hihetetlen körülmények között. Hogy honnan származunk? Egy évezred óta várunk arra, hogy otthon legyünk ott, ahol vagyunk.

Paulius Normantas fényképei egy ősi és lassan eltűnő, felmorzsolódó népet és kultúráját rögzítik. Sietnie kell. A katonák és a turisták hadai után minden pillanat az utolsó lehet. Talán alig van fájdalmasabb érzés, mint újra és újra követni egy kis és védtelen nép útját az otthontalanságban. És ki mást keresünk valójában, mint magunkat? Saját magunkat nem találjuk azon a helyen, ahol élünk.

Amikor a júliusi hófúvásban felvergódtünk a zanglai kolostorba, nem éreztem sem örömet, sem fáradtságot. Sokáig álltunk Pauliusszal a sárban, Csoma félig beomlott falú cellája előtt. Visszafelé közel voltak hozzánk a felhők. Valahol, feljebb a ködben, mély hangon robbantak szét a sziklák. A démonok hangja – mondta Paulius.

Elmúlik minden, ami létező – ezek a Buddha utolsó szavai. A múltóság tüzeben eltűnik a kő, az ég és a napfény. Elenyészik a szélzúgás és vízcsobogás, szétporladnak az imafalak és az imák. Csak az út nem ég el ebben a tűzben. Az út az egyetlen hely, ahová megérkezünk.

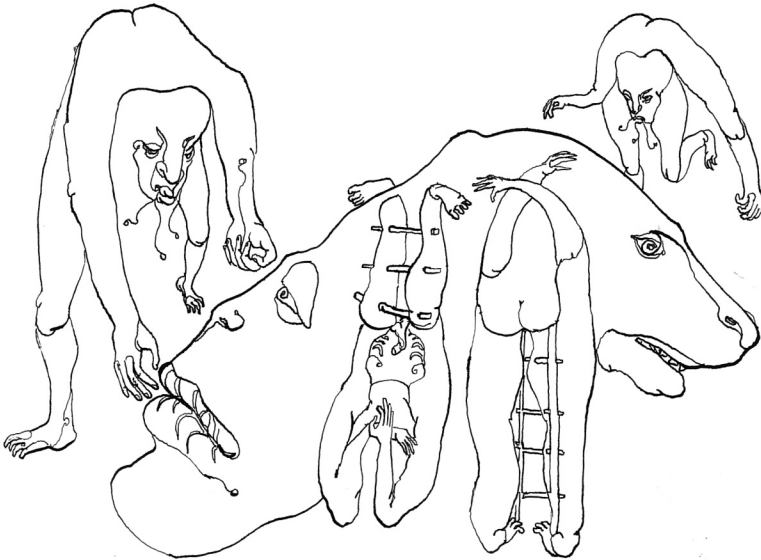
28 Galántai Zoltán

A HÓDÍTÓK (GOYA)

ma még ott járkálsz egy madridi utcán
goya festménye az éjszaka. mondogatod
hogy diadal lesz. ó az értelem! a földek
és bolygók azonban vad szaturnuszok

sőt akár csillagok is. képeiden
fekete árnyalat egy szörnyeteg
a ház falán a "pinturas negras"
meg a kannibál idő. a világtengerek

talán ez a válasz. talán majd rájövünk hogy
az üres és odakint. hogy ez az ég.
hogy a világűr úgy fal fel majd minket
mint kronos egymás után. az összes gyermekét

Galántai Zoltán

Galántai Zoltán

Egy képzőművészeti kiállítás – sőt valójában bármely kiállítás megnyitása – a néprajztudományban bevett terminológiával élve, átmeneti rítusként értékelhető, érzékeny pillanata az időnek. A reflexió és az önreflexió kitüntetett alkalmaként működik – az esetek többségében, és jó esetben... Persze számos vonzó lehetőséget kínál egy-egy ilyen alkalom a főlkért megnyitó személyiségnek saját magáról közlendőnek vélt információk megosztására is az őt kényszerűségből udvariasan hallgató közönséggel. S beszél magáról a megnyitó személyiség, többé-kevésbé érintve az aktuális kiállítást, a műveivel szereplő művész személyiségét, alkotásait és az ezekkel összefüggő érdemi közlendőket... Ez szerintem nem szép dolog!

Kemecsi Lajos 29

LÉVAI ÁDÁM
GRAFIKUSMŰVÉSZ
„LÉTVÁGY” CÍMŰ
KIÁLLÍTÁSÁNAK
MEGNYITÁSA

Szóval, be kell hogy valljam, én is engedek annyiban ennek a – tényleg szinte ellenállhatatlan – vágnak, hogy elárulom, mélyen elfogult vagyok a most megnyíló kiállításon szereplő művésszel, Lévai Ádámmal kapcsolatban. S persze nem azért, mert a földtörténeti korok kezdete óta ismerem és barátok vagyunk, s azért sem, mert én is balkezes vagyok! De micsoda különbség van itt a két bal kéz között! Azért vagyok elfogult, mert évtizedek óta ellenállhatatlanul magával ragad engem Lévai Ádám művészi teremtő ereje, a vizualitáson keresztül megtapasztalható lendülete, egyben kivételes érzékenysége, műveinek lenyűgöző finomsága és egyben a brutalitásig őszinte kisugárzása. Szóval kérem, tisztelt hallgatóság, én elfogultságot jelentek.

Ádám köztudomásúlag éjszaka alkot. Ilyenkor határtalan képzelőerővel szárnyal, szinte egyetlen vonallal alkotva meg rajzait. A mitológiai–történelmi szereplők, lények éjszaka sokkal közelebb vannak hétköznapi világunkhoz, s ő kihasználja ezeket a kínáló alkalmakat, és műveiben számunkra is közvetíti az általa megtapasztalt, gyakran megszenvedett élményeket. Alkotásait célszerű alaposan megnézni, fölfedezni bennük és általuk a számos elágazó történetet, jelenséget, hangulatot és érzést. A most itt kiállított művekben el lehet veszni. És igenis tessék bennük elveszni! Követni a vonalat és a művészt olyan utakra, ahová csak a legbátrabbak juthatnak el és csak a rendkívüli koncentrációval dolgozók képesek megragadni e kompozíciók lényegét.

Lévai Ádám rajzolás közben járja a művészi teremtés kínban-boldogságban fogant útját. Az így készülő képek a tudata mélyéből, a tudatalatti környékéről, annak ismeretlen sarkaiból szabadulnak ki. Aki rájuk pillant, majd belefeledkezik mélységeikbe, talán egyetért velem abban, hogy a racionalizmus kultuszai előtti időkből érkeztek ide közénk. A műveken a vonal méltósága, ugyanakkor a művész egyéni humora és örök játékosága magával ragadó szépséggel telíti – akár az ijesztőnek ható torzszülöttek komfortzónákat fölszámoló – szókimondását is. Ádám rajzai a már emlegetett bal kéz által alkotott vonalaknak köszönhetik gordiuszi bonyolultságnak álcázott magával ragadó könnyedségüket. A végtelen és teljes összefüggést képviselő vonalak szinte zenei harmóniát idéző áramlása és lendülete különleges viszonyt ápol a témák súlyosan gravitáló corpusaival.

Ádámnak ezen a kiállításon látható művei a közelünkben/bennünk pulzáló tudatalatti világból és a közvélekedés szerint a 21. század harmadik évtizedére már messze eltávolodott antik mitológiából egyaránt hoznak jeleket. S csak halkán – szinte mellékesen – kérdezem meg, hogy biztosan olyan távol van-e tőlünk a mítoszok rejtélyes világa?

Nyilván nem a szuperhős filmek mozijegypénztárakat zsongító kollekciójára, sokkal inkább a megmagyarázhatatlan és a félelmeket generáló világértelmezésre vágyó fantasztikus társadalmi igényre utalok most. Azt is csak halkán jelzem, hogy a modern múzeumok – így a napokon belül megnyíló új Néprajzi Múzeum – kiállításai és tudományos kutatásai is kell hogy foglalkozzanak ezekkel az évezredes, ha nem évtizedes mitológiából és biológiai státusunk gyötrelmeiből is generálódó kérdésekkel. Ezek a témakörök persze szoros kapcsolatban állnak a bennünk lakozó ismeretlennel, miként azok a gesztusok, tekintetek, metakommunikációs jelzések is, melyek szintén felismerhetők Lévai Ádám alkotásain szereplő lényeken¹, akik bizony-bizony, többnyire mi magunk vagyunk. A *Sába lélekvihara* és az *Ulysses anima* című képek közvetlen gesztusként reagálnak az imént jelzettekre. Kudarcos, más-kor sikeres, magával ragadóan életteli kísérleteinkről küldenek impulzív jelzéseket Lévai Ádám ma itt megnyíló kiállításon látható művei is.²

A modern múzeumi tematika és különösen a társadalmi múzeumok számára az identitás kérdésköre megkerülhetetlen. A múzeumi szerepvállalást árnyalja, hogy a hagyomány az identitás médiumaként működik, és a hagyományok fenntartása vagy megmentése a társadalmak morális feladata.³ Számomra Lévai Ádám ezen a tárlaton látható *Gyökéremlékezet* című alkotása közvetlenül földidéz ezen tematika mélységeit. A lokális, regionális, a felekezeti, a szociális identitás mind része az egyének, családok s tágabb közösségek önmeghatározásának, aktív ágense a változó emlékezetpolitikának. A nemzeti és az európai identitás viszonya a kulturális szabadsághoz eltérő értékrendet képvisel. Az egyén azonosságtudatának mindkét összetevője,

vagyis az individuális minőségét, egyszerűségét képviselő személyes identitás, illetve a társadalmi minőségét megjelenítő szociális identitás egyaránt történeti jellegű. A kollektív emlékezet és az identitásfolyamatok komplex viszonya a vonatkozó kutatások fontos általános megállapítása. A kulturális antropológia, az etnológia egyaránt kiemelt témaként foglalkozott az elmúlt évszázadban a maszkviselés, a maszkok üzeneteivel. *Mephisto* és *Othello* maszkjainak a kiállításon látható művészi megfogalmazása szervesen illeszkedik a múzeumi gyűjtemények tárgyait újra és újra értelmezni kívánó, a formációs folyamatokat mélységükben vizsgáló elmélyült munkához.

Amikor Ádám megkeresett, hogy elvállalnám-e a kiállítás megnyitását még nem ismertem a rajzok között szereplő *Lélek-rabló Őrdög totem* című művét. Szóval igazoltan nem azért vállaltam el a megtisztelő fölkérést, mert ez a rajz témáját illetően nyilvánvaló módon közel áll a hivatásomhoz – mármint a néprajzkutatáshoz és nem a rabláshoz! – és szinte koncentrátumként tartalmazza a megvalósítás előtt álló néprajzi múzeumi állandó gyűjteményi kiállítás egyik, közel kétszáz négyzetméteresre tervezett egységének lényegét! Pedig ezt teszi.

A *Farkast kiáltó* című rajzzal kapcsolatban érdemesnek ítélem idézni a közismert etológus Csányi Vilmosnak az egyik sikerkönyvében, *A kutyák szőrös gyerekek. Bukfenc és Jeromos a tudomány szolgálatában* címűben olvasható részletet a szelídített farkasokról: „Maglehetősen sokat tudunk a fogságban tartott, szelídített farkasok viselkedéséről. Ha a kölyköt még szemének kinyílása előtt elveszik az anyjától és nagyon gondosan ápolják, táplálják, aránylag könnyen (de nem könnyen) megszelídül. Megtanulja a gátolt harapást, szívesen követi gazdáját és számos, a falkában ismert viselkedésmintázatot az emberrel kapcsolatban is alkalmazni tud.”⁴ A kiállításon látható megragadó művön az embert látjuk a farkas viselkedésmintázatot mutatni és a „vad” állapotokat humanoid mimikával. S kiben nem merül föl, akár csak a jelenben pusztító háborúk miatt is, az ún. emberi viselkedésen elrémülni?

Nem céloim minden egyes kiállított műről beszélni és gyakorlatilag lezárásként csak két első hallásra talán váratlanul távoli momentumot kívánok felidézni.

Az egyik nagy budapesti művészeti galéria honlapján szerepel a most, itt, a tatai várban kiállító művész a portfólió részeként és a kiváló marketing képességekkel bíró kereskedő a hiteles szakmai információkat követően fölteszi az internetes olvasó számára – és egyébként sokunk számára kézenfekvő kérdést: „Önnek is van Lévai Ádám képe?” Nekem több is, és nagyon szeretem őket – s erre biztatok másokat is. Tapasztalják meg ezt az érzést!

S végül csak egyetlen reflexió. Múlt héten nyílt meg az 59. Velencei Biennálé, a kortárs képzőművészet egyik világszínvonalú rendezvénye. A szakmai megnyitó közben jelentkezett Ádám a telefonomon, és mikor jeleztem neki, hogy éppen hol vagyok, ennyit írt: „Hűha! Majd mesélj
32 milyen volt a nagy vonulatokkal találkozni...”

Nos, ilyen – mint amit ma itt megismerhetünk, és engedhetjük, hogy magával ragadjon!

Felhasznált irodalom

Csányi Vilmos

2012 *A kutyák szőrös gyerekek. Bukfenc és Jeromos a tudomány szolgálatában.* Budapest

Giddens, Anthony

1994 *Living in Post-Traditional Society.* In: Beck, Ulrich – Uö. – Lash, Scott: *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order.* Cambridge, 56-109.

Hemrik László:

2001 A vágy előképei Lévai Ádám rajzai elé. *Élet és Irodalom* 2001. február 9. LXV. évf. 6. sz. 3. o.

Jakab Albert Zsolt

2012 *Emlékköltés és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron.* Kolozsvár

Jász Attila

1994 Vonalak titánja. Töredékek a Művészről Lévai Ádám vonalrajzai alapján 151-155. In. *Tata Veduta Szépművészeti Antológia* (Válogatta és szerkesztette Wehner Tibor) Tatabánya, 153.

¹ S persze fölbukkannak a szörnyek, de ezekkel a művész megbirkózik és művei által uralkodik rajtuk – Vö. Jász 1994. 153.

² Vö. Hemrik 2001. 3.

³ Giddens 1994. 65. idézi Jakab 2012. 48.

⁴ Csányi 2012. 37.

– Néztem a mindenkor művészeket.

László Hemrik

„Aki teremtmény, az töredék.”
(Andrei Plesu)

Jász Attila 33

(szakadatlanul szakadó szálak)
de Ariadné feszes, fekete bőrruhában
mégis inkább gombolyítaná tovább
a történet fonálát, majd kikötözi
Thészeuszt az övén fityegő bilincessel
az ágyhoz, és felolvassa neki
Simone Weil szépség-hasonlatát,
melyben a labirintus közepén
a tévelygőt nem a szörny,
hanem maga Isten várja,
felfalja, megemésztí és
a labirintus bejárata elé
hányja

A TÜKRÖN
ÁTBUKOTT
ANGYALOK
KÖNYVÉBŐL

Töredékek L. Á.-nak

(folytathatatlanul folytonos félelmek)
mi lesz, ha őrzőangyalaink felkapcsolják
a fürdőszobában hajnalban a villanyt,
és megpillantjuk a torz tükörben
démonaink szörnyen kedves,
nyírott borostás arcát?

(magamat menteném menten)
ha keresnél, a Kiméria-patikába
(-borpatikába) mentem,
de azért senki ne sajnáljon
csalé szárnyaimért engem,
vidám ördögöket rajzolok
a Mennyben

Nemes Nagy Ágnes két korai – a *Kettős világban* (1946) és a *Szárazvillám* (1957) című – kötetének recepciótörténeti áttekintésével annak nyomon követésére vállalkozom, hogy e két kötet befogadása során milyen értelmezői

34 Kolozsi Blanka

A ZÁRTSÁG

METAFORÁI

Nemes Nagy Ágnes korai

köteteinek recepciótörténeti

áttekintése

stratégiák figyelhetők meg, s hogyan jut érvényre az adott kritikusknak vagy irodalomtörténésznek az irodalomhoz való viszonyulási módja és az ehhez kötődő implicit vagy explicit előfeltevései. Vizsgálódásom azért éppen e két kötet recepciójának végigkövetésére irányul, mivel egyfelől szemléletileg és poétika-

ilag egységesebbnek tekinthetők a Nemes Nagy-líra későbbi alakulásának fénytörésében, másfelől pedig a költői indulás szorosan kötődik az *Újhold* működéséhez, s így jól megfigyelhető az, hogy a két kötet megjelenése között eltelt bő tíz évben – amely kihagyásnak a belpolitikai helyzet volt az elsőleges oka¹ – hogyan változott e költészet megítélése, milyen érték- és szempontrendszerek alakították annak befogadását. A kortárs recepció elemzését követően megvizsgálom, hogy a későbbi irodalomtörténeti szövegek és monográfiák hogyan közelítik meg, illetve hol helyezik el e két kötetet Nemes Nagy Ágnes életművén belül, majd röviden kitérek arra is, hogy a költő korai költészetét jelenleg milyen érdeklődés övezi.

Nemes Nagy első verseskötete az *Újhold* kiadásában jelent meg 1946 decemberében, s a következő évben több folyóirat is közölt kritikát a kötetéről, általában pozitív megítéléssel, sok esetben ugyanakkor ki is jelölve a lírai életmű kívánt alakulási irányát. A kötet kortárs megítélésében kiemelt szereppel bír a költő biográfiai személye, a legtöbb írásban reflexió tárgyává válik Nemes Nagy Ágnes nőisége és az *Újhold* köréhez való tartozása, mint-hogy ez utóbbi a korszak hivatalos irodalompolitikája által propagált költői programtól való eltérését is jelentette. Jellemző a különböző kettősségek (nőies–férfias, értelmi–érzelmi, intellektuális–ösztönös, szubjektív–objektív, tartalom–forma, elvont–reális) mentén szerveződő értelmezési mód, s ez a későbbiekben is meghatározó marad az életmű recepciója során.² Ezen kettősségek megítélése azonban, minthogy nem független többek között a kritikusoknak a Nemes Nagyhoz és az *Újhold* irodalomszemléletéhez való viszonyától sem, nem egységes: a kritikák egy része ezekben az ellentétekben a vers intenzitásának felerősödését regisztrálja vagy éppen méltatja,³ míg

több kritika e kettősségek meglétét a költő biográfiai személyének bizonytalanságaként értelmezi, s ez alapján kéri számon a verseken a költői állásfoglalás hiányát.⁴ Kevés kivétellel közös ezekben az írásokban, hogy szerzőik a kötet verseit a költő saját gondolatainak tükréként, lelki vívódásának dokumentumaiként olvassák, s ebből adódóan költészetének további alakulására vonatkozó javaslatokat is a költő magánszemélye számára fogalmazták meg.

35

Csorba Győző, miután recenziója legelején regisztrálja, hogy a művek esztétikai megítélése nem függ a szerző nemétől, elemzését éppen a férfi és a női pólus, s a kulturálisan ezekhez rögzített további képzettársítások egymáshoz való viszonyára alapozza.⁵ Értelmezésében Nemes Nagy lírájának sajátosságát e két – a költőben (is) meglévő – pólus egymással szembenálló feszültsége adja, amelyben a nőiség hol „bilincseket”, hol „természetes korlátokat” jelent. Somlyó György elemzésében hasonlóképpen kapcsolódik a női–férfi párhoz az „érzelem” és az „értelem” kategóriája, a verseket azonban az egzisztencializmus belátásai felől olvassa – a fogalmat nem pejoratív értelemben használva –, s az értelem túlsúlyát, illetve annak „egyre szédültebb iramban” való hevülését az érzelmeknek helyet adó kiegyensúlyozott világ megszűnéséhez köti, szemléletében tehát a költőnő „férfiasabb, erőteljesebb, ellenállóbb anyaggal” bajlódik nemzedéktársainál.⁶ Vidor Miklós „férfias fanyarságról” ír,⁷ Sőtér István pedig a *Négy nemzedék* című antológia íróportréjában a kortársak közmegegyezésének tekinti a Nemes Nagyról kialakított „férfias” kép meglétét, s ehhez kapcsolja továbbá a „kemény”, illetve „erős” jelzőket.⁸ A nemi pólusok mentén felállított kettősségek megalapozatlanságuk és reflektálatlanságuk révén nem csupán kétes hitellel bírnak, de igazán termékeny elemzési szempontokká sem tudnak válni a versolvasás során, így említésük nem jelent többet bizonyos kulturálisan rögzített sztereotípiák újramondásánál, amely Nemes Nagy teljes életművével kapcsolatban a 2010-es években – ugyancsak improduktív módon – meg is ismétlődik.⁹

Új Forrás 2021/7 – Kolozsi Blanka : A zártság metaforái
Nemes Nagy Ágnes korai kötetének recepciótörténeti áttekintése

A fenti kettősségek nemi indexek nélkül is megjelennek az egyes kritikákban, az „értelem” és az „érzelem” pólusai közti feszültség regisztrálásával a kötetet többen is az „intellektuális líra” hagyományához kötik.¹⁰ A feszültségek hangsúlyozásával azonban több kritikus el is távolítja ettől a költészeti hagyománytól, amennyiben az egymással szembenálló ellentétpárok „küzdelmében” Nemes Nagy világnézeti és létszemléleti bizonytalanságát látják. A hasonlatok túlkapásaira figyelmeztetve Csorba nagyobb belső fegyelemre inti a költőt,¹¹ Varga Imre jelzi, hogy a „polgári költők” átlagának színvonalát elkerülendő Nemes Nagynak „biztosan meg kell vetnie a lábát valahol”,¹² s ugyancsak ennek szükségességére szólít fel Vargha Kálmán, Keszi

Imre és Kolozsvári Grandpierre Emil a legújabb magyar líra jellemzése kapcsán.¹³ Ez utóbbi írások már egyértelműen a hivatalos irodalompolitika által lefektetett eszményt – közérthető nyelvezet, a valóság objektív ábrázolása, határozott állásfoglalás¹⁴ – kéri számon az induló szerzők költői teljesítményén. Ehhez kapcsolódik továbbá a költői magatartásra adott reflexió is az egyes kritikákban, noha a fogalom tisztázatlansága kapcsán nehezen körvonalazható, hogy az a költőnek az adott társadalomban elfoglalt szerepét jelöli-e, vagy valamilyen, a versek alapján rekonstruálható társadalmi gesztust. Az egyes írások szerzői elsősorban a költői világlátásból, a tartalom és a forma viszonyából, valamint a szubjektivitás és az elvontság szintjéből következtetnek egyfajta etikai magatartásra.

Az *Újhold* folyóirat köréhez tartozó Vidor Miklós és Vas István a költő „fejlett valóságérzékéről”, tiszta érzékeléséről és tárgyi szemléletéről számol be, hangsúlyozva a Nemes Nagy-lírában meghatározó pontosságigényt. Ez a fajta értelmezői eljárás azonban ritkának tekinthető, túlnyomó többségben azok a kritikák vannak, amelyek ezen szempontok alapján negatívan ítélik meg a költő verseit. A kétféle befogadási mód között átmenetet jelent Varga Imre recenziója, amelyben a kritikus bizonyos versek fogalmi megragadhatatlansága kapcsán felveti a „halandzsa”-költészet vádját, majd el is tolja annak lehetőségét, minthogy Nemes Nagy Ágnes „becsületes író, ennek gyanújától is messzeáll”.¹⁵ Noha előremutatónak tartja a költői programadás meglétét, azt is jelzi egyúttal, hogy hiányzik még e költészetből annak belátása, hogy a két világ közül választania kell, mégpedig a földi világ terheit kell viselnie.¹⁶ Valamivel élesebb bírálatot fogalmaz meg Orosz László, aki a költői igazságkeresést a valóságtól való menekülésként értelmezi, s úgy látja, hogy a formai megalkotottság szépsége az „egyéni” és „őszinte” tartalom rovására ment, a költő, csupán az irodalom közegébe ágyazva a verseket, eltávolította azokat a valóságtól.¹⁷ Ennél súlyosabb vádat jelent az, hogy Nemes Nagy kettős világa nem a valós és a költői világ tükrözését jelenti, hanem a költői és egy még annál is elvontabbnak tekinthető képi világ kettősét.¹⁸

A valóságtól való menekülés – Kolozsvári Grandpierre Emil kifejezésével élve: tárgyi emigráció¹⁹ – a hivatalos kánon szempontrendszerét közvetítő későbbi recepcióban meghatározó vádpontként jelenik meg. Ebben a menekülő költői magatartásban ragadható meg ugyanis a „polgári elefántcsont-költészetre” jellemző elzárkózó magatartás, vagyis a közösségért való felelősségvállalás és a határozott állásfoglalás hiánya. Az írások mögött meghúzódó irodalomtörténeti narratívában – amelyben a nyugatos örökség meghaladandó költészeti hagyományként, míg a valóság megragadását célzó költői program progresszív irányként jelenik meg – némiképp groteszk módon a háború tapasztalata mintegy ajándékot jelent az újholdas költők számára, lehetővé téve az elvont magánytól és a távlatlanságtól való elhatárolódást,

a menekülő magatartásból való kilépést.²⁰ Keszi Imrének az ugyanebben az évben megjelenő, s ugyancsak a legújabb magyar lírát rendszerező tanulmánya minden előíró vonása ellenére sem ennyire elutasító az újholdasok költészetével szemben. Megvizsgálva a korszak általa felvázolt kétféle költészeti modelljét, kijelöli a szükséges fejlődési irányokat: a népi 37 íróknak a forma megalkotásának terén kell fejlődniük, míg a nyugatos eszköztár „egyszerűbbé” tételén dolgozó újholdas szerzőknek a „valóság” való közelebb kerülésben.²¹

Már a kortárs recepcióban is visszatérő motívumot jelent a hivatkozás Nemes Nagy Ágnes *Elégia egy fogolyról* című versére, amelynek epikus jellege mintegy ígéretként tűnik fel a korszak értelmezői számára a realitáshoz való visszatérés szempontjából, s amelynek számtalanszor idézett két verssora – „*ne mondd soha a mondhatatlant, // mondd a nehezen mondhatót*” – ugyancsak mintegy a „kifejezhetetlentől” (következésképpen érthetetlenről) való tudatos elszakadást jelentené.²² Érdeemes továbbá azt is jelezni, hogy az egymástól nagy mértékben különböző arculatú folyóiratok egyaránt közöltek kritikát a kötetéről: az *Újhold*, a *Magyarok*, a *Csillag*, a *Válasz*, a *Vigilia*, a *Sorsunk*, a *Puszták Népe* és az *Alkotás* hasábjain is jelent meg recenzió. A fentiek alapján az is elmondható, hogy ezek legnagyobb része vagy pozitívan bírálta el a kötet verseit, vagy a formai megalkotottság igényességének hangsúlyozása mellett kilátásba helyezte, hogy milyen irányba kell fejlődnie a költőnek és költészetének ahhoz, hogy a progresszívnek tekinthető költői magatartást és alkotásmódot képviselje. Az 1948 után írt, a pályakezdők költői indulását rendszerező tanulmányokban ugyanakkor már megfigyelhető a hivatalos irodalompolitika uralkodóvá válása, amelynek intézményes kiépülése egyfelől több folyóirat és írói csoportosulás működését lehetetlenítette el, másfelől az egyes művek megítélését is látványosan szigorította, s Kolozsvári tanulmányában már egyértelműen érzékelhető, hogy az irodalmi nyilvánosságban való jelenlét lehetősége attól függ, hogy az egyes szerzők mennyire felelnek meg az eléjük állított elvárásoknak. Nemes Nagy Ágnestől utoljára a *Csillag* egy 1949-es lapszáma közölt verset, s egy 1955-ös *Vigiliában*, illetve egy 1956-os *Magyar Nemzetben* való megjelenést követően 1957-ben adták ki második verseskötetét az 1955-ben alapított Magvető Kiadó gondozásában.

A már jellemzett értelmezői sémák a *Századvillám* elemzése és értékelése kapcsán is megjelennek, a recepció visszatérő elemei egyfelől a különböző dichotómiák mentén történő olvasás, másfelől az egyes verseknek a költő saját belső vívódásairól árulkodó vallomásként való megközelítése. Számottevő az a tényező is, hogy noha több írás is jelzi a Nemes Nagy-líra aktuális irányának (potenciális) „veszélyeit”, az 1949-es Kolozsvári-tanulmányban

megjelenő vészjósló hangvétel már egyik kritikára sem jellemző. Az első elemzést az akkor induló *Kortárs* folyóirat 1957. februári számába Kardos László írta, aki a két kötet megjelenése között eltelt több mint tíz évet elsősorban a költő minőségeszményével, alkotásmódjával és szigorú 38 kötetyszerkesztési elveivel hozza összefüggésbe, az irodalmi nyilvánosságban való jelen nem létet nem kapcsolja össze – legalábbis nem explicit módon – az elmúlt időszak kultúrpolitikájával. A korábbi kötetre visszautalva hangsúlyozza Nemes Nagy tehetségét, s a második kötetet az első szerves folytatásaként, „meggyőzőbb” megvalósításaként értékeli. A hivatalos irodalompolitika szemléletét közvetítő értelmezési módtól eltérően nála a *Nyugat* hagyományának folytatása nem rendelkezik magától értetődően negatív konnotációval, meghatározásában inkább egyfajta irodalomtörténeti elhelyezésről van szó, amely mentes az értéktulajdonító mozzanatoktól. Beszédesnek tekinthető az a gesztus, amellyel eltávolítja az epigonizmus gyanújától Nemes Nagy költészetét, jelezve, hogy a költő a nyugatos örökség egyéni folytatója. Mindez azért bír kiemelt jelentőséggel, mert a hivatalos irodalompolitika egyik fő vádjá a nyugatos hagyományra építő költőkkel szemben az, hogy a vonatkozó társadalmi-történelmi kontextus hiányában ez a fajta költői magatartás csupán egy üres póz felvételét, a „Nyugat-nemzedék formakultuszának klisétarából”²³ való képkölcsönzést, következőképpen epigonizmust jelent. Az értékszegességet azonban ezt követően kioltja a pszichologizáló olvasásmód, Kardos kritikája a költő „szorongó idegzete” és „zilált lelke” miatti aggodalom kifejezésével zárul.²⁴ Az introverzió elmarasztalása és az aktuális társadalmi valóság felé irányuló bizalom pozitív hatása melletti érvelés sajátos belső feszültséget eredményez Kardos írásában, minthogy a szerző korábban mintegy látens vitát folytatott a hivatalos irodalompolitika beszédmódjával és elvárásaival szemben. Noha eltávolodik a nyugatos hagyomány folytatásának bevett értelmezői narratívájától, és azoknak az elvárásoknak az ellenében foglal állást, amelyek „a verstől állandó üdvözült mosolyt, lelkendező pátoszt”²⁵ követelnek, a végső értékelést mégis olyan szempontok alapján fogalmazza meg, amelyek leginkább a hivatalos kánon szempontrendszerét tükröző retorikákban jelennek meg.

Hasonló ambivalencia jellemzi Sík Csaba kritikáját, amelyben ráadásul a szerző expliciten is hivatkozik Kardos írására. Nemes Nagy költészetével kapcsolatban olyasfajta narratíva rajzolódik ki a szerző értelmezésében, amely szerint a költőt és pályatársait alapvetően meghatározó háborús tapasztalat olyan mély nyomot hagyott a nemzedékben, hogy „az emlék élő valóságként, kitörölhetetlenül bevésődött az idegrendszerükbe. A születő demokrácia viharos esztendeiben bennük megállt az idő, szemük élesebben látta a pusztulást, a hullást, mint az építést.”²⁶ Nemes Nagy líráját a háborús élmény felől közelíti meg, jelezve, hogy verseiben sohasem annak konkrétumai

jelennek meg, ahogyan a költő nem is a valóság ábrázolására törekszik, hanem annak a költői szubjektumra gyakorolt hatását kívánja megmutatni. Átveszi Kardostól a tartalom és a forma sajátos ellentétére vonatkozó állítást (amely Kardosnál egy „magasabb szinten” egységet jelent), s mindezt a ráció/logika és a „szenvedély sugallta látomás” feszültségében meg- 39
ragadható másik ellentétpárhoz kapcsolja. Értelmezésében a ráció az irodalmi megformáltság igényességében és csiszoltságában rejlik, a szenvedélyes tartalmat pedig a „lélek dúltságairól, megpróbáltatásairól és gyötrelmeiről” való beszéd jelenti. Uralkodó érzelmeként a félelmet nevezi meg, s ezzel a Nemes Nagy-lírat az egzisztencializmus irányzatához köti, s társítja hozzá a „magány” költői magatartását is.

Ezzel az értelmezéssel voltaképpen utólagosan indokolja meg a kritika elején még viszonylag tárgyilagosan felvázolt, az *Újhold*-nemzedék szerzőihez kötött irodalom- és világszemlélet jogosulatlanságát. A háború tapasztalatának élő emlékként való jelenléte egy olyasfajta inadekvát pozícióra enged ilyen értelemben következtetni, amelyben a költő az adott társadalmi valóságtól elzárkózva nem vesz tudomást a történelmi helyzet megváltozásáról, nem látja az épülő demokrácia adta új életkörülményeket és lehetőségeket, s így az „új világban még helyét meg nem lelő költő bizonytalansága fejeződik ki e szolipszista hitben”.²⁷ Ebből következik a kötet értékelésének konklúziója is: noha Nemes Nagy költészetét tekintve fontos értékként jelenik meg a költő „őszintesége”, ahhoz, hogy számottevő jelentőségre tegyen szert a magyar irodalomban, szükséges világszemléletében megújulnia, s a maga elzárkózásából kilépve utat kell találnia az emberekhez. Az őszinteség kategóriájának beemelése²⁸ amellet, hogy maga a kifejezés az irodalmi szövegek értelmezését illetően kevésbé bizonyul használhatónak, láthatóvá teszi e művek befogadásával kapcsolatban azt a jellemző előfeltevést is, amely az egyes verseket a költő személyes vallomásaiként olvassa. A versekben megjelenő lírai én zártsága mintegy transzparens módon közvetít a biográfiai személynek a társadalomban betöltött szerepéről és költői magatartásáról, s ilyen módon a kritikus maga is javaslatot tehet a költő szemléletének megújítására, jelezve ugyanakkor, hogy mindez az adott közösség felelőssége is.²⁹

A Bölöni György szerkesztette *Élet és Irodalomban* publikáló Hajdú Ferenc kizárólag aszerint olvassa a *Száravillám* verseit és műfordításait, hogy azokból milyen következtetéseket lehet levonni a költő biográfiai személyére vonatkozóan. Kritikáját, amely egyértelműen a hivatalos kánon ideológiai szempontrendszerét kéri számon a kötetten, abból a némiképp komikus beszédhelyzetből indítja, miszerint a kötet megjelenése óta eltelt egy év alatt minden hónapban beleolvasott a versekbe, de aggodalmi és bizonyos belső

vívódások nem tették lehetővé, hogy véleményét a szélesebb nyilvánosság elé tárja. A Nemes Nagy-kötetek korai befogadásában visszatérő hangvétel, az aggodalom, ahhoz a baljós előérzethez köthető, amelyet a költő elzárkózó magányából adódó potenciális veszélyek indokolnak.³⁰ Jelzi 40 ugyanakkor Hajdú, hogy a költő elzárkózása nem arisztokratikus távolságtartásból ered, hanem az elmúlástól és „szavának, létének hiábavalóságától” való félelem indokolja, halálfélelme azonban ugyancsak meghaladandónak minősül annak érdekében, hogy a társadalom felé nyitva, egy közösség részeként tegye maradandóvá önmagát. A költő szemléletének megújulása Hajdú értelmezésében azért nélkülözhetetlen, mert Nemes Nagy a korszak történelmi-társadalmi helyzetét hamisítja meg azzal, hogy egy épülő társadalomban a „bomlás” és a „rothadás” baudelaire-i képeit ábrázolja. A francia költő esetében az ilyen jellegű képalkotásnak a maga korában még volt relevanciája, Nemes Nagy esetében azonban az „újjászülető világ” már ettől eltérő költői programot tesz szükségessé, az ettől való eltérés ugyanis az adott társadalmi berendezkedéssel szembeni bizalmatlanság gyanúját is felkelti. Hajdú számára azonban bizakodásra ad okot a költő leíró-költészete (*Város, télen*) és elbeszélő költeménye (*Mihályfalvi kaland*), amelyek a múlt elemeinek inadekvát rögzítési kísérletével szemben a valóságábrázolás epikus erejével bírnak.

Ettől a befogadási sémától jelentősen eltér Rónay György megközelítésmódja.³¹ Kritikája annyiban rokonítható a korábbi olvasatokkal, hogy nála is egyfajta „beleérzéses” olvasásmód jelenik meg, a kötet verseinek befogadása során támadt benyomásaiból építi fel elemzését, mintegy belehelyezkedve az egyes versek lírai énjé által felkínált pozícióba. Írásának további feltűnő jegye a kötet címe által is implikált fizikai terminológia meghatározó jelenléte, illetve annak a „líránkban ritka magasfeszültséggel” bíró kötet egészére való metaforikus rávetítése, amelyet a későbbiekben egy zenei terminológia is kiegészít. Látszólag tehát mind kritikusai attitűdjével, mind beszédmódjával elkülönül az eddigiek során felvázolt irodalmi, illetve irodalompolitikai diskurzustól, érvelésében mégis megjelennek olyan szempontok, amelyek mentén mintha éppen a hivatalos kánon elvárásaira reflektálna. Fontos például, hogy Somlyó Györgyhez hasonlóan az egzisztencializmus irányzatával való szorosabb kapcsolat Rónay kritikájában sem vádpontként jelenik meg, sőt mintha éppen az növelné e kötet tétjeit, hogy benne hangsúlyosan egyéni létkérdések jelennek meg, s az egyes versekben fellelhető kettősségek közti feszültség ugyancsak fokozza az elemi érintettség intenzitását. Ő is hivatkozik ugyanakkor „látens veszélyekre”, de ezeket nem esztétikai, hanem egzisztenciális szintre helyezi, s mintegy e költészet korai recepciójára jellemző „aggódó” viszonyulás visszhangjaként jelenik meg kritikájában a költő által megteremtett aprólékos és feszült egyensúly

„megbillenésének” lehetősége keltette félelem. A kritika zárlatában Rónay másrészt mintha a korszak irodalompolitikájának a valóságábrázolásra vonatkozó elvárására is felelne: a *Mesterségemhez* című verset e költészet ars poeticájaként olvasva olyasfajta „szintetikus realitást” tulajdonít Nemes Nagy lírájának, amelynek alapmozzanata a költői teremtés által megvalósuló átlényegítés, s ennek révén kapcsolódik az alkotáshoz az erkölcs és a szabadság eszménye. 41

A *Szárzavillám* megjelenése után az első kötethez képest érzékelhetően kevesebb kritikai reflexió érkezett, s azok nagy része egybehangzóan a versek alapján a költőnek tulajdonított elzárkózó magatartást kéri számon Nemes Nagy Ágnesen és költészetén. Az „elkallódás” veszélye ugyanakkor, noha a kritikusok reális félelemként tekintenek rá és egy olyasfajta pozíció elfoglalására készíti őket, amelyből megítélhetővé válik a költő társadalmi szerepvállalása, már nem eredményez a Kolozsvári-tanulmányban regisztrált harcias, fenyegető hangvételt. Hajdú Ferenc jellemzése áll legközelebb a hivatalos kultúrpolitika beszédmódjához, miközben Kardos László és Sík Csaba recenzióinak egyes részeiben már felmerül az igény egyfajta tárgyilagos értelmezői attitűdre, még ha elemzésük végső soron ideológiai alapú értékítélettel is zárul. Rónay György írása, noha nyelvét és kritikusi pozícióját tekintve mintegy elhatárolódik a korszak bevett értelmezői sémáitól, látens módon utal a hivatalos kánonhoz kötött elvárásrendre, s bizonyos tényezők újraértésével („szintetikus realitás”) vagy azoknak pozitív értékelésével (egzisztencializmus) igyekszik a hivatalos irodalompolitika számára is előnyösen pozicionálni Nemes Nagy költészetét. Ha az 1949-es szövegekéhez képest kevéssé szigorú is a későbbi kritika, továbbra is ugyanazok a szempontok teszik lehetővé a végső értékítélet meghatározását.

Jóval változatosabb kép jellemzi a tíz évvel később megjelent harmadik, *Napforduló* című kötet értékelését mind a megközelítési módot meghatározó szempont- és értékrendszer, mind pedig a végső értékítélet tekintetében. Egyszerre van jelen a múltból átörökölt, a hivatalos irodalompolitika beszédmódját és elvárásrendjét tükröző kritikus viszonyulás, amely a kötet verseit a költő biográfiai személyéhez köthető vallomásokként olvassa, s ennek értelmében a szövegek alapján rekonstruált „költői magatartás” válik bíráló tárgyává,³² és emellett jelenik meg egyfelől a lelkesültség hangján megszólaló, az életmű kiemelt jelentőségét hangsúlyozó értékelői attitűd,³³ másfelől pedig a mai irodalomkritikai gyakorlathoz valamelyest közelebb álló, az életmű átfogó irodalomtörténeti és -elméleti rendszerezésére törekvő, sok esetben szövegközpontú olvasásmód.³⁴ Általános jegye marad azonban a recepciónak különböző kettősségek regisztrálása, és egy olyasfajta értelmezői

eljárás, amely vagy az ezek közti ellentét kibékítésére, vagy éppen feszült-ségtelivé fokozására törekszik. Azokban a kritikákban, amelyek a hivatalos szempontrendszer mentén közelítik meg az újabb kötetet, visszatérő az a naratíva, hogy a kezdeti, mind tematikájában, mind költői útkeresésében sokfélének tekinthető poétikai működés egyetlen irányban folytatódik tovább, amely az „önmagára maradt öntudat analízise”-ként írható le.³⁵ Ilyen módon az életmű elvontsági mértékének növekedéséről számolnak be, ami értelmezésükben abból adódik, hogy a Nemes Nagy-líra – beváltatlanul hagyva a korábbi kötetek nyelvi megformáltságában és a tematizált problémák sokszínűségében rejlő ígéretet – nem tudott eltávolodni attól a költői magatartástól, amely az igazságot nem a társadalmi valóságban és az emberi közösségekben keresi, hanem egyéni, „intellektuális” úton, a tudatban lejátszódó folyamatok felől közelít hozzá.

A harmadik kötetéről írt kritikák legnagyobb hányada azonban egy ettől eltérő kritikusi hangon szólal meg, általános tendenciának tekinthető a költő írói érdemeinek kiemelése. Mezei András a döbönt értetlenség hangján kérdez rá arra, hogy miért ismerik olyan kevesen a költő életművét, s elutasítva a(z irodalom)politika és a kevés publikáció esetleges befolyásoló szerepét e lírai életmű „közegellenállásáról” számol be, hogy kritikája végén aztán visszavonja eredeti állítását. Rónay László is „nagy költészet”-nek nevezi Nemes Nagy líráját, s hozzákapcsolja a „tárgyi, anyagi, elemi líra” sokféleképpen interpretált kategóriájához, kiemelve e költészetnek egyúttal „mitoszkerosó” jellegét is.³⁶ Rónay György hangsúlyozza, hogy Nemes Nagy számára „a líra az objektivitás és a ráció eszköze”, és a recepcióban később is meghatározó „közöttség”-tapasztalat felől közelíti meg az egyes verseket. A korábbi kötetekre csak annyiban utalnak vissza, hogy egyfelől jelezzék: Nemes Nagy már indulásakor „kész” költőként érkezett az irodalmi nyilvánosságba, s ennél fogva mindvégig kérdéses volt, hogy milyen irányba tud továbbfejlődni költészete, másfelől pedig, hogy az egyes kötetek megjelenése között eltelt időtartam nagyságára felhívják a figyelmet. A két aspektust általában összekapcsolják a költő minőségeszményével, és a versekben tematizált „súlyos teherrel”, bizonyos létfilozófiai kérdésekkel való állandó küzdelemmel. További jellemzője ezeknek a kritikáknak, hogy az értelmezés részévé teszik azt a fogalmi keretet, amelyre Nemes Nagy saját költészete kapcsán az egyes interjúbeszélgetésekben, verselemzésekben és esszékben támaszkodott. Ennek egyik legalapvetőbb példája a „névtelen”-re való hivatkozás, amely egy olyasfajta érzélem-, illetve élményanyagot jelent, amelynek a vers által történő megnevezése a költő feladata.³⁷ Ez a fajta megközelítési mód az életmű értelmezését tekintve a recepciótörténet során később is mindvégig alapvető, ám sokszor kevésbé reflektált elemzési stratégia lesz.

Olyan kritikák is születtek ugyanakkor, amelyek a *Napfordulót* a már publikált kötetek kontextusában vizsgálják, és vázolnak fel egy átfogó narratívát a Nemes Nagy-lírában végbemenő szemléleti-poétikai változások kapcsán, noha megoszlik a vélekedés azzal kapcsolatban, hogy a harmadik kötet mennyiben jelent valódi fordulatot a költő pályáján. Töb- 43
ben is amellett foglalnak állást, hogy a cím által implikált gyökeres átalakulás helyett inkább arról van szó, hogy bizonyos, e költészetben már meglévő tendenciák erősödtek fel. Solymos Ida a nyelvi megformálás „puritán” eszközhasználatára kapcsán kiemeli a nominális stílus egyre meghatározóbb jelenlétét, s jelzi, hogy a „minimálisra csökkentett informatív anyag” is a versbeszéd fokozottan enigmatikussá válásáért felelős, ami összekapcsolható egyúttal a szigorú formai fegyelemmel, amely lehetővé teszi bizonyos képi anyagok és kulturális jelentések sűrítését.³⁸ Bányai János, aki Roland Barthes-ra hivatkozva a verset mint „strukturális tevékenységet” közelíti meg, három vonásban foglalja össze Nemes Nagy Ágnes költői világát („zárt világkép”, „rideg architektúra”, „belső mozdulatlanság”), s ő is amellett érvel, hogy ezek a vonások nem hoznak szemléleti változást e költészetben, csupán egyre koncentráltabbá válik jelenlétük, kidolgozottabbá poétikai működésük. Az alanyi költészet hagyományától eltávolodó „személytelen” beszédmódot az „eltárgyasodás”, illetve a tárgyak fetiszizálódásának történelmi-társadalmi folyamatával hozza összefüggésbe, amellyel szemben Nemes Nagy költészete nem az én rendteremtő pozícióját választja költői „megoldásként”, hanem az azzal való azonosulást. Ebben a megközelítésben tehát e lírai életműben fokozódik a „zárttság” és a „mozdulatlanság”, de egyfajta ellenálló költői gesztust jelent a kötött forma „terrorától” való szabadulás.³⁹

Vajda Endre a képzőművészet felől közelít a Nemes Nagy-líra felé, s elsősorban a látás, a látvány és a láttatás szerepének felerősödése mellett érvel. Az ő esetében már lehet egyfajta fordulat regisztrálásáról beszélni, elemzését ugyanis azzal zárja, hogy Nemes Nagy romantikus korszaka mintegy lezárult, s utat nyitott a mágikus realizmusnak.⁴⁰ Ez utóbbi – az életmű recepciójában kifejezetten szokatlan – állítást elsősorban az Ekhnáton-ciklus, illetve az angyaloknak a kötetbe való beemelése teszi számára indokolttá. Jól körülhatárolható szemléleti fordulatról egyedül Taxner-Tóth Ernő beszél. Írásában egyfelől a marxista kritika felől olvassa az eddig megjelent három kötet verseit, s az azok alapján rekonstruált világnézetnek a marxista történelemfilozófiához és emberszemlélethez való viszonya tölt be számottevő szerepet a végső értékelésben, másfelől azonban már megjelenik egy elhatárolódás a korábbi évtizedek irodalompolitikai működésétől, s egyfajta történelmi és szemléleti távlatból beszél a „fordulat évéről”, amely bizonyos

költők számára a szocialista realizmus szempontrendszerének való kényszerű megfelelést hozta el, más költők számára azonban az irodalmi életből való kiszorulást. A *Száravillám* című kötetet ennek megfelelően „egy költői pálya megroppanásának drámájaként” olvassa, amely egy olyan befelé forduló költői magatartást eredményezett, amely nem egyeztethető össze a világot alakítani képes „közösségi ember” szocialista ideáljával. Ehhez képest jelent számára pozitív változást a harmadik kötet, amelyben egy „keservesen megkínlódott új világnézet formálódik”, s a világhoz való viszony rendezése szempontjából jelképesnek tekinti Ekhnáton alakjának beemelését, akihez a „rend” és a „teremtés” mozzanatai kapcsolódnak, amelyek révén bizonyos marxista történések forradalmár figurának tartják.⁴¹ Noha ezt az újfajta irányt még mindig nem tartja megfelelőnek egy szocialista jellegű költészet megalapozásához, jelzi, hogy nem osztja Kabdebó Lóránt aggodalmait a költő „magányával” kapcsolatban.

Az első magyar irodalomtörténeti kézikönyv, amely átfogó jelleggel ír Nemes Nagy Ágnes költészetéről, kivételnek számít abban az értelemben, hogy egyfelől még a költő életében, 1986-ban jelent meg, másfelől pedig csupán az 1945 és 1975 közötti lírai termést dolgozza fel, s a *Között* (1981) és *A Föld emlékei* (1986) című kötetek ebből adódóan már kiszorulnak a vizsgálódás köréből.⁴² A Béládi Miklós szerkesztette kötet vonatkozó fejezetének előszavát a szerkesztő maga írta, s a korszak jellemző poétikai tendenciáinak felvázolásához a nemzedéki elvet érvényesíti, amit azzal a Lukácsy Sándorhoz kötött megkötéssel fogalmaz újra, miszerint a költőket magatartásuk, vagyis a népi demokráciához való viszonyuk alapján kell csoportosítani.⁴³ Az *Újhold* köréről szóló fejezet előszavában Rónay László e nemzedéket Pilinszky nyomán a háború kollektív tapasztalatából származtatja, amely értelmezésében egyaránt meghatározta a pályakezdők világnézetét és költői programját is.⁴⁴ A Nemes Nagy-összefoglalót író Pomogáts Béla ugyancsak a háború tapasztalatából kiindulva értelmezi a költő addigi életművét, s az első két kötetre úgy tekint, mint a „rettegés és a kiábrándulás emlékképeivel való küzdelem” nyelvi dokumentumaira, a háborúban átélt élmények és tapasztalatok feldolgozási közegére.⁴⁵ A tapasztalat személyességére hivatkozva eltávolítja Nemes Nagy költészetét bármiféle konkrét filozófiai irányzattól – különösen az egzisztencializmustól –, s egy olyan narratívát vázol fel e líra kapcsán, miszerint az az állandó küzdelemtől halad a megbékélés felé. Értelmezésében ezzel hozható összefüggésbe, hogy a későbbiek során Nemes Nagy eltávolodik a „konkrét élménytől és képstruktúrától” a látomás és a mítosz felé, s az elemek elrendezése, illetve az egyes versekben végbemenő metaforikus mozgások jutnak kiemelt szerephez.⁴⁶ Lényeges számára a költő saját önértelmezése, értelmezői és esszéírói munkássága, s nem elhanyagolható az a szempont sem, hogy a költő mellett Vas István és Rónay György válik számára

hivatkozási alappá. A háborúra mint a költő világnézetét alapvetően meghatározó tapasztalatra való hivatkozás, az egzisztencializmustól való eltávolítás és az „elvontság” fogalmának valamifajta pozitív átértelmezése (a rendteremtés módja, a kiábrándulással való megküzdés eszköze) látns módon azonban mintha egy olyan stratégiát jelentene, amellyel „felmenthető” Nemes Nagy Ágnes költészete a hivatalos kánon felől érkező korábbi vádakkal szemben.

45

Ettől eltérő értelmezői attitűdöt képvisel Kulcsár Szabó Ernő az 1993-ban megjelent, a 20. század második felének irodalmát feldolgozó irodalomtörténeti munkájában,⁴⁷ amelynek narratíváját nyíltan a magyar irodalmi kánont és irodalmi termelést formáló hivatalos irodalompolitikával polemizálva fogalmazza meg. A hivatalos kánon térnyerésének és intézményesülésének időszakát a „megszakított folytonosság” kifejezéssel egyfajta irodalomtörténeti vákuumként tételezi, s ilyen módon mintegy az irodalmon kívülre helyezi azokat az írói megszólalásmódokat, amelyek a hivatalos kánon elvárásainak, a szocialista realizmus ideáljának megfelelően jöttek létre. A „kényszerpályán való útkeresés” egyazon módozatához kapcsolja Pilinszky és Nemes Nagy líráját, mindkettőt a „személytelenítés és hermetizmus” cím alá sorolja. Szemléletében mindez a klasszikus modernség szubjektum- és nyelvszemléletének átalakulását jelenti, s ezzel párhuzamosan a szó poétikai szerepének felerősödésével hangsúlyosabbá válnak a „jelentésképzés nyelvhasználati szempontjai”. Értelmezésében Pilinszky-nél a statikus szövegalkotásmód kerül előtérbe, míg „Nemes Nagy Ágnes költészete a tárgyias hermetizmusnak egy dinamikusabb, a vers textuális »vitalitását« is kiaknázó változatát teremtette meg”.⁴⁸ Mindezzel együtt az általa formált Nemes Nagy-kép sok szempontból rokoniható a korábbi recepció bizonyos elemeivel. A korai köteteket ő is a háborúban megnyilvánuló válságtapasztalathoz köti, s ezzel kapcsolja össze egyfelől az egyes versekben megmutatkozó feszültséget az érzékleti anyag és az „intellektuális stilizáltság”, illetve a klasszikus hagyományokból építkező nyelvi megformáltság között, másfelől pedig a költői rendteremtés igényét. A *Napforduló* (1967) és *A lovak és az angyalok* (1967) című kötetek jelentik értelmezésében azt a fordulatot, amelynek során a személytelenítés végbemegy, s a világszemlélet „nyelvi magatartássá” válásával egyre inkább a nyelvi-poétikai megalkotottságra kerül a hangsúly. Ilyen módon nem is igazán a hivatalos kánon szempontrendszerét tükröző kritikák megállapításainak mond ellent, hanem azzal az irodalompolitikai működéssel helyezkedik szembe, amely az irodalom egy meghatározott fejlődési vonalába avatkozik bele, mintegy ellehetetlenítve annak „természetes” haladási irányát. A recepcióban korábban is felmerülő jelzők („elvont”, „tárgyias”) átkeretezésével

Új Forrás 2021/7 – Kolozsi Blanka: A zártság metaforái
Nemes Nagy Ágnes korai kötetének recepciótörténeti áttekintése

és azoknak a klasszikus modernségből a későmodernségbe átvezető költészeti tradícióhoz való kapcsolásával válik tehát Nemes Nagy költészete egy alternatív kánon kiemelt részévé.

46 Az életműről az első átfogó és rendszerező monográfiát Schein Gábor készítette, amely több szempontból is kapcsolódik Kulcsár Szabó Ernő koncepciójához.⁴⁹ Egyfelől Schein számára is meghatározó viszonyítási pontot jelent a Kulcsár Szabó-elemzésben ugyancsak idézett Heidegger filozófiája, másfelől pedig ő maga is a hermetizmushoz köti Nemes Nagy líráját. Schein írása ugyanakkor tartalmaz egy vázlatos áttekintést a hermetizmus fogalmáról, a hermetikus jelhasználatról és a hozzá kötődő költészeti hagyományról.⁵⁰ Ebben megjegyzi, hogy eleve csupán hipotetikus értelemben gondolható el ez a kategória, amely elsősorban egy nyelvszemléletet foglal magában: az e hagyományhoz tartozó műalkotások számára a nyelv nem a valóságot kettőzi meg egyfajta tükrözéssel, hanem – a platonikus kettősségek felfüggesztésével – maga is valóságnak, illetve valóságképző elemnek tekinthető. Schein Nemes Nagy-értésének alapját az képezi, hogy e költészetben egyszerre fedezi fel a karteziánus nyelvszemlélet jelenlétét és a fenomenológiai irányultságot, s monográfiájának elsődleges állítása, hogy az életmű előrehaladásával ezen második aspektus erősödik fel, amely éppen a már említett hermetizmushoz is köthető belátásból adódik. Értelmezésében tehát a versek nyelvi megalkotottságában nem megy végbe gyökeres változás, csupán bizonyos, Nemes Nagy költészetében már az induláskor meglévő elemek erősödnek fel, miközben a lírai életmű nyelv- és világszemléletét tekintve már lehet beszélni fordulatról, a karteziánus szemlélettől némiképp elszakadva az irodalmi szövegnek mint valóságélemnek a tételezéséről, s ezáltal a metaforikus nyelvi mozgások reflektált előtérbe kerüléséről.

Nagyon hasonló megállapításokat fogalmaz meg két évtizeddel későbbi monográfiájában Z. Urbán Péter,⁵¹ azzal a számottevő különbséggel, hogy elhatárolódik az életmű fenomenológiai megközelítésétől. Számára Nemes Nagy lírája az önreflexivitás mozzanata felől közelíthető meg, s ebben az értelmezésben a verseknek az önmaguk nyelvi megalkotottságát, fiktív voltát és nyelviségét feltáró jellege válik hangsúlyossá, s az életművet jellemző formai, beszédmód- és műfajbéli sokszínűséget is ez az alapvető tényező köti össze. Meghatározó tendenciának tartja, hogy az életmű alakulása során fokozódik e költészet önreflexív jellege, a vers mint nyelvi történet önmaga metaforikus nyelvi működését is reflektálttá teszi, egyre nagyobb mértékben építve a szavakban történetileg felhalmozott különböző jelentésrétegekre. A Petőfi Irodalmi Múzeumban megrendezett 2016-os konferencia anyagából összeállított tanulmánykötet,⁵² valamint a költő születésének 100. évfordulója alkalmából az *Irodalmi Magazin* által szervezett konferencia

előadásai⁵³ alapján látható, hogy a recepciótörténet e legújabb szakaszában elsősorban a *Napforduló* és az azt követő kötetek kerültek az irodalomtudományos érdeklődés középpontjába. Kiemelt szerephez jutottak egyfelől a prózaversek,⁵⁴ másfelől pedig – Ferencz Győző kritikai kiadásának köszönhetően – azok a versek, amelyek a költő életében, illetve az általa összeállított verseskötetekben nem jelentek meg. További érdeklődés övezi ezen kívül Nemes Nagy esszéírói munkásságát és levelezését, költészetének külföldi fogadtatását, valamint a költő gyermekverseit, s a kortárs irodalomtudományi mezőben népszerűnek tekinthető poszthumán, antropocén és biopoétikai megközelítések számára is alapvető viszonyítási pontot jelent Nemes Nagy lírája.⁵⁵ A korai kötetek kevésbé állnak az újabb kutatások homlokterében, az általam említett eseményeken egyedül Bartal Mária foglalkozott az életmű korai darabjaival, azt vizsgálva egyfelől, hogy mi különbözteti meg egymástól a megjelent és a korábban kiadatlan verseket, másfelől pedig, hogy e költészet későbbi alakulásának ismeretében hogyan lehet viszonyulni a korai darabokhoz.⁵⁶

A költő első verseskötetének 1946-os megjelenése óta eltelt évtizedek alatt jelentősen átalakult az irodalmi nyilvánosság tere, s az azt meghatározó diszkurzív tér átrendeződésével nem csupán az irodalomtudományos, illetve -kritikai beszédmód változott meg, hanem az az elméleti és módszertani keret is, amely az egymást követő korszakokban befogadhatóvá tette Nemes Nagy Ágnes költészetét. *A Kettős világban* és a *Százavillám* című kötetek recepciótörténetének áttekintése egyfelől érzékelhetővé tette, hogy miképpen változott meg az az érték- és szempontrendszer, amelynek mentén az életmű korai szakasza a különböző pozícióból megszólaló befogadók számára megítélhetővé és irodalomtörténeti értelemben is elhelyezhetővé vált, másfelől pedig arra is valamelyest rálátás nyílt, hogy a befogadástörténet bizonyos szakaszaiban mennyire jellemző az értelmezői pluralitás. A fogalmi meghatározások és értékelő minősítések sokfélesége mellett mindig meghatározó maradt a különböző kettősségek és ellentétpárok közti feszültség regisztrálása, valamint a vallomásos alanyi költészet hagyományától való eltérés jelzése. Fontos változást jelent azonban, hogy a recepció későbbi szakaszában már kevésbé jellemző a pszichologizáló jelentéstulajdonítás, ehelyett a nyelvi történésekre és annak önreflexivitására helyeződik a hangsúly, s a korai költészetben is megjelenő ismeretelméleti, gondolati és érzelmi kifejezéseket metaforikusan kezdik olvasni.

Az általam vizsgált kritikák és irodalomtörténeti munkák retorikai működését és fogalomhasználatát összeköti, hogy jellemzéseikben valamiképpen a Nemes Nagy-lírában észlelt „zárttságot” kívánják megfogalmazni.

Ez bizonyos esetekben egy költői magatartás megnyilvánulásaként, mint „magány” vagy „elefántcsont-költészet” értelmeződik, máskor az eltárgyasodással szükségszerűen együtt járó „mozdulatlanságot” és „dermedtséget”
48 jelenti, irodalomtörténeti keretbe illesztve pedig az „elszemélytele-
nedés”, a „hermetizmus” vagy éppen az „önreflexió” fogalmaival írható le. Abból adódóan azonban, hogy az egyes szerzők milyen beszédhelyzetből szólalnak meg és milyen erővonalak jellemzik nem csupán az irodalmi nyilvánosság terét, hanem a szélesebb társadalmi diskurzust is, alapvetően módosul az, hogy milyen helyiértékkel rendelkezik az adott diskurzív térben elhangzó megállapítás és értéktulajdonítás. A jelenleg „érvényben lévő” Nemes Nagy Ágnes-képet ilyen értelemben is több tényező határozza meg, s noha írásomban ennek a szüntelen mozgásban lévő folyamatnak csupán egy részleges és vázlatos áttekintését tudtam nyújtani, az mindenesetre érzékelhetővé vált, hogy a recepciótörténetet nem csupán vagy legalábbis nem önmagukban a már megjelent és a jövőben megjelenő szövegek alakítják, hanem a mindennek kontextust adó szélesebb társadalmi és irodalmi tér, a maga intézményrendszerével és korhoz, elméleti iskolákhoz vagy éppen politikai célokhoz és világnézetekhez kötött elvárásaival.

¹ Erről részletesebben lásd: STANDEISKY Éva, *Az írók és a hatalom*, Bp., 1956-os Intézet, 1996, 23, 99–120. Kihagyás vagy hallgatás alatt elsősorban az önálló, jelenleg az életmű gerincének tartott kötetek publikálásának ellehetetlenítését értem. Buda Attila az életmű kiadástörténetét rendszerezve a szünetet az 1949 és 1955 közti időszakra teszi, előbbi dátum egy, a *Csillag* vonatkozó évfolyamában való megjelenésre utal, utóbbi pedig a *Vigilia* versközlésére. Lásd.: BUDA Attila, „*mint a macska, mely ugrása közben / a levegőben megbotol*”: *Nemes Nagy Ágnes verseinek kiadástörténete, 1935–1942, 1943–1986 [1995–2009] = Leírás és értelmezés: Újholdas szerzők a hagyománnyá válás közben*, szerk. BUDA Attila, NEMESKÉRI LUCA, PATAKY ADRIENN, Bp., Ráció, 2016, 70.

² Ehhez lásd: PALKÓ GÁBOR, *A modern líra „kikülönüléséről”*: *Nemes Nagy Ágnes költészete mint irritációforrás = „folyékony szobor vagy szilárd szökőkút”: Tanulmányok Nemes Nagy Ágnesről és más újholdasokról*, szerk. BUDA Attila, PALKÓ GÁBOR, PATAKY ADRIENN, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum, 2017, 142–157.

³ Lásd például: SOMLYÓ György, *Nemes Nagy Ágnes: Kettős világban = Erkölcs és rémület között: In memoriam Nemes Nagy Ágnes*, szerk. DOMOKOS MÁTYÁS, LENGYEL BALÁZS, Bp., Nap, 2004, 181–185. (A kötet tartalomjegyzéke az *Újhold* egy 1947-es számát jelöli meg az írás eredeti előfordulási helyeként.); SÖTÉR István, *Gyűrűk: Tanulmányok a XX. századról*, Bp., Szépirodalmi, 1980, 76.; VAS István, *Kettős világban*, *Magyarok, 1947/2*, 153–155.; VIDOR Miklós, *Kettős világban*, *Vigilia, 1947/4*, 254–255.

⁴ Lásd például: CSORBA Győző, *Kettős világban*, *Sorsunk, 1947/2*, 127–128.; OROSZ László, *Nemes Nagy Ágnes: Kettős világban*, *Válasz, 1947/1*, 489–490.; VARGA Imre, *Nemes Nagy Ágnes: Kettős világban*, *Puszták Népe, 1947/2*, 147–148.

⁵ Vö. CSORBA, *i. m.*, 127.

⁶ SOMLYÓ, *i. m.*, 185.

⁷ VIDOR, *i. m.*, 255.

⁸ SÖTÉR, *i. m.*, 76.

⁹ Mivel a 2012-ben Térey János által elindított vita nem kapcsolódik szorosan Nemes Nagy első két kötetének recepciótörténeti vizsgálatához, a vitát a későbbiekben sem elemzem. Említését az a szándék indokolja, hogy jelezzem e befogadási mód kritikátlan továbbélését. A vita előzményeinek, résztvevőinek és alakulásának ismertetését és összefoglalását lásd: PALKÓ, *i. m.*, 142–148.

¹⁰ Lásd: SÖTÉR, *i. m.*, 76.; VIDOR, *i. m.*, 254.

¹¹ CSORBA, *i. m.*, 128.

¹² VARGA, *i. m.*, 147–148.

¹³ VARGHA Kálmán, *Tanítványok és életlátók: A fiatalok költészetéről*, Magyarok, 1948/10, 644–651.; KESZI Imre, *Fiatal írók: Hiányos seregszemle*, Szabad Nép, 1949. január 9., 11.; KOLOZSVÁRI Grandpierre Emil, *Új magyar költészetért*, Magyarok, 1949/1, 1–13.

¹⁴ A szocialista realizmus koncepciójának fokozatos térnyeréséről, kultúrpolitikai tényezővé válásáról részletesen lásd: SCHEIBNER Tamás, *A magyar irodalomtudomány szovjetizálása: A szocialista realista kritika és intézményei 1945–1953*, Bp., Ráció, 2014, 97–142.

¹⁵ VARGA, *i. m.*, 148. A „halandzsza”-költészet kategóriája később Kolozsvári írásában is visszatér, elsősorban Weöres Sándor költészete kapcsán, de ide sorolja Nemes Nagy Ágnes *Tavas felé* című versét is. Az érthetlenség vádjá elsősorban arra vonatkozik, hogy olyan nyelvet teremtenek általa a költők, amely lehetetlenné teszi az egész közösség megszólítását, leszűkítve ezáltal a potenciális befogadók körét egyedül a szerzőre. Vö.: KOLOZSVÁRI, *i. m.*, 5.

¹⁶ VARGA, *i. m.*, 148.

¹⁷ Vö. OROSZ, *i. m.*, 489.

¹⁸ *Uo.*, 490.

¹⁹ KOLOZSVÁRI, *i. m.*, 1. A szerző jelzi ugyanakkor, hogy a maga korában ez a fajta költői magatartás indokolt volt, a történelmi helyzet megváltozásából adódóan azonban a jelen számára nem több üres póznál.

²⁰ *Uo.*, 1–4.

²¹ KESZI, *i. m.*, 11.

²² A verset Keszi Imre tanulmánya mellett hasonló kontextusban idézi Kabdebó Lóránt az 1967-es *Napforduló* kötetet elemző és értékelő kritikájában: KABDEBÓ Lóránt, *Nemes Nagy Ágnes: Napforduló*, Új Írás, 1968/7, 120–122.

²³ VARGHA, *i. m.*, 646.

²⁴ Ezzel a retorikai elmozdítással a szerző ráadásul mintha éppen a szocialista realizmus eszményét számonkérő kritikák bevett olvasásmódjához kapcsolódna: „De aggódva és nyugtalanul nézzük egy jeles költő verseit, ha a jelképek és a valóságnak primerebb tükrözésű ábrái majdnem csupa introvertált óráról, elhúzódó, idegenné zárkózott kételyről és bizalmatlanságról vallanak. Mennyire kitágulhatna ez a költészet, [...] ha a költő fogékonnyabbá fejlődne az iránt, ami körülveszi, ha tévedések és kudarcok mögött rálátna az élet új távlatait nyitogató nagy-nagy erőfeszítésekre is!” KARDOS László, *Nemes Nagy Ágnes: Szárazvillám*, Kortárs, 1957/2, 316.

²⁵ *Uo.*, 316.

²⁶ SÍK Csaba, *Nemes Nagy Ágnes: Szárazvillám*, Irodalomtörténet, 1958/2, 305.

²⁷ *Uo.*, 307.

²⁸ Már a korábbi kötet recepciójában is visszatérő fogalom. Orosz László például éppen a kellő őszinteséget, az egyéni költői arc megrajzolását hiányolja a kötetből, ez tenné lehetővé ugyanis az olvasó számára is az azonosulást. Vö. OROSZ, *i. m.*, 489–490.

²⁹ Ennek hasonló megfogalmazása olvasható Hajdú Ferenc recenziójában is: „Van eset – éppen az ilyen társadalomban van eset – amikor magának a társadalomnak kell megfognia a költő kezét, megértetni vele, hogy az elmúlás csak az egyén végzete. Tovább él, el nem múlhat a költő, aki együtt jár társaival, a mindennapok emberével.” HAJDÚ Ferenc, *Szárazvillám: Nemes Nagy Ágnes versei*, Élet és Irodalom, 1958/35, 9. (A kiemelés tőlem származik. – K. B.) Ebben az idézetben a társadalomszülő, költő-gyerek analógia magában foglalja a költő alakjának látványos infantilizálását is.

³⁰ Vö.: „az ablaktalan, kettős falú cella, hová önmagát zárta a világ zaja, a történelem sodra elől, nemcsak őt rejti el, hanem verseit is. Nemcsak a világ zaja nem hatol be hozzá – az ő hangja sem hatol át a magaalkotta elefántcsonttorony hangszigetelőjén”. *Uo.*

³¹ RÓMAY György, *Nemes Nagy Ágnes: Szárazvillám* = R. Gy., *Olvasás közben*, Bp., Magvető, 1971, 396–398. A folyóiratban megjelent írás eredetileg nem tartalmazza a szerző nevét, a kritika *Az olvasó naplója* című rovatban jelenik meg névtelenül. Az 1971-ben kiadott gyűjteményes kötet teszi egyértelművé a szerző kiletét.

³² Lásd például: KABDEBÓ, *i. m.*, 122.; SIMON Zoltán, *Nemes Nagy Ágnes: Napforduló*, Alföld, 1968/4, 95–96. S itt említhető Alföldy Jenőnek a későbbi, de időben ehhez az időszakhoz köthető *A lovak és az angyalok* című 1969-es Nemes Nagy-kötetről írt kritikája is: ALFÖLDY Jenő, *Megfagyott szökökútak*, Élet és Irodalom, 1969/25, 6. Másfajta értéktételeket fejez ki ugyan, de hasonló logikára épül Taxner-Tóth Ernő kritikája is: TAXNER-TÓTH Ernő, *Jegyzetek Nemes Nagy Ágnes költészetéről*, Jelenkor, 1968/11, 1057–1062.

50

³³ Lásd például: MEZEI András, *A meghódított élet: Nemes Nagy Ágnes: Napforduló*, Napjaink, 1969/4, 10. RÓNAY György, *Nemes Nagy Ágnes: Napforduló* = R. Gy., *Olvasás közben*, *i. m.*, 399–403.; RÓNAY László, *Nemes Nagy Ágnes: Napforduló*, Tiszatáj, 1968/1, 73–74.; VAJDA Endre, *Nemes Nagy Ágnes*, Látóhatár, 1969/9–10, 913–921.

³⁴ Lásd például: BÁNYAI János, *A költészet helyzetei, II. A forma mint gesztus*, Híd, 1968/1, 23–30.; SOLYMOS Ida, *Szobrok és istenek*, Életünk, 1968/1, 141–144.; VAJDA, *i. m.*; illetve a végső értéktételeben érvényre juttatott, a hivatalos kánon szempontrendszerét tükröző értékelői attitűd mellett ide sorolható: TAXNER-TÓTH, *i. m.*

³⁵ KABDEBÓ, *i. m.*, 121.

³⁶ A Nemes Nagy-recepcióban visszatérő fogalmak és irodalomelméleti kategóriák eltérő értelmezéséről és használatáról lásd: Z. URBÁN Péter, *Az önreflexió mintázatai Nemes Nagy Ágnes költészetében*, Bp., Ráció, 2015, 11–30.

³⁷ Hivatkozik rá többek között: BÁNYAI, *i. m.*, 29.; TAXNER-TÓTH, *i. m.*, 1059–1060.; VAJDA, *i. m.*, 917. Vö.: NEMES NAGY Ágnes, *Metszetek: Esszék, tanulmányok*, Bp., Magvető, 1982, 53–59, 183–188.; NEMES NAGY Ágnes, *Összegyűjtött interjúk és beszélgetések: A gyufaskatulyától Prométheuszig*, szerk. NEMESKÉRI Luca, LÉNÁRT Tamás, Bp., Jelenkor, 2019, 235–239.

³⁸ Vö. SOLYMOS, *i. m.*, 143–144.

³⁹ BÁNYAI, *i. m.*, 27–30.

⁴⁰ VAJDA, *i. m.*, 919–920.

⁴¹ TAXNER-TÓTH, *i. m.*, 1061.

⁴² Lásd: *A magyar irodalom története 1945–1975*, VIII, szerk. BÉLÁDI Miklós, Bp., Akadémiai, 1986.

⁴³ *Uo.*, 23–24.

⁴⁴ *Uo.*, 563–564.

⁴⁵ *Uo.*, 604.

⁴⁶ Vö. *Uo.*, 609–611.

⁴⁷ KULCSÁR SZABÓ Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Bp., Argumentum, 1993.

⁴⁸ *Uo.*, 61.

⁴⁹ SCHEIN Gábor, *Poétikai kísérlet az Újhold költészetében*, Bp., Univeritas, 1998.

⁵⁰ *Uo.*, 229–244.

⁵¹ Z. URBÁN, *i. m.*

⁵² Lásd: „*folyékony szobor vagy szilárd szökökút*”, *i. m.*

⁵³ A konferencia előadásanyaga a folyóirat 2022-es első lapszámában olvasható.

⁵⁴ Ehhez lásd továbbá: LENGYEL Valéria, *Elfordított látóhatár: A poétikai tér Nemes Nagy Ágnes költészetében*, Bp., L'Harmattan, 2015. Az Újhold folyóirat körével, működésével és utókorával foglalkozó tanulmánykötet maga is több ilyen irányú tanulmánynak ad helyet: *Tárguló körök: Tanulmányok, dokumentumok az Újholdról és utókoráról*, szerk. BUDA Attila, Bp., Ráció, 2014, 44–73.

⁵⁵ Lásd például: BORDÁS Máté, *A pályaudvar alatt: Nemes Nagy Ágnes és az antropocén*, Prae, 2021/1, 116–129.; MEZEI Gábor, *Az organikus nyelvi megmutakozása Nemes Nagy Ágnes verseiben: A légzés példája*, Alföld, 2022/2, 75–84.; PATAKY Adrienn, *Antropomorf és dendroid organizmusok Szabó Lőrinc és Nemes Nagy Ágnes verseiben*, Alföld, 2018/12, 69–73.

⁵⁶ Vö. BARTAL Mária, *A mozdulat poétikája: Nemes Nagy Ágnes Hasonlat és Lázár című költeményeiről = „folyékony szobor vagy szilárd szökökút”, i. m.*, 198–215.

Szécsi Margit neve jellemzően férje, Nagy László említése után válik a legtöbbször számára beazonosíthatóvá. Nagy László, ha nem is a leghangsúlyosabb szerzője a közoktatásnak, azért a *Ki viszi át a szerelmet?* című versét rendszerint tárgyalják magyarórákon. Adott tehát egy költőházaspár a huszadik század második feléből: egyikük része a kánonnak, másikuk nem. Életművük tematikus-motivikus áthallások, a népi szürrealizmus irányzatának képalkotása, valamint poétikai párhuzamaik révén is összekapcsolódik. Népdalszerű szövegeik

Kovács Panna 51

SZERKESZTHETŐ-E A SZERELEM?

A forró szél imádata.

Nagy László és Szécsi Margit

egymáshoz írt versei

erős, asszociatív képeket használnak, archaikus hagyomány és a modern ember tapasztalata találkoznak szövegeikben. Mindkettejük költészetének hangsúlyos vonulata a szerelmi líra. Ebbe a nem egyenlő kanonikus helyzetbe ékelődik *A forró szél imádata* című kötet, mely 2021-ben jelent meg a Magyar Napló kiadásában. A kötet, mint ahogy azt már az alcíme – *Nagy László és Szécsi Margit egymáshoz írt versei* – is mutatja, a két szerző szerelmi lírájának egy részét gyűjti össze. Nem a legérdekesebb kiadás kötetkompozíció szempontjából, de véleményem szerint épp a kiegyenlített kánonhelyzet teremt mégis izgalmas diskurzuslehetőséget a kötet körül.

Tehát nem a szövegek szerkesztési megoldásairól érdemes beszélni, hiszen a két, életrajzi szerző szerint elkülönített fejezet nem sok tárgyalni-valót nyújt. Az persze érdekes kérdés, hogy miért éppen ezen szerkesztési elvek mellett döntöttek a kötet összeállítása során. Hiszen egy ilyen rendszerezés nem sokkal előremutatóbb információs társadalmunkban, mint egy jól irányzott Google-keresés. Továbbá: mi alapján döntötték el, hogy a két szerelmi líra mely szövegei kapcsolódnak a szerzők házasságához? Vannak persze dedikált szövegek, például a *Levél N. L.-nak*, a monogramot pedig egyszerűen vonatkoztathatjuk Nagy László személyére, de több szövegnél már bonyolultabb folyamat a címzett azonosítása. Nagy László *Vérugató tündér* című verse mögül például csak akkor sejlik elő Szécsi Margit alakja, ha felismerjük, hogy a szöveg a megélt valóság azon szeletére vonatkozik, mely Szécsi egy hosszas betegségét takarja – mindezt azonban nem a versből, hanem (például) Nagy László naplójából tudhatjuk.

Hasonló problémákat vetnek fel azok a versek, amelyek középpontjában nem egy konkrétan megszólított személy áll, vagy nem rá irányul a vers

fókusza. A *Jaj, szerelem* című vers például a szerelem tárgyát képező személyt inkább közvetítő közegnek értelmezi, mintsem a vers valódi címzettjének. Erre már a cím is utal. Az első versszak a lírai én belső elmozdulására vonat-

kozik: „kibuktam a körből”. A második versszak egy teljes metaforával, 52 a szerelem szén-szivárvánnyal történő azonosításával kezdődik.

A versbeszélő ezt a szivárványt „örli” és „felajánlja”. Ez interpretálható egyfajta belső munkaként, az érzelmekre való reflexióként. Ennek a folyamatnak az eredménye az, amivel a másik festheti szemöldöke ívét. A szemöldök íve és a szivárvány formája közt párhuzam vonható; motivikusan ez egységesíti a versszakot. A harmadik strófában a lírai én és szerelmének sorsa közti ellentét szül feszültséget. „Legyen a te létezésed / csengőket virágzó, / s virágzik, mit rám kítűztél: / a koponyás zászló.” A szerelem helyezi a szeretett személyt olyan pozícióba, amelyből hatalma van koponyás zászlót tűzni a beszélő fejére. Bár látható, hogy a szerelem érzése egy személy felé irányul, de sokkal érdekesebb a szövegben a szerelemnek mint erőnek a működése. A szivárványmetafora és a megszólítás kirajzolja, mitologikus istenséggé teszi a szerelmet. Azért tartom problémásnak a fent említett versekhez hasonló művek egybeszerkesztését, mert a kötet célja Nagy László és Szécsi Margit „egymáshoz írt” szövegeinek összegyűjtése. A szerelmi tematika nem elég meggyőző filológiai érv a számomra. Arról pedig, hogy a szövegeket esetleg milyen egyéb kommentárszövegek, például naplőbejegyzések szerint válogatták, nem kap információt az olvasó. A válogatást az utószóban Jánosi Zoltán is evidenciaértékűnek kezeli. Természetesen egy népszerűsítő kötetből nem elvárható, sőt, nem is elvárandó a tudományos, esetleg filológiai kitekintés, de az utószóban igazán helyet kaphatott volna egy félmondat a szerkesztés menetének, koncepciójának felvázolására.

A kötet leginkább diskurzuskezdeményező lehetőségének a két fejezet egymáshoz való viszonyát látom. Feltűnő, hogy a kötet első fejezetében Nagy László szövegei szerepelnek. Bár alapvetően nem tartom célravezetőnek, hogy ilyen helyzeteknek nagyobb jelentőséget tulajdonítsunk, mint amekkorával valóban bírnak, de mégiscsak felmerül a kérdés: azért a férfiszövegek kerültek előre, mert az ő neve a „brand”, a kanonikus húzónév? Vagy egyszerűen férfivolta adja számára ezt a pozíciót? Vagy pusztán véletlenről beszélünk? A fejezetek arányait tekintve az sem túl szerencsés, hogy a két igen terjedelmes életműből huszonöt Nagy László-szöveget válogattak a kötetbe és tizennyolc Szécsi Margit-művet, oldalszámok tekintetében pedig Nagy László tíz oldallal terjedelmesebb részt foglal el a kötetben. Ha a házasságot két fél egyenrangú kapcsolatának tekintjük, ez a kötet szerkesztési megoldás nem a legszerencsésebb. Ezt a szempontot az utószó is megalapozza, itt ugyanis Jánosi kiemeli, hogy a két szerző nemcsak a házasság intézményében, de az írásban is egyenrangú. Az pedig, hogy épp a női fél kap kevesebb

teret, a nemek közti egyenjogúság felől is problematikus – bár én inkább az elsőnek említett érvet tartom relevánsabbnak a kérdésben. Mivel látható, hogy a kompozíció összeállításánál a sajtó alá rendezők az „egymásnak írt” filológiai kategóriáját elég tágan értelmezték (cím, tematika és datálás szerint gondolkodtak), ezt az arányt a kapcsolatban levő férfi és nő egyenlősége, illetve Nagy László kanonikus helyzetelőnye miatt is megkérdőjelezhető megoldásnak tartom.

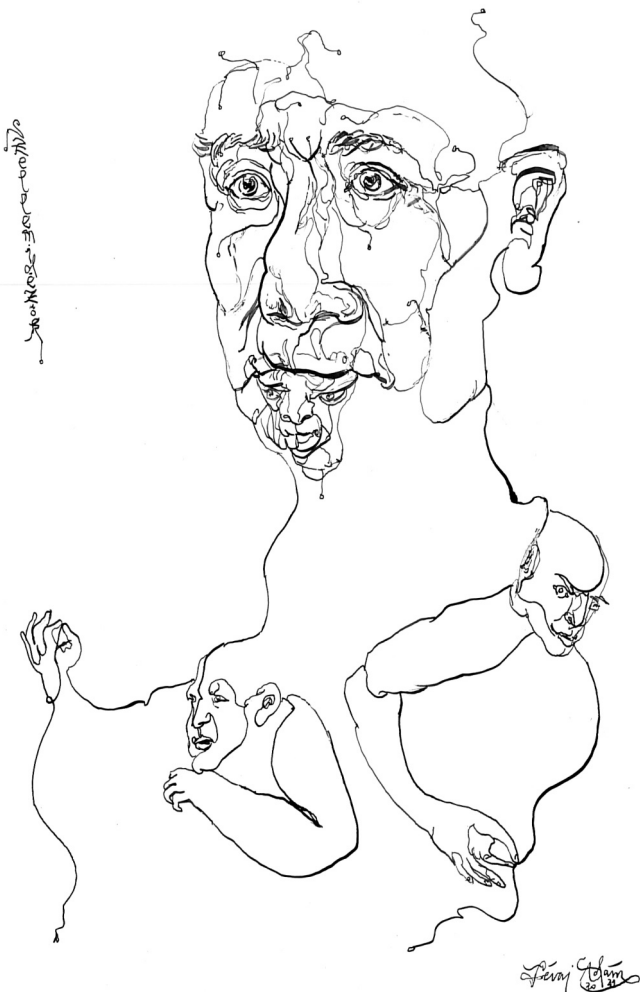
Jánosi Zoltán utószava önmagában felér egy harmadik fejezettel. Az irodalomtörténész nem először szól hozzá olyan kötethez, mely Szécsi-szövegeket tartalmaz; a *Tenger véled! Szécsi Margit prózai írásai* című kötet utószavát is ő írta. A jelen kötet kapcsán kiemeli, hogy az irodalmi színtér szerelmi kapcsolatai iránt mindig is érdeklődött a közönség. Ez a kötet is egy ilyen kapcsolatot tematizál, s Jánosi – épp a szerkezetre, szerkesztésre referálva – kiemeli, hogy a kötet mindenfajta külső nézőpont és magyarázat nélkül ad képet a kapcsolatról, amit ugyancsak ellentmondásosnak találok. Egy intim kapcsolat egyik jellemzője, hogy a személyiség kontúrjai elmosódnak, a gondolatok, érzelmek határai nem pontosan kijelölhetők. A pszichológia és a kreativitáskutatás jó ideje gondolkozik a személyiség ilyen jellegű integritásáról, kitérve a művész és inspiráló múzsa viszonyára is. Két ilyen egyenrangú esztétikai minőségben alkotó ember esetében nem lenne érdemes mégis „külső beavatkozással” a közös kreativitás terét, a *creative folyamatokat* feltárni?

Írásomban már kitértem Nagy László *Jaj, szerelem* című versére. Érdekes lett volna például mellé állítani Szécsi Margit *Szerelem* című versét. A két hasonló című műben a beszélők figyelme hasonló irányba fordul. Szécsi költeményében is fontos szerepet kap az arc mint a szerelmes emlékek gyűjtőhelye. Ugyanakkor az emlékek mellett az „angyalok tanyája” is, a transzcendens szférához jelent összeköttetést, ebben hasonlít a Nagy László-versre. Fontos, hogy arcot néz a beszélő, és nem kap választékintetet. A vers egy szoborhoz intézett monológ is lehet. Érdekes továbbá a „mert ifjúságom társa voltál” sor, illetve a „rég-i-drága” jelzőrendszer folyamatos ismétlése a versben. Az arc mögött letűnt idők, „cigány-élet”, „marakodás”, „elviharzott ifjúság” van. A jelen állapota a hanyatlás felé hajlik: „Elefánt-csordára elég / szívünk volt – maradt még belőle.” A vers zárata is a transzcendens felé mozdul, sőt, akár azt a lehetőséget is megadja, hogy Szécsi verse a szerelemhez mint istenségszerű erőhöz szól, neki ad arcot: „Szent kezedtől se rettegek, / de fölséges légy, mint az oltár, / mert megítéllem arcodat / mert ifjúságom társa voltál.” A szerelem megélése jelent utat a transzcendenshez, nem az erő egy evilági lénybe való becsatornázása. A megtestesítés Szécsi esetén saját testben, Nagy László esetében egy másik

Új Forrás 2021/7 – Kovács Panna: Szerkeszthető-e a szerelem?
A forró szél imádta. Nagy László és Szécsi Margit egymáshoz írt versei

testben történik. Hatalmas interpretációs játéktér ez, és sajnálatos, hogy a kötet ebben a játéktérben komoly ziccereket hagy ki.

Bár koncepcióját számos ponton vitathatónak tartom, úgy gondolom, a kötet kiadása nem volt hiábavaló. *A forró szél imádata* ugyanis alkalmat adhat a Szécsi- és a Nagy László-szövegek közti kapcsolódási pontok felmutatására. Emellett a kiadás gesztusa önmagában is rávilágít arra, hogy egy kanonikus férfiszerező mellett szinte teljesen megfeledeztünk egy esztétikailag hasonló színvonalú verseket író feleségről. A kiadás diskurzusindító pozícióba is kerülhet, inspirálója lehet több komparatív elemzésnek, interpretációs játéknak, két életmű egymásba nyitásának akár pszichobiografikus, akár irodalomelméleti nézőpontból. (*Magyar Napló, Bp., 2021*)

„[H]abár mit is értünk az alatt, hogy valaki gonosz?” – ezt a kérdést teszi fel egy angyal a *Levegőt venni* nyitószövegében és Zoltán Gábor prózája az utóbbi két és fél évtizedben. A szerző eddigi életművét úgy is olvashatjuk, mint a *gonosz* megragadására törekvő folyamatos próza-poétikai kísérletezést. Ahhoz pedig, hogy folyamatában tudjuk szemlélni ezt az életművet, nem is feltétlenül szükséges Zoltán Gábor minden regényének, novellás- és esszé-kötetének ismerete, ugyanis a könyvhétre megjelent rövidpróza-gyűjtemény ezek esszenciája. A Kalligram kiadónál megjelent kötetben 1999 és 2019 között született novellákat találunk, fordított időrendben.

Vilmos Eszter 55

MÉLTÓ KÜZDELEM A GRAVITÁCIÓVAL

Zoltán Gábor: *Levegőt venni*

Az imént idézett, másként tördelt, alig kétoldalas nyitószöveg a zsidó hagyományból kölcsönzött *Lamed Wufnik* címet viseli, a (héberéről magyarra *Lámed vovokként* is átírható) harminchat igaz ember megnevezését. Zoltán Gábor összevert és megalázott, házról házra járó angyalai viszont mintha mégsem a jóságot keresnék, ahogyan az *Erények könyve* című novelláskötet darabjai (*Tisztelet, Gondoskodás, Önfeláldozás* stb.) is ironikusan, gúnyosan értelmezik a címadó erényeket, és inkább azok hiányát vagy a kártékonyságig túlhajszolt gyakorlatát ábrázolják. Zoltán Gábornál szinte minden elbeszélőt a gonoszság mibenléte foglalkoztat.

A gonosz ábrázolásának feladatát a 2008-as *Fekete bársony* című regény olyan komolyan veszi, hogy egyik főszereplőjének magát az ördögöt teszi meg. A földöntúli erővel bíró, manipulatív gonosz az új kötet *Júni 24.* című novellájában jelenik meg, méghozzá egy céges csapatépítő tréning csoportvezetőjének képében. Nem csak a szentivánéjkor játszódó sokelbeszélőjú szöveg bír a *Fekete bársony* poétikáját idéző misztikus, transzcendens jegyekkel: a *Próbák könyve* című novella egy elátkozott könyv gazdáinak tragikus sorsait kíséri végig, a *Három kő* idős ékszeresznőjétől pedig megtudjuk: „A türkizek gonoszak, soha semmi jót nem hoznak az emberre”. A kötetben fel-felvillanó misztikumot már a nyitószöveg angyalai is előrevetítik.

A szerző első két novelláskötetének (*Vásárlók könyve*, 1997; *Erények könyve*, 1999) szereplői a legváltozatosabb formákban, a legváratlanabb helyzetekben alázzák, kínozzák, gyilkolják meg embertársaikat: a fizetni nem tudó utast szexuálisan bántalmazzák a taxisok, a lányokhoz „nem méltó” férj fejét levágják és mézben konzerválják a méhészek, a házban takarító fiatal lányt összeverik és a tetőre hurcolják a lakók, a tehetséges diákot rettegésben tartják és örök életre szorongóvá teszik az erősebb osztálytársak. A gyermekkori

megaláztatás hangsúlyos témája a *Levegőt venninek* is. Az *első író* című első novella első sorai a következők: „Megtörténik az emberrel minden rossz, mire az iskolából kikerül. Legalábbis az előjátéka minden későbbi rossznak. Valahogy kialakul benne a rossznak egy polcrendszere vagy katalógusa, és aztán a későbbi rosszak ebben a meglévő katalógusban helyeződnek el. De lehet, hogy nem polc, nem is katalógusszekrény, hanem épület. Iskola. Termek, folyosók és vécék. Ebédlők és aulák. Tornatermek és öltözők. Zsong bennük a rossz, pincétől a padlásig.”

Az elnyomottakkal és kizsákmányoltakkal végtelenül szolidáris elbeszélők mellett az új kötetben is megjelenik a tettesek kifacsart nézőpontja. Az *Orgiából* ismerős, szélsőségesen szenttelen elkövetői hangra figyelhetünk fel például a *Levegőt venni*, az *Istenadta* vagy a *Vérfolyam* című novellákban, amelyekben a bűnösök amorális természetességgel számolnak be tetteikről. Ez utóbbi, a *Vérfolyam*, témájában is szorosan kapcsolódik a gonosz – jelesen a XII. kerületi nyilasok – ábrázolását tökélyre fejlesztő *Orgia*-trilógiához (*Orgia*, 2016; *Szomszéd*, 2018; *Szép versek 1944*, 2020). A novella egyes szám első személyű narrátora feleségével együtt egy frissen kiürített zsidólakásba költözik. A feltételezett olvasó már ezáltal is a zsidóüldöző rendszer kedvezményezettjeként, cinkosaként tekint a homodiegetikus elbeszélőre, ám – mint a jellemzően Zoltán Gábor-i csattanóból kiderül – a férfi bűnössége korántsem merül ki ennyiben. A *Három kő* című novella Luciája szintén XII. kerületi nyilas. Az áldozati és elkövetői szerepek határait és összefonódásait előszeretettel ábrázoló Zoltán Gáborra itt is ráismerhetünk: a megsebesült Luciát csupán azért nem erőszakolják meg a Budapestet ostromló szovjet harcosok, mert halottnak hiszik őt.

A nyilasok tevékenységeit tárgyaló szövegek egyik fő fókuszában a hatalmi viszonyok aprólékos ábrázolása áll. A hatalom és a vele járó visszaélések mindenkori megtestesítője pedig – legalábbis Zoltán Gábornál – a házmester. A bérházi társadalom kitüntetett szereplője itt a *Sacher* című novellában köszön vissza: „Ezek jelentették fel a katonaszökevényeket. A bujkáló zsidókat. [...] Akik élelmiszert halmoztak fel. Mindenkit feljelentettek, akit lehetett és ahol lehetett, mindig. A házmesterek”.

A *Levegőt venni*re joggal tekinthetünk az eddigi életmű tematikus és formai összefoglalásaként. Zoltán Gábor visszatérő témái között szerepel – a gonoszok, a nyilasok és a házmesterek sokrétű ábrázolásán túl – az idegenség bélyege, a városi épületek emlékezete, a föld (jelentés)rétegei és a bor szimbolikája. Az idegenség megjelenítése, mint a kortárs magyar irodalom oly sok szerzőjénél Németh Gábertól Borbély Szilárdon át Márton Lászlóig, Zoltán Gábornál is a zsidókra irányuló tekintetekkel kapcsolódik össze. „Idegent hoztak a nyakunkra” – számol be rémálomszerű csapatépítőjükről az egyik munkatárs a *Júni 24.* című novellában. „Az egész ügy onnantól kezdve

nem tiszta, hogy a tréning vezetője csupán csak a származása alapján lett kiválasztva. Hogy Tel-Avivban tartson csoportot, az ellen semmi kifogásom. De nálunk?!” – teszi hozzá a kollégája.

Zoltán Gábor prózájára igencsak jellemző a városi terekhez, elsősorban a bérházakhoz, azon belül is a lépcsőházakhoz fűződő bensőséges viszony. Az *áruszállító* című novellában a főszereplő életveszélyes rosszulletének legfontosabb részlete az ájulás helyszíne: „Örült, hogy nem kint az utcán csuklott össze, ahol körülállhatták volna, ahol meggyanúsíthatták volna, hogy részeg vagy narkós, és még az is előfordulhatott volna, hogy beszállítják valami rettenetes egészségügyi intézménybe. [...] A házbeli lépcső tisztább is, mint az aszfalt. Nem mintha az ismerősömnék bármi kifogása lett volna az aszfalt iránt, nekem sincs. Biciklizni, gyalogolni aszfalton a legjobb, de ha ájulásról van szó, én is előnyben részesíteném a lépcsőházakat. Nagy valószínűséggel hűvösebbek”. Az elbeszélő előszeretettel időzik a helyszín leírásának apró részletei fölött: „A lépcsőfokokat betonból öntötték, és erre a célra készített kalapáccsal recésítették járófelületüket. Jólesett [...] az ujjainak a sok szabályos mélyedés”. Ugyanebben a novellában kap helyet az alábbi, *ars poeticaként* is olvasható megállapítás: „A gravitációval küzdeni pedig méltó dolog, talán az egyetlen méltó küzdelem, amiben embernek része lehet. Az embert vonzza a Föld, és az ember vonzza a Földet”. A föld jelentősége az elvadult és a megmunkált kertek kedvelőit szembeállító *Hamisciprus* című novellában is központi szerepet kap: „Miért ne tisztelnéd, akiknek tekintete áthatol fűvön és humuszon, kiigazodik a jegenyefák kerítésén túlról benyúló, némileg illetéktelen gyökerei és benti növényekéi között, akik meg tudják ítélni, mit bír el a talaj?”

A földnek, a talajnak, a domborzatnak és általában a térnek kitüntetett pozíciója van Zoltán Gábornál: egyenrangú a cselekménnyel és annak szereplőivel, egyes esetekben pedig egyenesen szereplővé vagy fikcióalakító tényezővé lép elő. A *Földszagban* az emberi test válik térképpé: „Aggódsz egy lány holnaputáni érzései miatt, akinek még a mai és tegnapi érzéseit sem ismered, csak a zsírpárnái topográfijából egy keveset?” A *Húspárázsban* maga a szöveg, a mondat hasonul földrajzi jelenségekhez: „Leválni valahol a körmondatot, ahogy a folyókanyarulatokkal csinálták, azt kéne, futott át rajta, de Muthnak azon nyomban eszébe jutott, hogy az a módszer a vizek esetében se biztos, hogy üdvös volt: ki tudja, milyen energiák, indulatok rekednek barátjában, ha csak ami tény, azt mondhatja el, és belészorol a körülmények, adalékok, motívumok árja?” Az *első íróban* egy épület (iskola vagy előszoba) minden rossz megtestesítője. A *Túl jó út* névtelen szerelmespárjának együtt töltött idejét pedig a tér határozza meg: „Nem találkoztak kétszer

ugyanazon a helyen. A másik hagyta, hogy az egyik tegyen javaslatot, amit aztán vagy elfogadott, vagy nem. Az egyik tudhatta már, hogy a másik nem akar vele találkozni egyikük lakóhelyének közelében sem, mint ahogy nem akart a folyóparton: oda ki kellett érni, lehetőleg egy átjáróházat is közbeiktatva, a folyóval párhuzamos utcák valamelyikéből [...]”.

58 Az új kötet műfaját tekintve visszatér a szerző korai műveihez: a még az igazán nagy ismertségre szert tett *Orgia* előtt megjelent novellákhoz. A címadásban is játékos visszakacsintást vélhetünk felfedezni: az első kötet, a *Vásárlók könyve* elbeszéléseinek címében kizárólag efféle szintagmákkal találkozunk; a bevásárlólistaként felsorolható élelmiszerek és tárgyak vételére utaló novellacímek (*Mézet venni, Kiflit venni, Halat venni* stb.) közé elvontabb értelmű kifejezések vegyülnek (*Elégtételt venni, Fejét venni*). A 2001-ben megjelent regény, a *Szőlőt venni* teremti meg címével az életművön belüli intertextuális kapcsolódást, és erre játszik rá, mintegy belső poénként a *Levegőt venni* kötet, amelynek címadó novellája ezzel a két szóval („levegőt venni”) is zárul – akár a *Szőlőt venni* –, illetve a könyv hátoldalán is ez a szövegrészlet olvasható. Az új kötetben egy *Nadrágot venni* című szöveg is helyet kap, 2012-es keltezéssel.

A *Levegőt venni* szövegtörzse éppen annyira egységes, amennyire az egy húsz év írásait egybegyűjtő kötettől elvárható. A szerteágazó poétikájú novellákat mégis összefűzi az a mind mögött megbúvó, egyszerre érzékenyen együttérző, kíméletlenül leleplező és gyilkos humorú elbeszélői hang, amely miatt érdemes Zoltán Gábort olvasni és a korábbi műveit is újra

elő-
venni.

(*Kalligram, Bp., 2022*)

Nyerges Gábor Ádám költői életművének fejlődésíve vitathatatlanul egyedülálló jelenség a kortárs magyar lírában. Azért közeledik értelmezésem a rendkívül problémás és nehezen védhető „fejlődés” fogalma felől a Nyerges-lírához, mert a *Nincs itt semmi látnivaló* című könyvben több, a korábbi négy kötetből ismerős tematika, valamint retorikai eljárás is megjelenik, mégis azok nyelvi megformáltsága kimunkáltabb, olvasóérzékenyebb formát mutat, nem is beszélve a kötet-konceptióban és a versbeszélő pozíciójában bekövetkező változásokról.

Az első két kötet több értelemben sem volt

tekintettel az olvasóra, pontosabban verstechnikai megoldásaival előre elfojtotta a többféle értelmezés lehetőségét. A *Helyi érzéstelenítés* (2010) és a *Számvetésforgó* (2012) című köteteket teljesen leuralta a formakényszer, az önreflexív beszélői szólam, az irodalmi utalásrendszer kiépítése (leginkább az Orbán Ottó-féle versnyelv irányába) és az irónia. Ráadásul az életművet elindító kötetek a posztmodern költészet nyelvjátékokat gyakran alkalmazó vonulatához csatlakoztak, mely poétika a 2010-es évekre erősen leértékelődött a recepcióban. A felsorolt költői eljárások a szerző virtuozitásának sugalmazására alkalmasak lehetnek, viszont a jelentéstartományok sokszínűségének és a kötetek által vállalt nyelvi tétek kiaknázására kevésbé. Ennek megvilágítására érdemes a posztmodern költészet azon kritikai szólamához fordulnunk, amely szerint az irónia használhatatlanná válik, amikor a szórakoztató leleplezésen és önmaga szövegszerűségén túlmutató, saját szövegvilágán belül komolyan vett poétikai téteket, konstruktív eljárásokat kellene a verseknek előállítani. Példának okáért érdemes idézni a második kötetben szereplő *Csajaim* egy versszakát: „Szeret a lány? iszom örömben, / Hogy hihessem még, hogy szeret engem, / S boltban is, ha rábiccent a sorban, / Inkább keveset fogok a sokban. / Csajaim, kik ilyenkor köszönnek, / Csontot dobnak magázva, ez önnek.”¹ A költemény nyilvánvalóan a bordalok macsó megszólalásmódját próbálja kifigurázni, azonban egyrészt nem túl frappáns megoldás az utolsó sorba odavetett beszélői pozícióváltás („ez önnek”), amelyre a rímkényszer miatt lehetett szükség, másrészt a vers nem ápol az általa megszólított hagyománnyal olyan szoros viszonyt, hogy (szépirodalmi

Pinczési Botond 59

„A FORRADALOM, SAJNÁLATOSAN, TECHNIKAI OKOKBÓL, ELMARAD”

Nyerges Gábor Ádám:

Nincs itt semmi látnivaló

műfajként értett) paródiának lehessen nevezni – így viszont számonkérhető rajta, hogy nem igazán kínál alternatívát az általa gúnyolt beszédmódra. Az első két kötetből azonban akadnak olyan témák, eljárások, amelyek a *Nincs itt semmi látnivaló*ban is felbukkannak, ilyen az internet mint világ-
60 értelmező metafora, ami az új kötetnek a mottójává válik („»Ismeretlen idő van hátra.« [Mozilla Firefox]”), valamint az első könyv koherenciáját képező E/2 típusú megszólítás, amely a többféle vonatkozás miatt elbizonytalaníthatja a megszólított kilétét.

Az *elfelejtett ünnepben* (2015) a megszólítás alanyává már a lírai én válik. Az első két kötethez képest körülhatárolhatóbb beszélői pozíció bontakozik ki a könyvben. Egy gyermekkorára az elmúlás felől visszaemlékező megszólalóval van dolgunk, akinek hangoltságára az önvád, az apátia és a melankólia jellemző. Utóbbi két érzésvilág pedig a legújabb kötet versbeszélőjére is igaz.

Bár már a harmadik verseskönyv kapcsán is megállapítható, hogy a kötött versformákat néhol hanyagolja, de a negyedik versgyűjtemény e tekintetben egyenesen lezsernek mondható. Ráadásul először jelennek meg a középhosszú versek is, mely forma az ötödik kötetre is átöröklődik. További verstípusok is folytatólágosságot fejeznek ki a *Berendezkedés* (2018) és a 2022-es könyv között, ugyanis létrejönnek Nyerges tudományos paródiái. Joggal nevezhető paródiának például a *Lebegés* című vers, hiszen az egyszerűre használja forrásanyagként a tudományos szaknyelvet (és mutat rá annak hitelesítő funkciójára), valamint a műzsához sóvárgó, magányból kitörni vágyó lírai beszédet. A *Lebegés*ben egymásra találó bolygókról készült fotósorozatot elmesélő ekphraszisz jelentésbeli produktivitása miatt rendkívül izgalmas versnyelvet hoz létre, hiszen abból egyszerűre olvasható ki a tudományos nyelv verifikáló funkciójának és a transzcendens szerelem-fogalom materiális hasonlatoktól való függésének paródiája. Hol is képződik meg ez a lebegés a földön, a Földön, az űrben, a nyelvben? Még lényegesebb kapcsolatot alkotnak a negyedik és a legújabb kötet között a generációs tapasztalatot színre vivő szövegek. A *Berendezkedés*ben jön létre az a lírai beszélő, amely előképe a *Nincs itt semmi látnivaló* versnyelvében kibontakozónak. A Nyerges-líra tehát a posztmodern nyelvjátékos, önmagát is kétségbevonó versbeszélőjétől a harmadik kötet önmegszólító, személyes hangvételű lírai énjén át jutott el ahhoz a megszólalásmódhoz, amelyben a versbéli hang leginkább ki van téve az olvasói át-, beleérzésnek, identifikációnak – hiszen mintha a negyedik kötet bizonyos művei és a teljes legújabb kötet egy generációs közérzet hangja próbálna lenni. Érdeemes visszautalni a kritika elején tett megfogalmazásra, miszerint a Nyerges-líra olvasóérzékenységében végbement fejlődés rendkívüli. Mindehhez célszerű hozzátenni, hogy e líra olvasásakor nem igazán lehet félretenni a társadalmi kontextusokat,

mert úgy tűnik, hogy a politika tematizációs tevékenysége, azaz a nyelvi-társadalmi kategóriákról való törvényhozói gondolkodás miatt akár egyetlen Nyerges-verssor is képes több ponton reaktív viszonyba kerülni a hétköznappokkal: „Mi lett volna, ha – / két menekült ember, / az pont egy család.”²

61

A *Nincs itt semmi látnivaló* tehát egy olyan olvasási stratégia felől (is) olvasható, amely figyelembe veszi és erősen rájátszik saját társadalmi kontextusára. Mintha körvonalazódni látszana a 2010-es évek óta egy olyan hullám, amely a közélet okozta közérzet reprezentációját próbálja visszavenni a költészet számára. (Talán a két legnagyobb visszhangot kiváltott példa Vida Kamilla *Konstruktív bizalmatlansági indítványa* és Nemes Z. Mária *Barokk Feminája*, noha ki kell emelni, hogy e két összetett felépülő műnek csupán egyetlen jelentésréttegét nevezem meg a közérzeti reprezentáció alatt.) A *Nincs itt semmi látnivaló*ban ez egy generációs tapasztalat fókuszában történik, amit azért nem szívesen sorolok a politikai költészet kategóriájába és ragaszkodom inkább a közérzeti költészet meghatározáshoz, mert ez a versnyelv, bár képes a társadalmi diskurzusok kritikájára (például az irónia eszközével), de ezáltal szükségszerűen a diskurzus újramondását is véghez viszi. Ettől elválaszthatatlanná válik az a poétikai következmény, hogy a versek gyakran felhívják a figyelmet a társadalmi cselekvést és változást előidéző költői megszólalás képtelenségére. Vagyis mintha a közérzeti költészet nem a (politikai témájú versbeszédet nagyon másféle módokon érvényesnek látó) Parti Nagy Lajos és Erdős Virág fémjelzte politikai nyelvjátékokkal – ezáltal nyelvi alternatívaképzéssel működő – szövegvilágokhoz viszonyulna, hanem a '70-es évek lírafordulatában jelentős szerepet betöltő Orbán Ottó- és Petri-féle versnyelvek azon aspektusaihoz nyúlna vissza, amelyek – ahogy arra fent rámutattam – a Nyerges-lírára már korábban is erősen hatottak. Az egyezést elsősorban az élőbeszédszerű kifejezésmódban és a politikai képviselő hiányának felmutatásában, ekképpen a poétikus közösségteremtő beszéd kudarcában értelmezem.

Nyerges Gábor Ádám legújabb kötete ebben a vonatkozásban nevezhető a közérzeti líratrend darabjának. A könyv mintha a magyarországi rendszervált(oz)ás környékén született generáció élményanyagára reflektálna („Már nem próbálunk behozni elmaradt éveket, / még nem járunk rég látott barátok temetésére”), közérzetét pedig leginkább a reményvesztettség, az otthontalanságba való beletörődés és a kafei bűn és szorongás határozza meg, utóbbi a ciklusszervezésben is tetten érhető. A *Helyszíni vizsgálat, Kísérlet, Körülmények, Bizonyíték hiányában, Szembesítés* cikluscímek egy nyomozási folyamat alapján strukturálják a kötetet, azonban a szövegekből

Új Forrás 2021/7 – Pinczési Botond: „A forradalom: sajnálatosan, technikai okokból, elmarad” – Nyerges Gábor Ádám: *Nincs itt semmi látnivaló*

nem derül ki sem a bűn, sem a gyilkos kiléte, csupán a nyomasztó élményvilág marad elbeszélhető. Kérdésként merül fel, hogy ebben az esetben beszélhetünk-e egyáltalán végig önazonos versbeszélőről? Azért is nevezzük Nyerges erre a könyvre kialakuló versnyelvét közérzetinek, mert (az utolsó cik-

62 lust leszámítva, amelyről lentebb bővebben is szó lesz) a lírai hang a szám/személy paradigmák teljes skáláját felhasználva szólal meg. Ennek poétikai következménye, hogy a beszélő nem tud *Az elfelejtett ünnep* személyes hangvételében megszólalni, csak arctalanul, a tömeg részeként. Azonban fontos, hogy e megszólalásmód éppen azért nem képviseleti, mert nem jár a tanúságtevő beszéd arcadó funkciójával, nem teremt közösséget, hanem önmagát tömegként reprezentálja. Például a *Szürkület* című vers második versszakában: „Hitelbe elköltött, volt jövőnk / lábosban száradó tarhonya, / szétvert feltételes módjaink / szobánk alvadó alkonya.” A beszélő grammatikailag „mi”-ként aposztrofálódik, ráadásul a versmondattal felépítése lehetővé teszi, hogy a tagmondatok mindegyik eleme azonosítható legyen egymással, tehát amennyiben metonímiaként értem a jövőt, vagyis a valaki előtt álló élet lehetőségeként, annyiban a kiszáradt tarhonya, a tönkrement étel képében egy tönkrement életet jelent. A lábas és a szoba tartály-funkciója pedig a nyomor tömegélményét teszik a tapasztalat nyomatékosabb részévé. Ezenfelül a negatív jövőkép már eleve el volt rendelve, hiszen a „hitelbe elköltött” szerkezet nem a hosszú távú befektetés profitábilis jellegét emeli ki, hanem a kiszolgáltatottságra helyezi a hangsúlyt, amelyet egy múltbeli pénzügyi befektetés eredményezett. A múltba ragadt, reményvesztett hangulatot a „volt” szó használata is színre viszi, ha a „volt jövőnk” szerkezetben értelmezem. Azonban, ha vagy az előző, vagy az utána következő tagmondatokkal olvasom össze, akkor az összetett állítmány rossz helyre rakott, vagy metaforikusan „rossz helyre született” része is lehet. További időszemléleti tényező az utolsó verssorban megjelenő toposz, amely értelmezői viszonyba kerül a vers címével, hiszen míg a szürkület a napkelte és a napnyugta közti átmenetet egyaránt jelenti, addig az alkony egyértelműen az éjszaka, vagyis a sötét jövő irányába vezeti a verset. Végül pedig a reménytelenség alakzataként olvasható a feltételes mód elvesztését kijelentő részlet is.

A többszámú dolgozó verseknél jóval érdekesebb, ahogy az egyszámú szövegek megképzik a tömeg hangját. A *Hogy is lehetne* című vers kezdetén a megszólítás abban érdekelt, hogy az önmegszólítás, a valaki más és az olvasó megszólítása egyszerre legyen jelen, ezáltal hozva létre a megszólítás általános jellegét: „Talán eltelhetnek, bár ez nem / bizonyítható, végtére úgy is / egész napok, hogy egy teljes / városnyi körzetben egyszer sem / hangzik el a kérdés, hogy hogy / vagy, hogy telt a napod.” A vers folytatása a kötet egyik jellemző poétikai technikájába, egy specifikus értelemben vett ekphraszisba csap át: „Inkább / zúgás, fúrás, szirénák és kopácsolás, /

frissen megkötött díszburkolatok, / padok, járdaszegélyek kopása, / törései, elszíneződése jelzi az / emberi jelenlét illúzióját, mely / kis fantáziával úgynevezett / életszakaszokra osztható. Akár.” Az *ek* (‘ki’) és a *phraszein* (‘szól,’ ‘mond’) ógörög eredetű szót ‘kiszólásként,’ azaz nem kizárólag leíró, hanem megelevenítő, elbeszélő szövegfajtaként is számon tarthatjuk 63

Milián Orsolya szerint.³ A Nyerges-versben megfigyelhető egyfelől az a versépítkezési technika, amely e kötet csúcsteljesítménye, mégpedig a kiszámíthatatlan soráthajlások és a hosszú, versszakokon átívelő mondatok után beékelte egyszavas mondatok, melyek az olvasás töredezett tempóját eredményezik. Bár a versépítkezés részfunkciója mindig az adott szöveghez alkalmazkodik,⁴ de általánosságban elmondható, hogy a látvány felépítésének akadályozását szolgálja. Ugyanis a versekben, akár csak az idézett versrészletben felépülő látvány destruált, romos vagy ép, de nem kész látszatot kelt, amit a folyamatban lévő építkezés hangeffektusai (fúrás, kopácsolás stb.) is megerősítenek. Elmondható tehát, hogy a *Hogy is lehetne* című versben megjelenik a Milián-tanulmány alapján tárgyalt egyik ekphraszisz-fogalom, amely szerint egy ekphraszisz nem kizárólag a látvány pusztá leírásának hatását kelteti, hanem akár a látvány leépülésének vagy átépítésének folyamatába is bevonja az olvasót. Az utcakép tehát nem realizálódik, ami visszahat a lírai hangra is, hiszen a versbeszélő elé sem látványként tárul a jelenség, nem tudja azt befogadni, értelmezni, megérteni, így csupán az emberi jelenlét, önmaga hiányáról tud beszámolni. Erre hívja fel a figyelmet a verseskönyv címadásának gesztusa is, hiszen a *Nincs itt semmi látnivaló* beszédhelyzete egy parancsoló-végrehajtó logikát alkot. A hátat fordítás, elnézés, elfordulás érdekében kimondott parancs implicit következménye, hogy aki parancsként ismeri fel a mondatot, az szükségszerűen egy csoport (például a szemtanúk, a bűnelkövetők, a bábéskodók) részévé válik, ekképpen meg lesz fosztva autonómiájától. Azt, hogy a versbeszélő magára vonatkoztatta a parancsot, onnan tudhatjuk, hogy egyrészt elhallgat, nem fel(es)el a parancsra, másrészt a kötetben végig jellemző rá a problémáktól való elfordulás, az apátia érzésvilága, harmadrészt nem áll össze a könyvben a bűncselekmény, a versbeszélőre csak a látványként nem megismerhető, nem megérthető büntudat marad, így érthető a karkai bűn és szorongás jelenléte a Nyerges-kötetben.

Az eddigi poétikai eljárásokon, tehát a szám/személy paradigma szétírásán, a megszólítás elbizonytalanításán, a „látnivaló” átépítésén, valamint a címadáson túl az ember-fogalom problematizálása és a társadalmi diskurzusok uralhatatlanságára való rámutatás is a közérzeti költészet felé irányítja a kötetet. Előbbi többek között a *Lenyomat* című versben jelenik meg: „Olyan lesz a délután, mint az érzés, / amikor minden kétséget kizáróan tudhatja az

ember, / hogy valaki abban az adott pillanatban biztosan / nem gondol őrá...
" A részlet, bár egy hasonlat retorikáját követi, mégis a tagadások és a név-
mások túlsúlya alatt a versbeszélő nem válik többé, mint egy felejtésbe me-
rülő (hiszen nem gondolnak rá), a tömeg részeként értett entitás,
64 vagy ahogy a szöveg egy későbbi szakaszában megjelenik: egy élet.

A lírai hang önmeghatározásának problémája a kiüresített ember-fo-
galom rehabilitálására tett kísérleteket implicál a kötetben, például az *Egy ember eszmei értéke*, *Egy ember eltüntetése*, *Egy ember piaci értéke*, *Egy ember konzerválása*, *Egy ember* című versekben. Nyilvánvalóan a definiáló szándék költői gesztusa kudarcba fullad, ugyanis a költészet közéletben bevett felfogása, miszerint az az érzelmek kifejezésére szolgáló irodalmi forma, a Nyerges-kötetben nem képes az emberség, pontosabban egy releváns morális-lélektani szemszög előállítására: „Egy ember piaci értékét nagyon sok lényeges változó befolyásolja. / De álljunk is meg rögtön itt, mert az *ember* szót ma már nemigen / használjuk, hatásvadász, érzelmileg manipulatív jellege miatt.” (Kiemelés az eredetiben.) A közérzeti költészet további aspektusa a diskurzusok hatalmi pozícióban lévő ágensek által leuralt, tematizált műviltárból adódik. Számtalan társadalmi diskurzust megidéz a *Nincs itt semmi lát-nivaló* a multinacionális vállalatok – legutóbb citált – gondolkodásától kezdve a nőkről való maskulin beszédmódig. („Hazánk asszonyai tökéletesek. Tudják, mi kell / a levesbe, alaposan, makulátlanul / mosogatnak, ügyesen varrnak, szülői / értekezletekre járnak, sütnek-főznek, szépek. / A hús, mondjuk kicsit száraz volt a múltkor. / Nem baj.”) Azért lehetnek Nyerges e kötetben megjelenő paródiái sikerültebbek a korábbiaknál, mert a paródiát körbeveszi egy olyan kötet szintű vállalat, amely a diskurzusok formálhatatlansága által a versbeszélőre is hatással van, mégpedig azáltal, hogy nem képes identikusan megképződni, majd ezen belátásával szembesül is.

Összegezve az eddig elmondottakat, a kötetben szereplő Nyerges-szövegek jelentős része töredezett versmondatokból és meg nem képződő látványokból épül fel. Ezáltal egy olyan költői megszólalásmód születik, amely képes eloldani egymástól a közösségit és a közérzetit, olyan versbeszélőt létrehozva, aki a tömeg részeként tételeződik, közérzete pedig a rajta túlmutató körülmények okozta kilátástalanságban, cselekvésképtelenségben ragadható meg. Azonban az utolsó, *Szembesítés* című ciklusban nem várt fordulat történik, megjelennek a szerepversek. Cowboy Joe, Magányos Francis és a szolgálakjára pedig a politikai cselekvés képtelenségét leszámítva („A forradalom, sajnálatosan, technikai okokból, elmarad”) nem igazak az eddig vázoltak, és visszatér az első két kötetben olvasható bohókásan ironikus, egyszerű és kiszámítható megszólalásmód.

Nyerges Gábor Ádám legújabb kötetével kapcsolatban azért lehet hasznos a közérzeti líra kategóriáját használni, mert szövegeiben poétikai

kölcsönhatásba lép a tömeg mint versbeszélői pozíció, a látványképződés, a problematikus ember-fogalom, a meghaladhatatlan társadalmi diskurzusok, valamint a '89 környékén születettek politikai értelemben reményvesztett generációs tapasztalata. Sajnálatos, hogy a kötet kilép ebből a fajta koherens működésből az utolsó ciklusban, azonban nem zárható ki, 65 hogy egy másfajta olvasási stratégia felől indokolható a befejező egység. Viszont a közérzeti költészet irányából közelítve a *Nincs itt semmi látnivaló* hiánypótló vállalkozásnak mondható 88 oldalig. (PRAE, Bp., 2022)

¹ NYERGES Gábor Ádám, *Számvetésforgó*, Bp., Parnasszus, 2012, 105.

² NYERGES Gábor Ádám, *Berendezkedés*, Bp., PRAE, 2018, 48.

³ MILTIÁN Orsolya, *Képes beszéd*, Bp., JAK+PRAE, 2009, 39.

⁴ Az egyik legizgalmasabb példa erre a *Mák* című vers, amelyben a közbeékelt affirmatív mondat a képilesztettségre vitt oda nem illő részletet (például a fogak közé szorult mákot, az utcafénybe bezavaró koldust) teszi láthatóvá szintaktikailag: „Mint fogak közé ragadt mákszem, / rossz helyen hagyott, használt fehérnemű, / hívogatóan feszülő ruhán nyirkos folt, / elől felejtett doboz széntabletta. / Tapintással tekintene el mindezek / észrevételétől a részvét. Is. / Emlékezni csak a szépre, figyelni / csak a jóra, akár koldusokat / retusálni városképekről...”

Ölelések
Cenye

Ferri Szilárd
2022

Új Forrás 2021/7 – Pinczési Botond: „A forradalom, sajnálatosan, technikai okokból, elmarad” – Nyerges Gábor Ádám: *Nincs itt semmi látnivaló*

Az elfeledett falu felé autózva eszembe jutott egy hosszú évekkal korábbi történet, ami (sajnos) velem esett meg. Debrecenbe kellett mennem, egy interjút készíteni. Nagyon untam már, ahogy egyik fehér csíkot a másik után

66 Bene Zoltán

AZ ELSŐ ÉJSZAKA

Részlet az *Igazak* című,

készülő regényből

nyeli el a szerkesztőségi Suzuki. Szombat délelőtti gyér forgalomban autóztam, az úttest közepén haladtam, hogy elkerüljem a kátyúkat. A rádióból özönlő buta viccek és egyhangú zenék csak rontottak amúgy is nyomott hangulatomon. Elzártam a szerkezetet, akkor azon-

ban a motor monoton zúgása erősödött pattanáig feszülő csönddé. Újra elfordítottam a gombot, a két idétlen műsorvezető viccesnek szánt gondolatokat osztott meg velem a prostitúcióról. Türelmi zóna, bárca, kupleráj, útszéli repedtsarkúak bukkantak elő, majd szívódtak föl az agyamban.

Aztán az út szélén, a kavicságyon, mintha csak a rádiót illusztrálná, föltűnt egy lány. A hűvös őszi délelőtt ellenére lenge ruházatban. Két-három kilométer után a másodikat, valamelyes távolságra tőle a harmadikat is megpillantottam. A negyediknél, aki egy elhagyott, betört üvegű, rozsdásodó buszmegálló mellett strichelt, megálltam. Úgy éreztem, akaratlanul. Mintegy véletlen folytán. Talán a zsigereimbe szívódtak a rádióműsorból előszivárgó hölgyek... Elzártam a rádiót.

A nő haja lángvörösre festve. Piros csizmában, kurta szoknyában, csipkés melltartóban álldogált egy elhagyatott buszmegállóban.

– Mennyi? – kérdeztem, ahogy a filmekben hallottam.

A nő megmondta, én intettem a fejemmel: üljön be hátra.

– Fordulj le a következő bekötőútnál – mutatta a nő –, aztán úgy háromszáz méter után megállhatsz. Nem jár arra a kutya se.

Követtem az utasításokat. Miután megálltunk, mozdulatlanul, szótlánul ültem tovább. Nézelődtem. Nem értettem, mi folyik itt. Fogalmam sem volt, mi lett. Nem tudtam, mi a fenét is akarok. Ugyanakkor ijedten tapasztaltam, hogy erős erekcióm támadt. Félni kezdtem minden mozdulattól.

A messzeségben roskadozó épületet vettem észre, arra szegeztem a tekintetemet. Menekültem volna, de hirtelenjében azt sem tudtam, mi elől futnék. A nő kiszállt, előre ült, tette a dolgát. Alig-alig tudatosult bennem, mi történik. Gépiesen tűrtem, hogy tegyék velem azt, amit ilyen esetekben tenni szoktak. Behunytam a szemem, és mindvégig azon tűnődtem, hogyan kerülhettem

ebbe a kellemetlen, megalázó helyzetbe. Mikor a nő végzett, sóhajtottam egyet, újra bámulni kezdtem a távolban omladozó tanyát.

– Szar volt – jegyezte meg a nő.

Ez a két nyers, lesajnáló szó kissé magamhoz térített.

– Kérdezed vagy mondod? – fordultam a nő felé.

67

– Kérdezem és mondom.

Elvörösödtem, de igyekeztem megőrizni a nyugalمام, uralkodni a hangom remegésén – sikertelenül. A szám kiszáradt, a tenyerem izzadt. Mint egy hülye filmben, gondoltam, egy banális, ostoba, hollywoodi limonádéban. És akkor hirtelen bevillant. Igen, akkor ismertem föl. Rekedtes hangon jegyeztem meg:

– Egy évtizede jobb volt, Magdi.

– Nekem is jobb volt veled, Gergő.

Hallgattunk kis ideig. Úgy éreztem magam, mint aki egy átverős showműsor csapdájába esett. Annyira ócska történet...

– Rögtön megismertél? – kérdezte.

Megfontoltam, megrágtam a választ. Talán időt is akartam nyerni. Nem, abban a piros csizmában, abban a szoknyácskában, amelyből lépésről lépésre kivillan a bugyi, abban a csupacspike melltartóban nem ismertem rá, az biztos.

– Nem – nyögtem.

– Mikor? – erősködött.

Nem feleltem. Talán egy mozdulat, talán egy hangsúly, egy elfojtott hangtöredék árulta el, hogy Magdi az, tudatosulni azonban csak akkor tudatosult bennem, amikor felé fordultam – azután. Rösteltem magam.

– Mióta csinálod?

– Öt vagy hat éve.

Tudtam, hogy szánalmas, mégis fölvettem a következő közhelyes kérdést is.

– Miért?

– Viszonylag jól lehet vele keresni. Most már. Kezdetben alig tarthatam meg valamit, mindent elszedtek. De most már biztos, megbízható pont vagyok. Meg aztán nehéz ebből kiszállni.

– Gondolom.

– Fogalmad sincs!

Moccanni sem mertem. Mély szégyenérzet tört rám. Kíméletlenül. Néztem a roskatag tanyát, a fölötte keringő varjakat; a sápadt napfény szúrta a retinámat.

– Te mikor ismertél meg?

– Azonnal – vágta rá Magdi. – De bíztam benne, hogy majd nem ismeresz rám. A gimiben még más voltam.

Jól emlékeztem rá. Szép, barna haja volt, kedves arca. Két hónapig jártunk együtt. Mindig szívesen idéztem föl azt a két hónapot.

68 – Mivel foglalkozol? – hallottam Magdi hangját. – Már azon kívül, hogy megálls a kurváknak.

– Nem szoktam megállni – ingattam a fejem, és éreztem, ahogy ismét arcomba szökik a vér. – Most először életemben.

– Oké. Szóval, mit csinálsz?

Nem tudom, mi történt akkor, de nem mondtam el neki, hogy újságíró vagyok. Máig sem értem, miért hazudtam.

– Ostobaságokat. Például hülyeségekkel házalok. Autóba ülök minden kibaszott reggel, levezetek párszáz kilométert, művházakban, iskolákban bérelt termekben hazudozom pofátlanul az embereknek. Egyszerűen ügynökös-ködöm. Egy tetű vagyok. Semmirekellő.

– Szombaton is dumálsz rá a népekre a gagyit?

– Volt már rá példa – és nem bírtam megállni a lejtőn, hazudtam tovább. – De ma nem. Ma a gyerekeimet mentem meglátogatni, csakhogy az anyjuk az új apjukkal elvitte őket kirándulni valahová. Állítólag elfelejtették, hogy az anyémek lennének mára.

– Szemétség.

– Az.

– Vigyél vissza az útra, kérlek.

– Még nem fizettem – habogtam.

– Nem félek, hogy átcseszelsz.

Előkotortam a pénzt, odaadtam. Magdi gondosan elrakta a táskájába.

– Vannak gyerekeid? – kérdeztem.

– Romantikus lenne, de nincsenek. A tieid?

– Két kislány... – mondtam. És akkor megint történt valami, mintha egy kapcsolót, amelyet az imént *Hazudj!*-állásba forgattak, most a *Mondj igazat!*-állásba tekertek volna valahol mélyen a lelkem odvaiban. – Nem, nem, nem! Hazudtam. Nincsenek gyerekeim, nős sem vagyok, nem is voltam. És nem házalok semmivel. Újságot írok.

– Az még rosszabb – jegyezte meg Magdi.

– Igen, talán igen – hagytam rá, indítottam, megfordultam, visszahajtottam az útra. Az elhagyott buszmegállónál megálltam. Magdi tett egy bizonytalan mozdulatot, ám még idejében megállította, végül gépiesen rám mosolygott, mielőtt kiszállt.

– Ha osztálytalálkozót szerveztek, csak akkor meséld el ezt a kis randevúkat, ha nagyon muszáj! – szólt vissza, mielőtt becsapta az ajtót.

– Nem fogom elmesélni – motyogtam zavartan. – Szia!

Hátramenetbe kapcsoltam, tolattam, fordultam, folytattam az utat. Dühös voltam. Az egész buta, lehetetlen helyzetre. Mintha megrendezték volna, tényleg! Mérges voltam magamra, Magdi bensőséges mozdulatára, amelyet megakasztott, mielőtt kiszállt. A visszapillantóban figyeltem. Szerencsétlennek tűnt, ahogy ott állt a kavicságyon, a buszmegállót 69 jelző tábla mellett. Nem volt vonzó, dacára a kihívó öltözéknek. Aztán megpillantottam saját magamat az üvegfelületen: kiszolgáltatott, szálnalmas, kissé nyüzött arc. Bekapcsoltam a rádiót. Abból is ömlött a szar.

Élszégyletem magam már attól is, hogy ez az eset egyáltalán eszembe jutott. Később azt hallottam az egyik volt osztálytársnőmtől, hogy Magdi az érettségi után két évvel férjhez ment, s hamarosan kiderült, nem jól választott. Nagyon nem jól. Úgynevezett bántalmazó kapcsolatban élt. Végül majdnem megölte a férjét: a sok közül az egyik verekedéssé fajuló veszekedés során megszurta késsel. Hosszas procedúra után fölmentették, önvédelemnek minősítették az esetet.

Ha az ember – ahogyan életem egy időszakában én – a Tolnai Világlapját lapozza, szaftos gyilkosságok garmadával találkozhat. Ezek egy részét megcsalt asszonyok követték el, általában úgy, hogy – miután sokadjára próbálták hűtlen férjüket (sajnos, mindig sikertelenül) jó útra téríteni – a vita hevében a kötényük alatt rejtegetett kést egyszer csak előkapták, és kíméletlenül leszúrták a csélcsap embert. 1901-ben így tett egy Zelenkáné nevű asszonyság Budapesten, a Dob utcában, s ugyanígy cselekedett pár hét múlva Timótné is, Eszéken. Utóbbit azonban a késelésbe torkolló összetűzés előtt néhány nappal az ura, az a gazember, aki akkor már jó ideje, hátrahagyva három kiskorú gyermekét, egy pincérlánnyal élt együtt, még jól el is tángálta.

Más férjeknek ugyanakkor nem a hűtlenségük, hanem éppen nejük hűtlensége miatt kellett meghalniuk. Történelmi példa erre Anjou Andrásherceg, akit egyes elképzelések szerint azért öletett meg a felesége, Johanna, hogy a szeretőjével, Tarantói Lajossal nyíltan élhessen együtt. Bár valószínűleg sokkal inkább politikai okok játszottak közre Nagy Lajos királyunk öccsének erőszakos halálában, biztosan akad nem egy olyan valós és bizonyítható eset, amikor a férjet azért tették el láb alól, mert útjában volt egy új szerelemnek.

A férjgyilkosságokra általánosan elfogadott magyarázat azonban mégsem ez.

Az őszám, Igaz Gergely följegyezte a kisteleki fogadós esetét, aki szoknyabolond volt, s emiatt bűnhődött. Arról nem írt, hogy agresszív is lett volna a nejevel vagy a fiával, ilyenformán az ő esete nem a legtipikusabb. Mert az igazán tipikus meggyilkolt férj goromba fráter. A tiszazugi méregkeverők

például többnyire az alkoholista, erőszakos férjek italába csempészték arzént – jöllehet később rákaptak a gyilkolás ízére, s már szeretőket, gyerekeket is megöltek, ha épp útban voltak. A hírhedt bérgyilkos-asszony, Pipás Pista is leginkább a durva férfiaktól szabadította meg nőtársait. És még szá-
70 mos példát citálhatnak... Végző soron kijelenthető, hogy a férjgyilkosságok oroszánrésztében a férjek rászolgáltak a büntetésre, ha nem is mindig arra a drasztikus és végérvényes formájára, amely utolérte őket, de tény, hogy többnyire hűtlen, erőszakos, sokszor szenvedélybeteg emberek voltak, akik pokollá tették a családjuk életét. Amiképpen Magdi életét az a férfi, akihez fiatalon hozzáment. Nem csak azzal, hogy odáig juttatta, hogy megsúrja, s ezért végig kellett csinálnia a bírósági procedúrát, de mindabban, ami utána következett, szintén ludas az a tróger. Még akkor is, ha az út széle, a kavicságy tulajdonképpen egyetlen rossz döntés eredménye, s azt a döntést Magdi hozta meg.

Szívesen beszéltem volna erről Júliával, de tudtam, hogy nem lesz hozzá bátorságom.

Néhány kilométer volt már csak hátra az elfeledett faluig, odaléptem hát kicsit a gázra, bízva abban, hogy nem csúszok meg a nyálkás novemberi úton. Nem csúsztam. Hamarosan elértem a falu határába. Az egyik, valaha a helységnévtáblát tartó, kopottas, ám – a borostyán alól kilátszó néhány féltényérnyi folt alapján – még mindig ezüstszínű alumíniumszlop továbbra sem dőlt ki. A falu két utcájának kereszteződésében ott omladozott-romladozott az aprócska kápolna is, mellette a polgármesteri hivatalon a lakat és a bolt ajtaján a lehúzott rács még rozsdásabb és lehangolóbb volt. Mindent majdnem ugyanolyannak láttam, mint az előző látogatásaim alkalmával, csak, ha ez egyáltalán lehetséges, még inkább elhanyagoltnak és elhagyatottnak, s talán a nedves őszi-koratéli idő, talán a hangulatom miatt még elkeserítőbbnek.

Júlia látványa viszont ezúttal is megörvendeztetett, s föl is villanyozott, noha szégyenkeztem is, mert képtelen voltam kiverni a fejemből Magdi és a kavicságy emlékét. Mire beparkoltam az udvarra és behordtam mindazt, amit hoztam (ruhák, könyvek, laptop, két bevásárlószatyornyi élelmiszer és ital), ránk is esteledett.

– Főzők vacsorát – mosolyogtam Júliára.

– Azt is tudsz?

– Majd meglátod!

Először is egy lábasban vizet forraltam, hogy rizst főzzek. Utána elővettem a csirkemellet, amit pár perce tettem be a hűtőszekrénybe, vékony csíkokra vágtam, megsóztam, megborsoztam.

– Egy viszonylag mély serpenyőt kérnék – szóltam Júliának, aki a tőle megszokott, odaadó figyelemmel követte minden mozdulatom.

Mikor megkaptam az edényt, olajat öntöttem bele, majd addig sütöttem a csirkemell-csíkokat, amíg el nem fehéredtek, akkor félrehúztam a tűzről a serpenyőt, megszórtam liszttel a húst, mézet, mustárt és tejfölt adtam hozzá, s alaposan összekevertem az egészet. Ezután némi vízzel tovább főztem, úgy öt-hat percig. Közben a rizs is elkészült, már ehetünk is. 71

– Egyszerű, de finom – vigyorgtam, miközben Júlia megterített.

– Valóban az – jelentette ki negyedóra múlva. És én tudtam, hogy arra reagál, amit tizenöt perccel korábban mondtam. Ezen magam is elcsodálkoztam. Úgy tűnik, gondoltam, átragad rám Júlia figyelméből valamennyi.

Főlláttunk, egymással szemben, az asztal két oldalán.

Nem szólt, nem szóltam.

Hosszú idő után odaléptem hozzá, magamhoz öleltem. Csókolóztunk.

A kezem fölfedezőútra indult. Júlia nem ellenkezett. A légzése szaporábbá vált.

Úgy csimpaszkodott belém, akár koalabébi az anyjába. Összegabalyodva botorkáltunk az ágyba...

Arra ébredtem, hogy egy nő a fejemen ül. Próbáltam szabadulni, keményen küzdöttem, a testem tekergett, akár egy kíméletlen marok csapdájába esett sikló, a karjaim kalimpáltak, hevesen rugdaloztam. Ettől fölfordult a gyomrom, éreztem, ahogy a hányás elindul fölfelé a nyelőcsövemen, betör a szájüregembe, kitölti a cserepesre száradt odút, végül kibuggyan. Rókázás közben a nő már nem ült az arcomon, a sarokban állt, rám mutogatott vékony, hosszú, valószerűtlenül hosszú ujjával, és önfeledten kacagott. Gusztustalan hányadéktócsában feküdtem, a bűz facsarta az orrom, az undortól megint öklendezni kezdtem, a saját okádékomtól lucskos párnát dühösen, ám erőtlenül a nő felé hajítottam, de az félúton, a padlón landol. A nő gurgulázva, bugyborékolva nevetett egyre, a fejét hátrahajtotta, tarkója a gerincéhez simult, karját a magasba emelte, s egyszerre szétpukkant, mint egy buborék. A nyelőcsövem görcsölt, rángott, iszonyatos erőfeszítéssel igyekezett a gyomrom maradék tartalmát kifelé préselni a testemből, csakhogy a szervezetem ezúttal tévedett: már nem volt mit, az izmok üresen zakatoltak a belsőségek között, a hús remegett és lángolt, az idegek idegesen rángtak pergamenszerűvé aszott bőröm alatt. Legvégül némi kesernyés, vérrel pötytyözött epe csorgott végig az államon, amelyről abban a pillanatban állíthatam biztosan, hogy én vagyok. Magzati pózba görnyedtem, bizonyosan vérágas, őrjítően égő szememet szorosán lezártam. Üvölteni szerettem volna, de nem jött ki hang fölsebzett torkomon, csak hevertem, akár sűrű, ikrásodó mézbe ragadt rovar, moccanatlan, reménytelen. Peregni kezdtek a könnyeim.

A sekély, sós erek végigcsordultak az arcomon, elkanyarodnak az ajkaim mellett, végül lecsöppentek a mértani ábrákkal kivarrt ágytakaróra. Órák alatt csinos tócsába gyűltek. Éreztem, hogy a só kiül a bőrömrre, a borostámra, rászikkad a szám szélére. Nyúlfarknyit csillapodott a fájdalom.

72 Mam. Nem tudtam, miért, de csillapodott. Kinyitottam a szemem. Egyedül voltam, nő sehol. Már-már múmiává száradt rózsacsokor árvalkódott az ablakpárkányon, tekintélyes potrohú keresztes pók trónolt a szikkadt tüskék közé szőtt háló közepén; penészes kiflicsücsök hevert az asztalon, hangyák huzakodtak rajta. Bántó fénynyalábok estek be az ablakon. Újra lehunytam a szemem, elégedetten nyugtázva, hogy gyomorgörceim elmúltak. Mozdulni azért nem mertem. Tudtam, hogy hamarosan sajogni kezd a csípőm, aztán ez a sajtós lassan elviselhetetlen fájdalommal fokozódik, és muszáj lesz testhelyzetet változtatnom. A mozgás következtében menten vissza fog térni a hányingerem, de le tudom majd küzdeni. Már le tudom... Utána még egy-két óra, és föltápáskodhatok. Amint imbolyogva kiegyenesedem, azonnal iszonyú gyötrelem árad majd szét a tagjaimban. Halálfélelem fog eluralkodni rajtam. Tisztában voltam azzal, hogy nem leszek képes megbirkózni egyikkel sem. A spájzban bontatlan üveg pálinka várta, hogy enyhítse az őrült rettegést és a borzalmas kínokat, amelyek csak átmenetileg szunnyadtak el a hányás után, ágyból kászálódás előtt. Sőhajtottam volna. Nem mertem. Húztam az időt. Az idő élet. És a pálinka is az, tette hozzá egy hang a fejemben. Nem vitatkoztam. Nem érdemes. Mikor kimásztam az ágyból, nyomban a spájzba oldalogtam, kinyitottam az üveget, szívtam magamba a szeszt. Először mindig nehéz benntartani, kikívánkozik. A nyeldek-lőm olyankor hevesen tiltakozik a karcos ital ellen, a gyomrom is baljóslatúan mocorog. Néhány perc múltán azonban édes forróság árad szét az ereimben, a homlokomat a hűvös falnak támasztom, jobbommal szorongatom a palackot, legszívesebben sírva fakadnék, ha el tudnám dönteni, hogy a nyomorúság vagy a boldogság csal könnyet a szemembe. Dúdolni kezdek egy régi dallamot, tagjaimba lassan visszaszívárogo az erő, a falak már nem akarnak rám omlani...

Még sötét éjszaka volt, amikor fölriadtam. Júlia egyenesen lélegzett mellettem. Az imént tehát álmodtam csupán, hogy fölbredtem. S mi van, ha még most is csak álmodok? Hűvös volt. Éreztem, ahogy libabőrös lesz a karom. Nem, ez már nem álom, ébren vagyok. Közelebb bújtam Júlia meztelen testéhez, akár egy cserépkályhából, úgy áradt belőle a jótékony meleg, átjárta minden porcikámat. És ő álmában felém fordult, hogy újra belém csimpaszkodjon. Mint az éhező a szelet kenyeret, úgy fogadtam.

FELTÁMADÁSBALLADA

Egy imbisznél kávét iszom, honnan van
Pénzem? ruhám? vagyok? ki? kinek nevét
Sem tudom, kávét iszik. Óh, jaj annak,
Ki feltámad, s nem érzi, él-e. Szét-
Nézek, reménytelenül és könnyedén.
Körülöttem élő? holt? feltámadott?
Vagyunk, mi, kávét iszunk, te, ő meg én,
Felismerjük egymást, mint az angyalok.

Ismerős az imbisz, jaj, föltámadtam,
Cukor, tej nélkül, mint annak idején,
Kinek? ki boldognak, boldogtalannak
Egyszerre érzi magát, ki? Néz felém
Keshedt, vén arc, vigyor ablak üvegén,
Ő látszik és én láthatatlan vagyok?
Vagy én, sem ő, senki, már semmi sem él?
Felismerjük egymást, mint az angyalok.

Halott ne ugráljon, maradjanak csak
Mind helyükön, a sírban. Szólnak mesék,
Jézus föltámadott, állítólag. Ha
Így, az írások szerint történt, elég
Nagy modortalanság. Él és mit se ért,
Óh jaj, meg kell halni, meg kell!, nyavalyog,
Halál, elmúlás élteti életét.
Felismerjük egymást, mint az angyalok.

Kávé íze számban, magam maradtam,
 Rádióban zene, majd valaki beszél,
 Föltámadtam, és ez még csak a hajnal,
 Milyen? ilyen? volt a kávé íze rég?
 Budapest felett tiszta, felhőtlen ég,
 Újságot veszek, mint bárki, mind halott,
 Nagy főcím: FELTÁMADTUNK! Az élet él,
 Felismerjük egymást, mint az angyalok.

AJÁNLÁS

A kávé viszont finom volt, ha nincs is,
 Semmi sem igaz, hajnal, angyal, imbisz,
 Az igaz, meg van írva, FELTÁMADUNK!
 Láthatod, amikor bemész a kapun.

*A szövegben Wim Wenders-, Radnóti-, Ady-, József Attila-, Gerhes Gábor-, Petri-
 idézetek, -áthallások.*

IKAROSZ A NAPSUGÁR IDŐSÖTTHONBAN

Földre hullott naplementer, kinézek,
 Szépkorú, új világra nyílik ablak,
 Kipróbáljam megint? Annyira részeg
 És bátor vagyok már, hogy kizuhanjak,
 Lezuhanópálya, szörnyethalt angyal,
 Veszélyes hulladék, takarítanak,
 El, a földbe, tiszta lesz az aszfalt,
 Hűlt helyem felragyog, hajnalban a nap.

Magatok elé nézzetek, ne égre,
 Lenn a halál leheletéhez fagyva
 Szél fujdogálja szárnyaim, ne lépjen
 Senki véres, büdös, döglött galambra.
 Napfiú, fekszem a földön, alatta,
 Testestül temetnek vagy hamvasztanak?
 Álldogáltok még, itt hagytok magamra,
 Hűlt helyem felragyog, hajnalban a nap.

Apám találta ki ezt az egészet,
 Viasz a tollakat szárnyná ragasztja,
 Leszek az első repülő, hőssé tesz,
Ha nem sikerül, hősi halált halhatsz!
 Életben, s apámnak senki maradtam,
Földhöz ragadtál, ezek itt csak szavak!
 EXIT világít, fény dermed viaszban,
 Hűlt helyem felragyog, hajnalban a nap.

Megértem én az emberi beszédet,
 Van szavam, majd le-, de még betakarnak,
 Reggel újrakezdem, etetőszéken
 Teába kifli, fogatlan harapva,
 Ha beszarok, sokat nem hagynak szarban,
 Tudom, most már minden utoljára van,
 Férgesedő férfi, mit is akartam,
 Hűlt helyem felragyog, hajnalban a nap.

AJÁNLÁS

Apám, Daidalosz!
 bukott angyalod
 most hogy nem vagyok
 kapiskálom mint légy a mézet
 nincs szebb mint az élet
 ajándék minden reggel
 persze ezek csak szavak
 mondom én a naplementer
 kár hogy innen nem kelek fel
 hajnalban a nap

A szövegben Aldous Huxley-, Keresztury Tibor-, Pilinszky-, Petri-, Csukás-idézetek, parafrázisok.

Facsavart húzok ki a fejemből. A csavarhúzó nem fogja jól a fejet, folyton kiesik belőle. A koponyámban agynyi méh akarja áttörni a falat. Fogó kéne, de azt múlt vasárnap kölcsön adtam barátnőm apjának. A tükör előtt nézem,

76 Oláh Péter

facsavar

ahogy kicsavarodik a fejemből. A csavarhúzót minél erősebben fogom, hogy ki tudjam húzni, de beletörik a feje. Nagyon

régi a csavarhúzó. A fele csavar kint van, a másik felét ki kell húznom a kezemmel. A méhek zümmögnek, a csavar csillog, mintha a verdeső szárnyuk csillogna így a fejemben. Mély levegő.

A mosdókagyló fölé rakom a csavart. Nézem a lyukat a fejemen, mint egy miteszer, aligha látszik. Jó leszek így, a gyárban senki nem fogja észrevenni. A barátnőm a konyhában épp veszi ki a kenyeret. Lisztes agancsú őzfeje van a kenyérnek. Futnom kell. Nem megyek közelebb, nem adok neki pusztit, majd este, most futok, nem hiányzik nekem ez a kenyér őz, mennem kell, futok, mindjárt jön a vonat, futok, ez nem velem történik, futok, miért furcsák a dolgok, futok, nem akarok többet, futok, jobb lett volna ma nem kelni fel, futok, piros a lámpa, futok, futok, futok.

Kapkodom a levegőt, ledobom magam az ülésre, és a padlóra esik a homlokomból egy bőrdarab. Nem tudom mikor lesz ennek vége, de megőrülök. Nem létezik ilyen, próbálok a cipőmmel mozgatni, hogy piszkosabb legyen, hogy ne ismerje fel senki a vonaton, de elég nagy darab, és még az sem segít, hogy nincs kosz a padlón. Azt hittem, hogy nem fog eljönni a pillanat, amikor azt mondom, hogy most már igazán mehetnék a munkahelyemre dolgozni, mert esküszöm jobb kiegyenesíteni a vécékefének minden egyes szálát, minthogy azon töprengjek, mihez kezdjek a levált bőrdarabommal, mert nem merem kidobni a kukába, nem szabad hozzányúlni, feléled.

A vécékefének a szálait egyenesítettem ki, ahogy minden délután csinálom a munkahelyemen. Nem éreztem semmi rosszat, nyugodt voltam, és türelmes, mint ahogy lenni szoktam. Az egyik kollégám közel hajolt hozzám, miután letette az ecsetét, mert akkor végzett a napi adagjával, a fülemben szuszogott, majd közölte velem, hogy csavar van a fejemben. Azt hittem, hogy hülyéskedik, mert tőle kitelik az ilyesmi, de ő váltig állította, hogy az a facsavar ott van. Javasolta, hogy keressék itt a gyárban egy csavarhúzót, és még most szedjem ki, nehogy bajom legyen. Rángattam a fejem, mert ha idáig együtt éltem vele, akkor miért ma húzzam ki a fejemből, meg hát mégsem mehetek oda a műszakvezetőhöz, hogy figyelj, van egy csavar a fejemben, adj valami eszközt, kihúzom.

Nézem ezt a bőrdarabot, de nem tudom eltüntetni. Jobb lett volna, ha a fejemben hagyom, mert akkor adtam volna pusztit a barátnőmnek, és

akkor szebb napom lenne. Szörnyű vagyok, mert már este ki akartam húzni, mert nem tudtam elviselni azt, hogy egy idegen facsavar van a fejemben, és rettegetem, hogy megváltozok, hogy nem leszek a régi, hogy ennél csak még rosszabb lesz, és ezért már este el akartam tűntetni, megszabadulni tőle, hogy ne rázzon a hideg, de akkor is ki kellett nekem húzni reggel, hogy nekem miért mond ilyet a kollégám, miért kell megfertőznie, miért kell nekem megőrülnöm, miért nem lehet csak dolgoznom, miért nem vagyok már ott, miért kell ezt a bőrdarabot nézmem, ha ott vannak a vécékefe száalai, amiket ki kell egyesítenem, hogy ez a vonat is, miért nem indul már, ott lennék, menjünk már, valaki szóljon a kalauznak, hogy menjünk, menjünk, mert megőrülök. 77

A vonatablakban megcsavarodnak a fák, és sajtos rolók lesznek. A fák között őzkenyerek csoszognak. Mellettük egy nagy tányér, benne fekete tea, még jó, hogy megyünk tovább, és eltűnnek, és nincsenek sajtos roló fák, és nem csoszognak őzkenyerek. Tejbegríz van, fölötte kanál, amiről kakaó hullik, nem nézek az ablakra, előveszem a vizet, iszok, és nem kattogok azon, hogy össze kell keverni, mert nem lehet olyan tányér, amin kakaó csillog, azt össze kell keverni, mert már az oviban is így tanították, mert ez elvárható mindenkitől. Remegnek a kezeim, igyekszem nem nézni a vonatablakot, de akkor is, össze kell keverni, remegek, össze fogom keverni, akkor is, összekeverem.

Egyáltalán nem zavar, hogy csukott szemmel utazom, sem az, hogy így megyek el a munkahelyemre. Odatalálok, azt mondják, hogy egy év után minden kollégának sikerül, mert ez nem lehet probléma a bejárásban. Az őzkenyerek nyammognak, szájukban ágak.

A kollégák nem hazudnak, egy év után csukott szemmel is megtaláltam a munkahelyemre. A portán a főnökömmel állhattam szemben, mert arról beszélt, hogy elég rosszul nézek ki, és menjek haza, ha úgy érzem, mondtam neki, hogy erre semmi szükség, amire csak legyintett. Leültem az asztalomhoz, de még mindig nem mertem kinyitni a szemem, mert nem akarok bajt, mert ki tudja, mi van a fejemmel. Tapogatok, egyenesítek, tapogatok, egyenesítek.

Az eset piszkálja a homlokom. A kollégám jelenti az esetet, arról beszélnek, hogy elájultam, de semmi gond, mindjárt hívnak nekem egy taxit, hogy minél gyorsabban otthon legyek. Nem szólok semmit, csak úgy pislogok, mint aki most lát életében először, és jó lenne, ha elmondanák, hogyan kell nézni a világra. Szerencsére a kollégám helyettem is elmondja, hogy menyire durva volt látni, ahogy hátra estem, és festette egy darabig az arcom, mert nagyon sokáig nem vette észre, hogy ott vagyok, és festett, és csak akkor kapott a fejéhez, amikor nagyon sok facsavar kezdett el csillogni, és

csak abból gondolta, hogy ez nem más, mint én vagyok, mert biztos nem húztam ki, pedig ő mondta, és látod megtörtént a baj, most megint itt vagy, és mehetsz is haza, de még jó, hogy kiderült, hogy én vagyok, mert lehetett volna ez sokkal rosszabb is, mert ha nem tudja, hogy ki van a kezében, akkor tovább küld a kezesekhez, akik addig fogdostak volna, amíg nem nézek ki egy összenyomott műanyagpohárnak, de hát nem lehetett volna bántani őket emiatt, mondja, mert végtére is ez a munkájuk.

78 A barátnőm megtalálhatta a véres facsavart, mert nagyon rémült fejfel néz rám, de hát az is lehet, hogy nem festek jól. Megyek a csaphoz, hogy megmossam az arcom, mert a gyárban nem mosták le, mert azt hitték jó lesz az nekem, biztos szeretnék egyedülálló zöldszínt a bőrömnek. Megtörlöm az arcom, és számolom a facsavarokat a fejemen. Jobb lett volna, ha nem tudom, ha nem figyelmeztet a kollégám az elsőre, ha nem húzom ki, és nem dolgozok csukott szemmel, és nem ájulok el, és nem festetem ki magam a kollégámmal, mert ezek itt vannak, és nem hagynak, és ki kell őket húznom, és már veszem is elő a csavarhúzó.

Nem akarom elfogadni, ez velem történik, itt állok a tükör előtt, mint egy idióta, és csavarozom a fejemből ezeket az aranyra festett facsavarokat. A barátnőm, mindeközben söpör, mert fel akar mosni, és nem gondol rám, mert az előbb még a hálószobában látott, és azt hiszi, hogy még alszom, mert kimerültem, mert ez valami vírus lehet, amit ki kell aludni, ő meg felmos majd, mert ettől tud csak megnyugodni a barátnőm, ha minden tiszta, és nincs kosz, és nincsen semmivel gond.

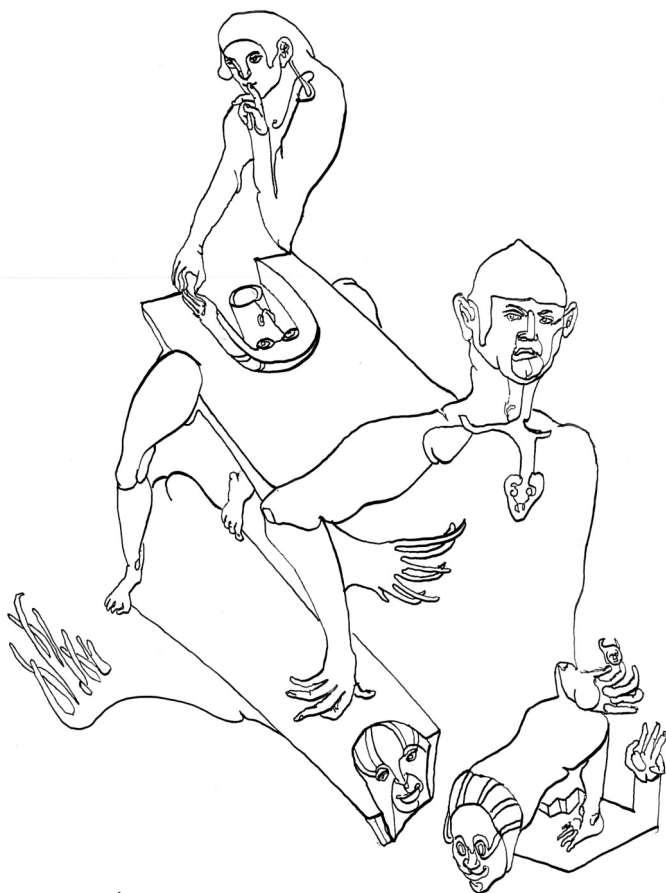
Csavarom, de lassan jön ki, szereznem kellett volna egy csavarbehajtót, csavarom, jobb lenne, ha nem egy cellux tartaná össze, csavarom, gyorsabban végeznék, őzkenyerek nyammognak, csavarom, nyammognak, remeg a kezem, nem tudom gyorsabban, de már az első meg van, már csak nyolc kell, csavarom, remegek, félek, rettegek, csavarom, csavarom, de mi lesz ha végzek, ha nincs a fejemben több facsavar, őzkenyerek nyammognak helyettem, csavarom, nem lehetek ez az őzkenyér én, csavarom, nyammognak, inkább ág lennék, ha lehet, ha választhatok, csavarom, lassú vagyok, jobb lesz nem sietni, csavarom, csavarom, a barátnőm telefonál, csavarom, nem nyammognak, rágnak, csavarom, rágnak, ropog a foguk alatt, csavarom, csavarom, nagyon szeretlek, holnap találkozunk, mondja a barátnőm, csavarom, koppan a telefon az asztalon, őzkenyér fogak őrlik az ágat, csavarom, rágnak, őrlik, csavarom, csavarom, csavarom, kihúzom az összeset, sietek, csavarom, rágnak, őrlik, csavarom, kinek mondhatta, melyik férfi lehet, csavarom, nem lehet más, egy barátnőnek nem mondhat ilyet, csavarom, mindegy is kinek, csavarom, a fogaik alatt érzem az ágat, csavarom, csavarom, nem szeret, csavarom, csavarom, csavarom.

Fekszem az előszobában, addig jutottam. A barátnőm nem hallott semmit, mert felsőpri a fejem darabjait. Elsőnek a szememet, majd az arcom darabjait, és csak azután a számat. Nem ad csókot, miért is adna, ha nemrég mondta egy idegen férfinak, akit szeret, akit már a szavaival is megcsókol.

79

Söpörd az összes darabomat a lapátra, és dobj ki, mert ennyi volt, és hiába nézel a hálószobánkba, és mondod, hogy szeretsz, ha nem veszed észre hol vagyok, ha nem tudod, hogy most söpörsz a lapátra, és mindjárt a kukába dobsz, hogy ott a szemeteszákra tapadjak, hogy a kuka azt higgye, feje van, hogy elképzelje magát embernek, hogy ott éljek tovább, ebben a szűk lakásban, söpörj, tegyél lapátra, söpörj, ne hezitálj, söpörj, nem kell semmit észrevenned, csak söpörj, söpörj, mert egy őrültet nem lehet. Nem lehet szeretni.

Új Forrás 2021/7 – Oláh Péter: Facsavar

Újellenidőzők I.

RÖHÖGNI FOGSZ JOHANN GOTTFRIED HERDER

„helyzetdal”

persze hogy nem ülünk össze
megbeszélni hogy hol mikor miért és hogyan
romlott el ez az ország
kik hol mikor és főleg miért
egy éjszakai buszjáraton
vagy privatizált felújított szot-üdülőben terveznéd ezt mégis

itt nincs értelmes beszélgetés

millió és millió máskor kezdődött
más sebességű
de egyfelé tartó kudarc az van

mindenki fáradt
mindenkinek fáj

hallgass ki
ránézésre józsikat
feriket
mondjuk buszvezetőket
egy jobb helyen mind már nyugdíjas éveit „élvezné”
arról beszélgetve hogy mikor alhat
mennyit keres éjjel meddig hajnalban mikor indul

arcukba barázdákat trancsíroz a nyomor
horkantanak röhögnek szarnak rá
ebben születtek ebben éltek

itt nincs értelmes beszélgetés

81

legyél „fiatal” „balos” „értelmiségi” (ezek mit jelentenek?)
sörözz cigizz idézd hegelt pontatlanul
mondd el világmegváltó elképzeléseidet
(affektálva)
hogya egyszer összeülnénk
(kik hol mikor miért hogyan)
még mindig
vagy a történelem egy bizonyos pontján
még mindent jóra lehetett volna fordítani
enyhe fintorral határolódj el a buszra felszállva

a józsiktól feriktől
biztos nációk kommunisták
szótárunkba direkt nem vesznek fel új szót
csövesre buzira cigányra retardáltra
hallod is a régi szavakat

elképzeled leghőbb vágyaikat

ülnek egy partmenti halászcárdában
nyámmogják csócsálják cuppogják a
nem is tudod
csuszás halpaprikást
kipirulva nótáznak
„hörpölik” az „itókát”
bajszukról cseppenként hull alá a zsíros lé
igen ezért tart itt ez az ország

vagy talán az infrastruktúra
lett eleve rosszul kialakítva
azért késik a busz
nő az adó csökken a reálbér

talán a geopolitikai koordinátákat baszta el végletesen
„árpád atyánk”
cupp cupp mondja közben fejedben a paprikás

82 nézed a fiatal lányt
minek csípte ki magát
a turistát
minek jött ide
a láthatóan beivott
„mulatságból” hazatartó ügyvédet
minek él – minek itt

a csukódó ajtóból még pont látható
a megálló padján elnyúló „csöves”
él még?
és minek

minek erőltetik egyáltalán
ezt az országot
ezt az egészet
a századot
de legalábbis évtizedet

csuklasz leszállsz

megmelegíted a „vacsorát” (hajnalodik)
nézel valami filmet
alszol vagy nem

és holnap
amikor a józsisik és ferik is
folytatod tovább
de már nem gyötröd magad azzal
hogyan egészen pontosan mit is

Levest főztem. Ezt kérték. Fogalmam sem volt, hogy kell... Internet, persze, megnéztem. Zellerkrémszerű lett, azt én nagyon szeretem, ha Lili főzi... na, elég ritkán. Reggel, mikor elment, nem is szóltam neki erről, kár volt, talán összerittyentette volna.

Na, mindegy. Reggel úgyis volt elég ugrálás, pedig hajnal van még fél hatkor, legalábbis nekem. De mindig felkelek. Így megy ez régóta, mert meg

kell főznöm a kávét. Ez az én reszortom, elkerülhetetlen, kötelező, mire Lili kimászik borzasan, a kávénak illatosan kell gőzölnögni az asztalon.

Reggel még friss a levegő, minden ajtó-ablak nyitva volt az éjjel, majd csak délután kell műszél meg műeső odabent, addigra már kőmeleg lesz. De a kávé reggel még illatos, ültünk mellette, megesik ilyenkor néhány mondat is, a nap derekáról meg végéről, később talán úgy emlékezünk rá, hogy semmilyen nap volt, mindegy, a reggel mindig jó.

A délelőtt mindig magányos, de csak akkor vagyok szabad. Megyek a dolgomra, vagy ha nincs, csinálok magamnak. Leginkább a nem sürgős és nem fontos bevásárlás... Ott, a szétfutó a vágányok mellett, a ronda szocreál pályaudvar épülete mellett van a bolt, oda járok. Úgy tűnik, mintha messzire mennék, pedig közel van, a város közepe, de valahogy ide termett valamikor a pályaudvar, persze most már útban van mindenkinek, de ott van. Mostanában többet kóborlok arra, érdekes hely. Kicsit odébb már se szocreál, se semmi, csak egy elhagyatott, omladozó valahai bakterház, meg valami régi kőfal maradványa. Néhol csak kőkupac, néhol megbetonozták egy kicsit, hogy falnak látsszék... Minap is elkóboroltam arra. A derékig érő falmaradványon ketten ültek, a kékszemű meg egy öreg férfi. Ki gondolná, sivár, lepszult errefelé minden.

Az öreget jól ismertem, régebben ott silbakolt a kereszteződésben, a lámpa előtt. Mikor pirosra váltott, elindult a sorban lassító, megálló autók mellett, a sor bal oldalán, kezében egy gyűrött, régi Fedél nélkül lappal... Mindig adtam neki egy százast, oda volt készítve a kardánboxba. Egyszer csak szóba állt velem, mikor az orrom előtt zárták le az utat a rendőrök. Ez néha megesik, valaki megy, vagy jön, vagy épp megáll, aki miatt mindenki állhat, várhat, aki fontos vagy még fontosabb. Hát így volt, már negyvenkét perce álltunk, a rendőr kalimpált, a busz meg az autók káromkodtak, az öreg pedig odajött.

– Már fél órája senki sem ad, – mondta, – adjon már egy cigire valót, meg egy féldekás sem ártana... – mondta, és nem nézett mogorván, mint máskor, csak tanácstalanul. Adtam egy ötszázast, megnyugtattam a zörgő

Csíkvári Gábor 83

KŐLEVES

lelkiismeretet. Elment, és még álltunk, mikor kipirultabban visszajött, – Maga jót tett most! – mondta.

Most azt mondja, itt a falon üldögélve, nem ettek levest tavasz óta. Mintha olyan rég lett volna tavasz. Cserzett az arca, nekik hosszú minden nap, nekem meg elszállnak, emlékek is alig vannak, már június vége van, fel sem eszméltem a tél óta. A nő semmit sem szól, pedig ismerjük egymást. Régi láttam utoljára, csapzott-koszorú szőke a haja, és hihetetlenül nagy, üres kék szeme van, ilyen volt régen is. És hogy én főzök nekik levest, mondja az öreg, mert éhesek, és hozzak bort is.

Régebben minden reggel megnézegettem a három toronydarut a házunk mögött a hegyen, már a sugaras reggeli kávézások közben is nyikorogtak és forgolódtak, egyszerre a három, egymásba ért a karjuk. Akkor már vagy egy éve itt mocoogtak, a fejünk fölött a hegyen építettek egy új cifra palotát a régi palota két tornya mellé, az ódon házak, a régi falak közé. Jól eltakarta az új torony a régieket, de legalább töménytelen sok volt benne a beton.

Akkoriban amolyan diszpécser voltam egy nagy multinál. Egy tengeren túli cég szeme és füle voltunk egy nagy üveges palotában a város szélén. Mi tartottuk szemmel a tengereken rajzó hajóit. Bent az irodában nők és kávé szaga-illata, a monitorom már reggel beizzítva, imádtam élni abban a végtelenre tárgult világban. Németül meg angolul hadartam órákig ismeretlen figurákkal ismeretlen hajókról, amik ismeretlen tengereken, partokon, kikötőkben rakodnak ki és be, mesebeli árukat mesebeli árakon, zord külsejű matrózok dobogtak az ázott fedélzeten, sós szél fúj és felhők rohantak az égen, alattuk szürke hullámok görögtek. Köteleket húztak, ordító parancsok, monoton gépzaj, dülöngélő látóhatár.

Ott a zajos terebben csak Rózsa görgött, szüntelenül körbejárt a háztunk mögött, megnehezedett középkorú asszony nehéz parfümíllattal. Súlyos nagy mellek ringatóztak a blúz alatt, talán tetszettem neki, gyakorta érintették a keblek a vállamat, mikor belenézett a monitoromba, hol tartok és kívül és mit beszélek, sokkal többször, mint az Ákoséba... Na, nemigen kalandoztunk, jött a monitoron a jelentés, Hamburgban rakodnak, nem próbáltam meg kihasználni az érett vonzalmat, Lili megtudta volna úgyszólván.

Azon a nyáron, valamikor a végén, egy délben borult le a daru. Rosszul építették-e föl, vagy túlterhelték, ki tudja. A fenti kis kabin épp a házunk meg a szomszéd ház közötti kis közre zuhant, szerencsére nem ült benne a daru-kezelő, csak a csörömpölés volt borzalmas. De a daru karja lekaszált a szomszéd ház tetejét meg a két felső lakást. Na, ott lakott a szőke nő meg a két gyerek. Csak a kisebbik volt otthon, őt is elvitte a daru karja.

Aztán a nő sok időre eltűnt, állítólag kórházban volt, a férj meg, mondják, elvitte a nagyobbat, és mire az anyjuk felépült, újra kezdett egy otthoni, vidéki lánnyal.

A kékszemű asszonyról sokáig nemigen tudtunk, csak Pölösné mesélt, ő mindent tudott. Még a kórházban is meglátogatta, mondta, 85 hogy a nő csak nézett fölfelé a végtelen kék szemével, meg sem szólalt.

Aztán sokáig csend volt. A ledőlt daru oszlopát ott hagyták, ahová zuhant, jó hosszú volt, leért a palotától a mi utcánkig. Rászereltek egy műanyag csúszdát. Volt valami átadó ünnepség is, a polgármester elmondta, hogy gazdagodott a kerület egy új, nagyszerű játékkal, a gyermekek örömeire, tényleg le lehetett csúszni a hegyről, sebesen, egyenesen a kis utcába, elsuhanva a lerombolt emelet mellett is.

A letarolt lakások maradványait, a lelógó vécécsészékkel, a nyilvánossá alázott festett falakkal, rajtuk a családi fotókkal egy hét alatt eltüntették. A kis utcába, a sorakozó házfalak mentén padokat raktak, a csúszda vége mellé kicsiny homokozót, az anyák nézhették a játszódó kisdedeket. Voltak nagy virágos cserepek is, nagyra nőtt begóniákkal. A tévében is mutatták, egy miniszter is lejött a palotából az avatásra, lefotózták a csusszanó kölkökkel. Megnyugodott mindenki.

Szóval, ott láttam utoljára a szőke asszonyt, a sarkon. Körülöttünk nagy volt a csend, ő meg már egyáltalán nem beszélt. Vele volt a Pölösné, később ő mondta el, hogy vége a dalnak. Hogy semmi sem maradt... És hogy a nagyobb gyereke, a Juli is odahagyta, az asszony meg valahol a szabad ég alatt bolyong, és jön a tél.

Jött is. Még karácsony előtt kezdtek sutyorogni odabent, hogy új, derék honi tulaj akarja megvenni a vállalatunk ezen honi leányát, hogy majd a honi kőolajat szállítmányozzák új honi hajókon szerte a tengereken, és a mi csapatunk helyére vannak új emberek is. Újévkor aztán a menedzserünk összehívta a tímet, sajnálkozását fejezte ki, hogy az anyacég ráállt az alkura, túlad rajtunk, kiosztott két havi fizetést mindenkinek. Rózsa sírt, Ákos nézett maga elé, én is. Semmi máshoz nem értettünk. Hát portás lettem, csak délután megyek szoliba. Azóta járok délelőttönként a nagyobbik boltba, a kicsi itt mellettünk nagyon drága.

Már nem lesz gyerekünk. Nagy a csend otthon.

Lili kemény nő. Még a kórház után is, másnap, hogy hazajött, megfőzött, az ágycát is áttolta a kisszobába. Nem kell neki semmi segítség. Mostanában ráérek.

Lent az utcán zaj van. Erre mindig zaj van. Otthon nem halljuk, újak az ajtók-ablakok, szigetelnek. Itt büdösen burrognak a buszok, kanyarodik a villamos és csikorog, beszédfoszlányok a levegőben, lődörgök. Oldódom a

dízelszagú légben, gondtelt anyák vonszolnak bámépszkodó kiskölköket, férfiak nyújtott léptekkel nyargalnak a buszmegálló felé, a fülükön telefon, a villamoson csupa lehajtott fej, mind rágörnyed a telefonjára, némelyik fülön lóg a fülhallgató, némelyik száj mozog, gondolom, elszórakoztatja a
86 többít a hangos beszélgetés az ismeretlennel valahol a távoli kozmoszban, csak állok magamban, és csak nézek. Nézek.

Lili reggel rohan a villamoshoz, itthoni dolga neki sincs, a szobája csukva. Nekem kicsit később kezdődik a nap, le a ház elé, mindig ugyanazok állnak a parkolóban, néha rám köszön a gondnok, rendesen takarít, csak a kukák ne lennének az előtérben, megbeszéltük már az elmúlt évek alatt vagy hússzor, hogy majd elintézi, vigyék ki vagy be valahová, csak egy szellőzőt kellene beszerezni az üresen álló raktárba, és mehetnének végre oda a büdös kukák. De nem mennek. Néha látom, hogy hegyes apró bajszok bujkálnak a kis folyosókon, hallom a körmök kopogását, a surranásokat. Mindig én viszem le oda a szemetet, Lili szerint csak én látom.

Hát ráértem megfőzni a levest. Ahogy Lilitől láttam. Hagyma darabolva, kevés libazsíron, ha üveges, felönteni vízzel, bele a paprikát, várni, míg belemehet a zöldség is, és megint várni, míg megfő az egész, aztán öszszemixelni, hogy krémes legyen... Beleöntöttem egy nagy dobozba, aminek jó a fedele.

Hárman esszük majd, én is velük.

Ugyanott ültek, a kőfalon. Vittem bort is, onnan a boltból, kétliterest. Beleittam. Legalább nekem is legyen borszagom.

Itt csend is van, meg a város zaja is ideér. A leves meleg maradt, a kőfalat átsütötte kicsit a nap, a vonatok elcsattogtak valahová, mellettünk a menedék, a romos, öreg bakterház, ha majd jönne a hó.

A kőfalon elférnénk...

Követtem őt, ahogy mondani szokás, mint az árnyéka. Ami badarság. Nem vagyok árnyék. Érzékelhető, hallható vagyok, meg lehet fogni, szagolni. Igaz, a vele szomszédos asztalhoz ültem; a nyomában jártam az utcán; a lépcső alján vártam, ha fölment, s amikor lefelé jött, előtte mentem ki, és bevártam az első sarkon. Eszerint tényleg olyan voltam, mint az árnyéka, mert hol előtte, hol mögötte voltam.

Graham Greene 87

IDŐ KÉRDÉSE

Hogy kiről van szó? Sose tudtam meg a nevét. Alacsony, szokványos megjelenésű férfi volt, keménykalapot és barna kesztyűt viselt, esernyőt hordott. Ám amiért fontos volt nekem: volt valamije, amit erősen, kétségbeesetten akartam. A ruhája alatt, talán egy tasakban vagy erszényben a melléhez tapadva. Ki tudja, mekkora ravaszágra képes egy átlagember? A sebészek be tudnak ültetni dolgokat. Lehet, hogy még a bőrénél is közelebb hordja a szívéhez.

Hogy mit? Sose derült ki. Csak találgatni tudom, ahogy a nevét is, Jonesnak nevezve, vagy Douglasnak, Walesnek, Canbynek, Fotheringaynak. Egyszer egy étteremben „Fotheringay” suttogtam bele a levesembe, és mintha fölnezzett és körbepillantott volna. Nem tudom. Szörnyű és folyton nyomaszt, hogy nem tudok semmit. Nem tudom a nevét; hogy micsoda és miért akarom annyira, amit hordoz; hogy miért nem tágitok mellőle.

Nemsokára egy vasúti hídhöz értünk, az egyik barátjával találkozott alatta. Ismét nagyon hozzátetőleg használom a szavakat. Kérem, legyen türelemmel. Igyekszem pontos lenni. Nagyon azon vagyok. Egzakt ismeret, csak ez érdekel. Szóval, amikor azt mondom, egyik barátjával találkozott, nem tudom, hogy a barátja volt-e. Mindössze annyit tudok: látható örömmel üdvözölte. Az megkérdezte tőle:

– Mikor indulsz?

– Kettőkor Doverből – felelte. Biztosra vehetik, megtapogattam a zsebem, hogy meggyőződjek, ott van a jegyem. Aztán az illető megjegyezte:

– Ha repülsz, azzal nyersz egy napot.

Ő rábólintott, elfogadta, hogy veszni hagyja a vonatjegyét, és nyer egy napot.

Kérdem én: nyerni egy napot, mit számít ez neki vagy önnek? Miből nyerjük? Mire? Egynapnyi utazás helyett, egy nappal korábban találkozunk a barátunkkal, csakhogy nem maradhatunk vég nélkül, egy nappal korábban fogunk hazajönni, ennyi az egész. És visszarepülve is nyerünk egy napot?

Miből? Mire? Egy nappal korábban látunk munkához, csak hogy nem dolgozhatunk vég nélkül. Ebből csak annyi következik, hogy egy nappal korábban hagyjuk abba a munkát. És aztán? És talán belátjuk, mekkora meggondolatlanság volt nyerni egy napot, amikor rájövünk, hogy nem szabadulhatunk attól a fontolva megtakarított huszonnégy órától, csak toljuk és toljuk magunk előtt, ám egyszer muszáj eltöltenünk, és akkor lehet, hogy azt kívánjuk, bárcsak olyan spontán töltöttük volna el, mint az Ostendből induló vonaton.

De fel sem merült benne ez a gondolat.

– Igaz. Nyernék egy napot. Repülővel megyek! – mondta. Majdnem rászóltam akkor. Az emberi önzés. Az egynapnyi nyereség, mely évek múlva kétségbe ejtheti, engem máris kétségbe ejtett. Mert arra számítottam, hogy sokáig utazunk egy fülkében, és a szinte üres téli vonaton szerencse se kell ahhoz, hogy kettesben legyünk. Mindent kiterveltem. Szóra bírom. Mivel semmit nem tudok róla, a szokásos módon kezdem: megkérdezem, nem bánja-e, ha kicsit feljebb húzom az ablakot, vagy lejjebb engedem. Ebből kiderül neki, hogy ugyanazt a nyelvet beszéljük, ezért készséggel szóba elegyedik velem, és idegen országban érezve magát, hálásan fogad majd minden segítséget, melyet ennek vagy annak a szónak a lefordításával adhatok.

Persze sose gondoltam, hogy elegendő lesz a beszéd. Sokat kell megtudnom róla, mégis úgy véltem, meg kell ölnöm, mielőtt mindent megtudnék. A terv szerint a két legmesszebb fekvő állomás között kellett volna megölnöm, miután a vámon megvizsgálták a poggyásunkat, a határon lepecsételték az útlevelünket, lehúztuk a sötétítőket, és eloltottuk a villanyt. Még azt is kigondoltam, mit tegyek a holttestével, a kalapjával, az ernyőjével és a barna kesztyűjével, de csak ha szükséges, ha semmiképp nem engedelmesskedne az akaratomnak. Szelíd alkat vagyok, nehéz kihozni a sodromból.

De úgy döntött, repülővel megy, és tehetetlen voltam. Persze követtem őt, mögötte ültem, tanúja voltam, hogyan reszketett első repülőutazásán, hogyan kerülte az alatta elterülő tenger látványát, hogyan tartotta térdén a kalapját, hogyan akadt el a lélegzete, mikor az egyik szárny az ég felé billent, a házak pedig a másik szárny végénél látszottak. Szerintem voltak pillanatok, amikor már bánta, hogy nyer egy napot.

Együtt szálltunk le a gépről, és akadt némi gondja a vámnál. Fordítottam neki. Kíváncsian nézett rám, és megköszönte. Jámbor volt – amire a viselkedéséből és a szavaiból következtettem – de kissé gyanakvó is, mintha rémlett volna neki, hogy már látott valahol, a földalattin, egy buszon, a gőzfürdőben, egy híd alatt, valamely lépcsősor alján.

– Itt egy órával hátrább állítjuk az időt – mondta gyermeteg örömmel, mert nyert egy órácskát is a nap mellé.

Ittunk egyet, aztán többet is. Nevetségesen hálás volt a segítségemért. Egy helyen sört ittunk, egy másikon gint, a harmadikon ragaszkodott hozzá, hogy felezzünk meg egy üveg bort. Alkalmi barátok lettünk. Közelebb éreztem magamhoz minden más férfinál, akit addig ismertem, mert – mint férfi és nő vonzalmában – kíváncsiság vegyült a rokonszenvembe. 89
Megmondtam neki, hogy Robinson vagyok. Ő névjegykártyát akart adni nekem, de miközben keresgélte, ivott még egy pohárral, aztán elfeledkezett róla. Mindketten berúgtunk egy kicsit. Közben elkezdtem Fotheringaynak szólítani. Egyszer sem javított ki, és lehet, hogy ez volt a neve, de mintha Douglasnek, Walesnek és Canbynek is hívtam volna, és akkor sem ellenkezett. Szívélyes volt, könnyen szóra bírtam, az ostobák gyakran készségesek. Megmondtam neki, hogy kétségbe vagyok esve, és ő pénzt ajánlott nekem. Nem értette, mit akarok.

– Nyert egy napot. Megengedheti magának, hogy együtt töltsük. Ismerek egy helyet – mondtam neki.

– Vonatra kell szállnom ma este – felelte. Mondta a város nevét, és nem lepődött meg, amikor mondtam, hogy én is megyek.

Egész este ittunk, és együtt mentünk ki az állomásra. Azt terveztem, ha úgy hozza a szükség, megölöm. Végére is, gondoltam teljesen barátian, megkímélhetem attól, hogy nyerjen egy napot. De kis helyi vonattal mentünk, amely minden állomáson megállt, és mindig voltak fel- és leszállók. Ő ragaszkodott ahhoz, hogy harmadosztályon utazunk, és a kocsí sose volt üres. Egy szót sem tudott a helyi nyelven, úgy-hogy a pad sarkába húzódott és aludt. Én bezzeg ébren voltam, hallgatva a fájdalmasan fárasztó pletykákat – egy bejárónőét a háziasszonyáról, egy kofáét a piacról, egy hittérítőét, egy hűtlen szabóét – meg a fecsegést a mezei kártevőkről és a három évvel azelőtti termésről.

Éjfél után kettőkor érkeztünk úticélunkhoz. Elsétáltam vele a házhoz, ahol a barátja lakott. Nagyon közel volt az állomáshoz, és se tervezésre, se végrehajtásra nem volt időm. A kertajtó nyitva volt, és beinvitált. Elhárítottam, mondva, hogy szállodába megyek. A barátja biztos szívesen elhelyez az éjszaka hátralevő részére, mondta, de elutasítottam. A földszinti szobában égett a villany, és a függöny nem volt behúzva. Egy férfi aludt a karosszékekben a cserépkályha mellett, egy tálcán poharak álltak, rajta egy whisky-töltő, két üveg sör meg egy karcsú palack rajnai bor. Oldalt léptem, ő bement, mire a szoba pillantok alatt megtelt emberekkel. Láttam a szemükben és a mozdulataikban, mennyire szívélyesen fogadják. Volt ott egy nő is háziköntösben, meg egy kislány, aki állig felhúzott térdrel ücsörgött, és három másik férfi, kettő közülük öreg. Nem húzták be a függönyt, pedig nyilván sejtették, hogy figyelem őket. A kertben hideg honolt, a téli ágyások gyomosak voltak.

A kezemet rátettem valami szűrős bokorra. Úgy látszott, mintha direkt bemutatót tartottak volna az összetartozásukról, az egységükről. A barátom – annak mondom, pedig nem több ismerősnél, és csak addig volt a barátom, amíg berúgtunk – a társaság közepén ült, és az ajka mozgásából lát-
90 tam, hogy sok mindenről beszámol, amiről nekem sosem beszélt. Egyszer mintha ezt olvastam volna le a szájáról: „Nyertem egy napot”. Bárgyúnak és kedélyesnek és boldognak látszott. Nem bírtam sokáig a látványt. Pimaszság volt magát így mutogatnia nekem. E pillanattól nem szüntettem meg imádkozni azért, hogy a nap, melyet nyert, addig halasztódjon és halasztódjon, míg mind a 86.400 másodperce oly kínossá nem válik neki, miközben másvalakit követ, ahogyan én – mint mondani szokás, akár az árnyéka – követtem őt, hogy kénytelen lesz megállni, és ezt bizonygatni magának: engem meg lehet szagolni, érinteni, hallgatni, nem vagyok árnyék; én Fotheringay, Wales, Canby, én Robinson vagyok!

Szilágyi Mihály fordítása

Figyelj.

A halottak egyre csak beszélnek. Talán mert a halál egyáltalán nem halál, hanem csak tanítás utáni bezárás.

Tudod, honnan jöttél, és mindig visszatérsz. Tudod, merre tartasz, bár mintha sose jutnál el oda, csak egyszerűen halott vagy. Halott. Ez véglegesnek tűnik, de a szóból hiányzik a *folyamatosság*. Össze-

Marlon James 91

HÉT GYLKOSSÁG RÖVID TÖRTÉNETE

(részlet)

kadsz nálad régebbi halottakkal, akik egyre csak mennek, de nem tartanak sehová, és hallgatod, ahogy üvöltenek meg sziszegnek, mert mindannyian szellemek vagyunk, vagy legalábbis azt hisszük, de mindannyian csak halottak vagyunk. Szellemek, akik más szellemekbe csusszannak be. Néha egy nő belecsusszan egy férfibá, és nyöszörög, mintha a szeretkezésre emlékezne. Nyögdecselnek és jajgatnak hangosan, de az ablakon ez már csak úgy jut át, mint a fütyörészés, vagy mintha suttogna valaki az ágy alatt, és a kisgyerekek azt hiszik, hogy egy szörny az. A halottak három okból szeretnek az élők alatt feködni. (1) Jobbára csak fekszőnk. (2) Az ágy alja úgy fest, mint a koporsó fedele, de (3) súly, emberi súly van fölü, amelybe belecsusszanhatsz, és amelyet még súlyosabbá tehetsz, aztán hallgatod a szív verését, miközben figyeled a pumpálását, és hallod, ahogy sípol az orr, amikor a tüdő levegőt présel, és irigyled még a legrövidebb lélegzetet is. Nem emlékszem koporsókra.

De a halottak egyre csak beszélnek, és az élők néha hallják ezt. Ezt akartam mondani. Amikor halott vagy, a beszéd nem más, mint kitérő meg vargabetű, és nincs mit tenni, mint bolyongani és kóborolni egy darabig. Mások legalábbis ezt csinálják. Az én véleményem az, hogy az elhunytak tanulnak az elhunytaktól, de ez bonyolult dolog. Hallgathatnék magamra, és míg mindig azt állíthatnám, hogy nem zuhantam le, amikor a Montego Bay-i Sunset Beach szálloda erkélyéről kilöktek. És nem mondhatom, hogy fogd be a szád, Artie Jennings, mert minden reggel, amikor fölébredek, újra össze kell raknom a tökként szétzúzódott fejemet. Még most, beszéd közben is hallom, hogyan hangzott akkor, amit mondtam, vágjátok, szédült kakaduk? arra utalva, hogy a túlvilág nem egy izgalmas buli, nem egy menő táncmulatság, haver, látod azokat a laza fickókat a parketten? Soha nem tudták megérteni, és nincs mit tenni, csak várok az emberre, aki megölt, de ő nem akar meghalni, egyre csak öregszik, és egyre fiatalabbra cseréli a feleségét, és egy egész alomnyi lassú felfogású fiút nevel, és beleállítja az országot a földbe.

A halottak egyre csak beszélnek, és az élők néha hallják ezt. Ő néha visszabeszél, ha akkor csípem el, amikor a szeme rebegni kezd álmában, beszél, amíg a felesége meg nem legyinti. De inkább a régebbi halottakat hallgatom. Látok embereket lovaglónadrágban és véres dolmányban, de ömlik a vér a szá-
92 jukból, és te jó ég, az a rabszolgázadás micsoda rettenetes dolog volt, és annak a királynőnek mekkora rohadt nagy haszna származott belőle, mióta a Nyugat-indiai Társaság meglehetősen hitvány módon hanyatlani kezdett a Kelet-indiaihoz képest, és miért alszik olyan sok néger annyira kimerülten, ahol épp le tud rogni, és a fene egye meg, mintha elkavartam volna az arcom bal felét. Halottnak lenni annyi, mint megérteni, hogy a halottak nem tűntek el, csak a holt földek síkságán vannak. Az idő nem áll meg. Látod, ahogy halad, de te mozdulatlan vagy, mint egy Mona Lisa-mosolyos festmény. Ebben a térben egy háromszáz éves elvágott torok meg egy kétperces csecsemőhalál egy és ugyanaz.

Ha nem figyelsz, hogyan alszol, azon kapod magad, hogy úgy, ahogy az élők rád találtak. Én a földön fekszem, fejem összezúzott tők, jobb lábam hátracsavarodik, a két karom meg úgy hajlik, ahogy nem lenne szabad, és odafentről, az erkélyről úgy nézek ki, mint egy döglött pók. Odafent is vagyok, meg idelent is, és odafentről úgy látom magam, ahogy a gyilkosom látott. A halottak újraélnék egy mozdulatot, egy cselekvést, egy sikolyt, és megint ugyanúgy ott vannak, a vonaton, amely meg nem áll, míg le nem fut a vágányról, azon az épületen, annak is a tizenhatodik emeleti párkányán, a csomagtartóban, amelyből elfogyott a levegő. A városi vagányok teste úgy robban szét az ötvenhatos tölténytől, mint a kiszúrt léggömb.

Senki sem zuhan így, csak ha lelölik. Tudom. És azt is, milyen érzés és látvány, ha a zuhanó test végig küzd a levegővel, a semmi ágaiba kapaszkodik, és könnyörög, hogy csak egyszer, az isten verje meg, csak egyszer, Jézus, te korcs szuka taknyos fia, csak egyszer add, hogy fogást találjak a levegőn. És földet érsz egy öt láb mély árokban vagy egy tizenhat láb mélyen lévő márványlapon, és még mindig küzdesz, amikor a föld fölemelkedik és neked csapódik, mert már ráunt, hogy csak várjon a vérre. És még mindig halottak vagyunk, de fölébredünk, én mint összezúzott pók, ő mint megégett csótány. Nem emlékszem koporsókra.

Figyelj.

Az élők várnak és figyelnek, mert azzal ámítják magukat, hogy van idejük. A halottak figyelnek és várnak. Egyszer megkérdeztem a vasárnapi iskolai tanítónőmet, hogy ha a menny az örök élet helye, és a pokol a menny ellentéte, akkor mitől lesz belőle pokol. Attól, hogy olyan piszkos kis csirkefogók vannak ott,

mint te, felelte. Ő még mindig él. Látom őt az Alkony nevű öregek otthonában túl öregén és túl hülyén, nem tudja már a nevét se, és olyan halk, reszelős hangon beszél, hogy senki sem hallja: retteg a napszálltától, mert akkor jönnek el a patkányok az ép lábujjaiért. De többet is látok. Ha elég alaposan nézed, vagy talán csak balra, akkor egy olyan országot látsz, amelyik olyan, mint amelyet otthagytam. Sosem változik, valahányszor arra járok, az emberek pontosan ugyanolyanok, amilyenek otthagytam őket, az öregedés egyáltalán nem számít.

Az ember, aki egy nemzet atyja volt, aki apám helyett is apám volt, amikor megtudta, hogy meghaltam, úgy sírt, mint aki frissiben özvegyült meg. Nem tudod, hogy az emberek álmaiban szerepelsz, amíg el nem mentél, és aztán már nincs mit tenni, csak nézed őket, ahogy másképp halnak meg, lassan, végtagról végtagra, szervről szervre. Szívproblémák, lassan ölő betegségek lassúnak hangzó neveikkel. Ez a test idegenkedve kel át a halálba, apró darabonként. Él még addig, hogy lássa, nemzeti hőst csinálnak belőle, és amikor meghal, egyedül ő gondolja úgy, hogy kudarcot vallott. Ez történik, amikor egyetlen személyt ruházol fel reményekkel meg álmokkal. Az illető nem lesz több irodalmi eszköznél.

Ez itt hét gyilkosság története, olyan fiúk meggyilkolásáé, akik mit sem jelentettek a még mindig pörgő világnak, de amikor elmennek melletttem, érezni rajtuk annak az embernek az édesen bűzlő illatát, aki megölt engem.

Az első torkaszakadtából üvölt, de az üvöltés megtorpan fogai kerítésénél, mert betömték a száját, és a tömésnek olyan íze van, mint a hányásnak meg a kőnek. És valaki szorosan hátrakötötte kezét, de már nem is érzi a kötést, mert az az egész bőrt ledörzsölte, és a vér olajozza a kötelet. Két lábbal rugdalózik, mert a jobbot odakötötték a balhoz, rugdalja a földet, amely őt lábnyira emelkedik, aztán hatra, és ő nem bír állni, mert zuhog a sár meg a föld meg a por a porhoz meg a kövek. Egy kő eltalálja az orrát, egy másik a szemének csapódik, és az kifordul, és ő ordít, és az ordítás eljut a szájáig, aztán visszatér, mint a reflux, és a föld ár, amely egyre emelkedik, és ő nem látja a lábujjait. Aztán felébred, és még mindig halott, és nem akarja elárulni nekem a nevét.

Bam-Bam

Tudom, hogy tizennégy éves voltam. Most meg ez vagyok. Azt is tudom, hogy túl sokan túl sokat beszélnek, különösen az amerikai, aki sose fogja be, csak elneveti magát, valahányszor rólad beszél, és fura, ahogy olyanokkal emleget

együtt, akiről sose hallottál, Allendével, Lumumbával, akinek a neve úgy hangzik, mint egy olyan országé, ahonnet Kunta Kinte származik. Az amerikai, aki többnyire napszemüveg mögé rejtja a szemét, mintha egy amerikai prédikátor volna, feketékkel beszél. Ő meg a kubai néha együtt jönnek, néha magukban, és amikor az egyik beszél, a másik mindig hallgat. A kubai nem vicsorít a fegyverekkel, mer' fegyverre mindig szükség van, mondja.

94 És tudom, hogy azelőtt táborigyón aludtam, és tudom, hogy anyám kurva volt, és apám volt az utolsó rendes ember a gettóban. És tudom, hogy már napok óta nézzük a nagy házadat a Hope Roadon, és te egyszer csak odajössz hozzánk dumálni, mintha te volnál Jézus, mi meg az iskarióti, és biccentesz, mintha azt mondanád, hogy folytassátok csak, tegyétek, amit tennetek kell. De nem emlékszek, hogy láttalak volna, vagy valaki azt mondta volna, hogy ő lát, úgyhogy azt gondolom, én is láttam, ahogy kilépsz a hátsó verandára, és egy szelet kenyérfagyümölcsöt eszel, és a lány ott terem a semmiből, mintha valami komoly intéznivalója volna olyankor éjszaka, és sokkolva van, annyira sokkolva van, hogy rajtad nincsen ruha, aztán a gyümölcsér' nyúl, mert meg akarja enni, még ha Rasta nem szereti is, hogy egy nő kujtorog, és éjjeli őrlőngésbe fogtok, és én magamhoz nyúlok, és én is őrlőngök vagy attól, hogy látom, vagy attól, hogy hallom, aztán te írsz erről egy számot. A fiú a Betondsungelből eljön a lányos, zöld robogón négy napon át reggel nyolckor és délután négykor a barna borítékér', amíg az új biztonsági osztály vissza nem fordítja. Erről a dologról is tudunk.

A Nyolc Utcában vagy Koppenhága-városban nem tehetsz mást, mint figyelni. A búgó hang a rádióban azt mondja, bűnözés és erőszak árasztja el az országot, és ha valaha lesz is változás, nekünk várni meg figyelni kell, de mink itten a Nyolc Utcában nem tehetünk mást, mint figyelünk és várunk. És én figyelem, ahogy a szaros víz végigömlik az utcán, és várok. És látom, hogy anyám elvisz két férfit fejenként húsz dollárér' meg még egyet, aki huszonötöt fizet azér', hogy ne kelljen kihúznia, hanem bent maradjon, és én várok. És figyelem, hogy apám annyira torkig van már vele, hogy megveri, mint egy kutyát. És látom, hogy a bádoggal megbarnul a tetőn, aztán az eső lukat vág bele, mint egy külföldi sajtba, és látok hét embert egyetlen szobában, és az egyik terhes, de az emberek mindenképp basznak, mert olyan szegények, hogy nem engedhetik meg maguknak a szégyen érzését, és várok.

És a kis szoba egyre kisebb, és még több nővérfivérunkat estvén jön vidékről, a város egyre nagyobb, és nincs hely rázni vagy muzsikálni, és nincs csirkehát a curryhoz, vagy ha van is, még akkor is túl sokba kerül, és azt a kislányt megkéselik, mert tudják, hogy minden kedden ebédpénzt kap, és a magamfajta fiúk egyre idősebbek, és nem nagyon járnak iskolába, és nem tudják elolvasni a *Dick*

és Jane-t, de ismerik a Coca-Colát, és stúdióba akarnak menni, hogy felvegyenek egy számot, és toplistás dalokat akarnak énekelni, és ki akarják reggae-zni magukat a gettóból, de Koppenhága-város meg a Nyolc Utca is túl nagy, és valahányszor a szélére érsz, a széle eltávolodik, mint egy árnyék, amíg az egész világból gettó nem lesz, és csak vársz.

95

Látom, hogy éhes vagy, és vársz, és tudod, hogy csak a szerencsén múlik, és a stúdió körül ténferegsz, és Desmond Dekker azt mondja az embernek, hogy próbáld ki, és ő kipróbál, mert hallja a vágyat a hangodban, mielőtt még énekelnél. Felénekel egy számot, de nem toplistást, hanem már akkor is túl szépet a gettóhoz képest, mert elmúlt már az az idő, amikor a szépség bárki életét megkönnyíti. Látjuk, hogy nyüzsögsz, és tizenkét hüvelykkel magasabbra akarod dumálni magadat, és látni akarjuk, hogy kudarcot vallasz. És tudjuk, hogy különben se szeretné senki, hogy városi vagány legyél, mert úgy nézel ki, mint egy svindler.

És amikor eltűnsz Delaware-be, és visszajössz, megpróbálsz a skát énekelni, de a ska már elhagyta a gettót, hogy a felsővárosban verjen tanyát. A ska felült a külföldre tartó gépre, hogy megmutassa a fehéreknek, pontosan olyan, mint a twist. Ettől a szíriaiak meg a libanoniak talán büszkéek, de amikor látjuk őket az újságban, ahogy Stewardess-szel pózolnak, mi nem vagyunk büszkéek, csak hülyén állunk. Csinálsz egy újabb számot, ezúttal toplistást. De egy sikerszám nem repít ki a gettóból, ha egy vámpírnak készítesz lemezeket. Egy sikerszámtól nem leszel Skeeter Davis vagy az az ember, aki azokat a revolverpárbajhős-balladákat éneкли.

Mire egy magamfajta fiú kicsusszan az anyjából, az anyja feladja. A prédikátor azt mondja, mindenkinek az életében van egy isten alakú úr, de a gettóbeliak csak az úrral tudják betölteni az úrt. Kilencszázhetvenkettő egyáltalán nem olyan, mint 1962, és az emberek még mindig sottognak, mert nem tudják azt üvölni, hogy amikor Artie Jennings hirtelen halált halt, magával vitte az álmot. Az álmot, amiről én nem tudok. Az emberek hülyék. Az álom nem távozott el, az emberek egyszerűen csak nem ismerik fel a lidércnyomást, amikor a kellős közepében vannak. Egyre többen költöznek a gettóba, mert Delroy Wilson azt éneкли, hogy „Jobbnak kell jönnie”, és az az ember, aki miniszterelnök lesz, szintén ezt éneкли. Jobbnak kell jönnie. A férfi, aki úgy néz ki, mint egy fehér, de amikor muszáj, rosszul beszél, mint egy nigger, azt éneкли: „Jobbnak kell jönnie”. A nő, aki úgy öltözik, mint a királynő, és aki sose törődött a gettóval, míg az fel nem duzzadt és be nem robbant Kingstonba, azt éneкли: „Jobbnak kell jönnie”.

De előbb a rosszabb jön.

Greskovits Endre fordítása

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM és az EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA
anyagi támogatásával jelenik meg.
Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv és műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,
SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ (felelős szerkesztő), SZŰCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, CSEKE ÁKOS, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,
KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MONOSTORI IMRE (1945–2021), MUZSNAY ÁKOS,
TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer
Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332
Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.